

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE'DE EDREMİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ufuk KARAKUŞ

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE'DE EDREMİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ufuk KARAKUŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

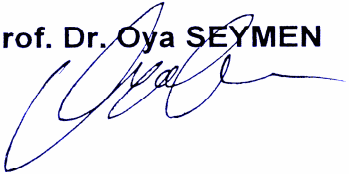
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 200612517001 numaralı Ufuk KARAKUŞ'un hazırladığı "MİLLİ MÜCADELE'DE EDREMİT" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ..25.1.12..2009 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUGU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan. *Prof. Dr. Metin Ayışık* (Dauzman) imza.....
Üye. *Yrd. Doç. Dr. Zeki Çavuk* imza.....
Üye. *Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atgün* imza.....
Üye.....imza.....
Üye.....imza.....
Üye.....imza.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

...../...../2009
Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Oya SEYMEN

ÖNSÖZ

Edremit ilkçağlardan günümüze kadar çeşitli medeniyetlerin yaşadığı önemli merkezlerden biridir. XII. yüzyıla kadar çeşitli toplumların siyasi ve askeri mücadelelerine tanıklık etmiş olan Edremit, Türk hâkimiyetine girdikten sonra uzun süre farklı din ve milletlerden insanların karşılıklı huzur ve hoşgörü içinde varlıklarını devam ettirdikleri bir şehir olmuştur.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda mağlup olduktan sonra Mondros Mütarekesi'ni imzalamış ve kısa sürede yurdun dört bir yanı mütareke şartlarına dayanılarak İtilaf Devletleri'nce işgal edilmiştir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile birlikte Anadolu üzerindeki Yunan hedefleri ortaya çıkmış ve Batı Anadolu işgal tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Türk halkı, ortaya çıkan bu tehlike karşısında müdafaa hakkını kullanarak, silahlı direniş kararı almış, bu yolda önemli bir mücadele vermiştir. Çalışmamızda, İzmir ve Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine, Batı Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı'nın bir parçası olan Edremit bölgesi ve çevresi ele alınmaktadır.

Çalışmamız, Bulgular ve Yorumlar bölümü içerisinde dört ana başlık altında incelenmiştir. İlk başlık altında, Edremit'in coğrafi özellikleri, tarihçesi ile Osmanlı Devleti döneminde Edremit yönetimi hakkında bilgi verildi. Bunun yanında Edremit'in Sosyo-ekonomik yapısı tarihsel süreç içerisinde ele alınarak incelendi. Ayrıca Milli Mücadele öncesi Edremit şehrinin nüfus özellikleri ve nüfusun etnik dağılımı değerlendirilmiştir.

İkinci başlık altında, Mondros Mütarekesi ile başlayan süreç ele alınarak, Edremit'te başlayan milli hareketin nedenleri verildi. İzmir, Ayvalık ve Bergama'nın işgalleri incelenerek, Edremit'te ki hareketi tetikleyen olaylara ışık tutmaya çalışıldı. İşgal hareketlerinin sonucunda Batı Anadolu'da ortaya çıkan Kuvâ-yı Millîye'nin karakteristik özellikleri anlatıldı.

Üçüncü başlıkta ise, Ayvalık'ın işgali üzerine Balıkesir ve Edremit'te işgallere karşı alınan tedbirler ve işgallerin engellenmesi için yapılan faaliyetler aktarıldı. Balıkesir ve Edremit Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kuruluşu ve mücadelenin hangi temeller üzerine kurulduğu değerlendirildi. Ayrıca Ayvalık cephesindeki faaliyetleri ve cephe gerisinde Edremit'teki işe faaliyetleri anlatıldı.

Dördüncü ve son başlıkta ise, Yunan ileri harekâtı ve Edremit'in işgal edilmesi hakkında bilgi verildi. Yunan kuvvetlerinin Edremit'i işgal etmesi üzerine bölgede faaliyet gösteren efelerin Edremit'in kurtuluşu için çabalarına değinildi. Ayrıca işgal yıllarında Yunan işgal kuvvetlerinin uyguladıkları baskı ve zulümler ile yerli Rumların faaliyetleri anlatıldı. Bölümün sonunda Edremit'in düşman işgalinden kurtuluşu ve düşman kuvvetlerinin bozgunu hakkında bilgiler verildi.

Tarihe mal olmuş bu beldeyi inceleme fırsatını bana tanıyan, çalışmam sırasında daima teşviklerini ve yardımlarını esirgemedi bana yol gösteren, danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI'na teşekkür borç bilirim. Vesikaların incelenmesi ve değerlendirilmesi fırsatını bana veren Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkilileri ve çalışanlarına, ayrıca Balıkesir İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim. Benden hiç bir konuda desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Zeki ÇEVİK ve Dr. Yücel YİĞİT'e teşekkür ederim. Bana daima destek olan maddi, manevi her türlü desteği sağlayan aileme şükranlarımı sunarım. Çalışmanın kaleme alınması sırasında bana yardımcı olan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ufuk KARAKUŞ

ÖZET

MİLLİ MÜCADELE'DE EDREMIT

KARAKUŞ, Ufuk

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

2009, 174 Sayfa

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti, çok ağır bir fatura ödemekle yükümlü kılındı. Savaşta yenilen Osmanlı Devleti şartları ağır olan ve mutlak teslimiyeti öngören Mondros Mütarekesi'ni imzaladı. Özellikle 15 Mayıs 1919 tarihinde, yıllarca aynı coğrafyada beraber yaşadıkları Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi Türk milletinin durumun vahametini anlamasını sağladı. İzmir'in işgali sonrasında karşı karşıya kalınan işgal tehlikesi Türkleri silahlı direnişe sevk etti. İzmir ve Ayvalık'ın işgali, bütün Batı Anadolu'da olduğu gibi Balıkesir ve Edremit'i de tedirgin etmiş ve bu bölgede derhal önlemler alınmasını sağladı. Balıkesir ve Edremit'te kurtuluş hareketi oluşumu bu anlamda hız kazanmıştır. Edremit, Yunanlılar tarafından işgal edilen Ayvalık bölgesine olan yakınlığından dolayı buradaki cephe faaliyetlerinin en önemli aktörü olmuştur.

Edremit, Ayvalık'ın işgalinin ardından Yunan taarruzlarını engellemek için büyük çaba göstermiştir. Edremit ve beldelerinden Ayvalık cephesine gönüllüler akın etmiş, düşman kuvvetlerini durdurmayı başarmıştır. Edremit sadece asker temini değil, cepheye katılan kuvvetlerin her türlü ihtiyacının karşılanması ve temini için ciddi bir organizasyon oluşturmuştur. Silah ve cephane temini ve Ayvalık cephesindeki milli müfrezelerin iaşesi Edremit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından sağlanmıştır.

22 Haziran 1920 tarihinde başlayan Yunan ileri harekâtı karşısında Türk müfrezeleri geri çekilmek zorunda kaldı. Edremit ve Balıkesir Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. İşgal yıllarında dağlara çekilerek mücadeleyi bırakmayan Edremitli efeler, Yunanlılara, Ağustos 1922 tarihinde yaşayacakları bozgunun işaretini vermiştir. İşgal yıllarında bölgeyi elde tutmak isteyen Yunan işgal idaresi, baskı ve işkence metodunu benimsemiş ve masum halka zulüm etmekten kaçınmamıştır. Ancak Anadolu'da filizlenen bağımsızlık fikri kısa sürede bütün yurda yayılarak, düşman kuvvetlerini büyük zaferler sonucunda Mustafa Kemal'in; "Geldikleri gibi geri giderler." düşüncesini haklı çıkarmış, yeni Türk devletinin temelleri atılmıştır. Türk milletinin bağımsızlığını kazanmak için verdiği Milli Mücadele'nin bir parçası olan Edremit, işgal yıllarında gösterdiği özveri sayesinde tarih sahnesindeki haklı yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuvâ-yı Millîye, Edremit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İzmir Kuzey Cephesi, Ayvalık Cephesi, Akbaş Cephaneliği Baskını, Yunan Baskı ve Zulmü

ABSTRACT

EDREMIT IN NATIONAL STRUGGLE

KARAKUŞ, Ufuk

Graduate Degree, History Major Field of Study

Advisor: Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

2009, 174 Pages

At the end of the World War I Ottoman Empire, be obliged to pay a huge bill. Ottoman Empire which has been defeated in the war, signed Armistice of Mondros which has heavy circumstances that foresaw absolute submission. Especially in the 19th May of 1919, Greeks, which they lived in peacefully for centuries in the same region, invasion of İzmir, had opened the eyes of Turkish nation to see the malice of the situation. After the invasion of İzmir, danger of invasion dispatched the Turks to armed resistance. Invasion of İzmir and Ayvalık, perturbed Balıkesir and Edremit like all of the West Anatolia and they started to take precautions. In this sense, formation of motion of salvation has been picked up in Balıkesir and Edremit. Edremit, because of proximity to the region of Ayvalık which has been invaded by Greeks, has become the major actor of the front moves.

Edremit showed great effort to prevent the attacks of Greeks after invasion of Ayvalık. Many volunteers from Edremit and its villages rushed to the front of Ayvalık and they succeeded to stop the enemy attacks. Edremit, not only provided soldiers but created an organization to provide supplies for forces that joined the front. Arms and supplies and feeding of national battalion in the Ayvalık front have been provided by Edremit Müdafaa-i Hukuk Association.

With the starting of Greek forward departure in the 22th June of 1920, Turkish battalion had to withdraw. Edremit and Balıkesir invaded by Greek Forces. In the years of invasion Efe's of Edremit didn't quit to resist, they moved to mountains and they showed the first signs of their defeat to Greeks in August 1922. Greek Invasion Management which has wanted to keep the region, assimilated torture and cruelty method and they didn't hesitated to show cruelty towards to innocent folk. However the idea of freedom which has been sprout from the Anatolia quickly spread across the country and after big victories eventually they sent back the enemy "like they came" and first fundamentals of the Turkish State's were laid. Edremit, which was a part of the Turkish Nation's struggle for freedom, has taken its place in the history by showing devotion in the years of invasion.

Key Words: Kuvâ-yı Millîye, Edremit Müdafaa-i Hukuk Association, North Front of İzmir, Front of Ayvalık, Raid of Akbaş Arsenal, Greeks Coercion and Cruelty.

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge Adı	Sayfa No
Çizelge 4.1 Yıllara göre Edremit kazasının nüfus dökümü	19

KISALTMALAR LİSTESİ

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

c. : Cilt

D. : Dosya

DH. EUM. : Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

DH. EUM. AYŞ. : Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş
Kalemi

DH. EUM. KLU. : Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i
Umumi

DH. EUM. MEM. : Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurin
Kalemi

DH. İUM. : Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti

DH. KMS. : Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

DH. ŞFR. : Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Müdüriyeti

DH. UMVM. : Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti

İDG: İzmir'e Doğru Gazetesi

nr. : Numara

s. : Sayfa

TTK: Türk Tarih Kurumu

TİH: Türk İstiklal Harbi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
İÇİNDEKİLER.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç.....	2
1.3. Önem	3
1.4. Sınırlılıklar	3
1.5. Tanımlar.....	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.2. İlgili Araştırmalar	6
3. YÖNTEM.....	8
3.1. Araştırma Modeli.....	8
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları	8
3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	9
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	10
4.1. Edremit Hakkında Genel Bilgi.....	10
4.1.1. Edremit Coğrafyası:	10
4.1.2. Edremit Adının Kökeni ve Tarihçesi:	11
4.1.3. Osmanlı Döneminde Edremit Yönetimi:	15
4.1.4. Milli Mücadele Öncesi Edremit'te Sosyal ve Ekonomik Hayat:....	16
4.1.5. Milli Mücadele Öncesi Edremit Nüfusu Hakkında Bilgiler:.....	17

4.2. Mondros Mütarekesi ve İşgaller	20
4.2.1. I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi.....	20
4.2.1.1. Mondros Doğrultusunda İtilaf Devletlerinin İşgal Hareketleri	25
4.2.1.2. Paris Barış Konferansı ve Yunanlıların Anadolu Üzerindeki Hedefleri	26
4.2.1.3. Anadolu'da İşgallere Karşı Tepkiler ve Milli Cemiyetlerin Kurulması:	30
4.2.2. İzmir Olayları:	32
4.2.2.1. İşgal Öncesi İzmir:	32
4.2.2.2. İzmir'in İşgali:.....	34
4.2.3. Ayvalık Olayları:	37
4.2.3.1. Ayvalık'ın işgali ve Ayvalık Cephesinde İlk Çatışma:.....	37
4.2.3.2. Belediye Çeşmesi Protokolü:.....	40
4.4.1. Bergama Olayları	41
4.4.1.1. Bergama'nın İşgali ve Bergama Baskını:.....	41
4.4.1.2. Bergama'nın İkinci Defa İşgali:	43
4.5.1. Kuvâ-yı Millîye.....	45
4.5.1.1.Kuvâ-yı Millîye'nin Oluşumu:	45
4.5.1.2. Direniş'in Sosyolojisi:	47
4.5.1.3. Kuvâ-yı Millîye'nin Batı Anadolu'daki faaliyetleri:.....	48
4.5.1.4. Kuvâ-yı Millîye'nin İkmali:	54
4.5.1.5. Kuvâ-yı Millîye'nin Sonu:	55
4.3. İşgaller Üzerine Balıkesir ve Edremit'teki Faaliyetler	57
4.3.1. İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir:	57
4.3.1.1. Mütareke'nin İmzalanmasından Sonra Balıkesir:.....	57
4.3.1.2. İzmir'in İşgali Üzerine Balıkesir'de Meydana Gelen Gelişmeler:	60
4.3.1.3. Alacamescit Toplantıları:	63
4.3.2. Edremit'te Milli Mücadele'nin Başlaması:	65
4.3.2.1. Edremit, Burhaniye ve Havâlisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu:.....	65
4.3.2.2. Edremit Mitingi:.....	67
4.3.2.3. İzmir Kongresi ve Edremit'teki Yankıları:	69
4.3.2.4. Kaymakam Hamdi Bey'in Azli Meselesi:.....	70

4.3.2.5. Eşkivalık Hadiseleri:	73
4.3.3. Edremit Kuvâ-yı Millîye Teşkilatı	74
4.3.3.1. İzmir'in İşgali ve İşgalin Edremit'te ki Yankıları:	75
4.3.3.2. Ayvalık'ın İşgalinden önce Edremit ve Civarı:.....	77
4.3.3.3. Ayvalık'ın işgali:	79
4.3.4. Milli Müfrezelerin Cepheye Katılması:.....	80
4.3.4.1. Edremit Bölüğü:	81
4.3.4.2. Havran Bölüğü:.....	83
4.3.4.3. Zeytinli Müfrezesi:.....	84
4.3.4.4. Agonya Bölüğü:	84
4.3.4.5. Türkmen Müfrezesi:.....	85
4.3.4.6. İhsan Çavuş Müfrezesi:	86
4.3.4.7. Manyaslı Şevket Müfrezesi:.....	87
4.3.5. Milli Bölüklerin Kumanda ve Teşkilatı:.....	89
4.3.6. Cephe Olayları:	91
4.3.6.1. Askeri Olaylar:	91
4.3.6.2. Köprülülü Hamdi Bey ve Yarbay Ali Bey Arasındaki Anlaşmazlık:	98
4.3.6.3. Milne Hattı ve Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi:.....	100
4.3.7. Cephe Gerisinde Edremit'teki İdari ve Lojistik Faaliyetler:	102
4.3.7.1. Balıkesir Kongreleri:	102
4.3.7.2. İaşe Faaliyetleri:	106
4.3.7.3. Silah ve Cephane Temini:.....	109
4.3.7.4. Akbaş Cephaneliği Baskını.....	111
4.3.8. San Remo Konferansı ve Yunan İleri Harekâtı.....	121
4.3.8.1. Taarruz Öncesi Yunan Kuvvetlerinin Durumu.....	123
4.3.8.2. Taarruz Öncesi Türk Kuvvetlerinin Durumu.....	124
4.3.8.3. Yunanlıların Taarruz Planları	126
4.4. Edremit'in İşgali ve İşgal Yıllarında Edremit	127
4.4.1. Edremit'in İşgal Edilmesi	127
4.4.2. İşgal Döneminde Edremit Çevresinde Faaliyet Gösteren Efeler	131
4.4.2.1. Edremitli Akça Efe	131
4.4.2.2. İbişoğlu İsmail Efe	134
4.4.2.3. Dalkıran Mehmet Efe	136

4.4.2.4. Edremitli Yenilmez Efe	137
4.4.2.5. Hazım Ağa-zade İbrahim Efendi.....	138
4.4.3. Edremit Rum Müdafaa Komitesi ve Milis Birlikleri	138
4.4.3.1. Edremit Rum Müdafaa Komitesi.....	139
4.4.3.2. Edremit Milis Taburu.....	140
4.4.3.3. Zeytinli Rum Müdafaa Komitesi	140
4.4.3.4. Havran Rum Müdafaa Komitesi.....	140
4.4.4. Edremit ve Civarında Yunan Baskı ve Zulmü.....	141
4.4.5. Yunanlıların Muhtariyet Denemesi	148
4.4.6. Edremit'in Düşman İşgalinden Kurtuluşu (9 Eylül 1922)	152
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	160
5.1. Sonuçlar	160
5.2. Öneriler.....	162
KAYNAKÇA.....	162

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Günümüzde Milli Mücadele Tarihi sahasındaki çalışmaların hızla arttığı bilinmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı askeri tarih konularını esas alırken, diğer bir kısmı işgal edilen bölgelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarını incelemektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dünya siyasi haritası, yerel tarih yaklaşımının önemini artırmıştır. Milli mücadele yıllarında vatanın kurtuluşu için her bölgenin ayrı ayrı mücadele etmesi, bu bölgelerin Milli Mücadele yıllarındaki faaliyetlerini incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

Mondros Mütarekesi ve sonrasında meydana gelen gelişmeler Türk tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Mütarekenin imzalanmasının ardından başlayan işgaller, Türklerin yaşam alanını daraltmak ve Anadolu'daki egemenliğine son vermek gayesi taşımaktadır. İşgallerin Batı Anadolu'dan hızla yayılması ile birlikte kendilerini bekleyen tehlikeyi fark eden Türk milleti işgalleri engelleme çareleri aramıştır. Batı Anadolu'da işgal tehlikesi karşısında Kuvâ-yı Millîye birlikleri ile karşı konulmaya çalışılmıştır. Ayvalık Cephesi'nin açılması ile işgal tehlikesi ile yüz yüze gelen Edremit bölgesi, işgalin daha da ilerlemesini önlemek adına Kuvâ-yı Millîye oluşumunu desteklemektedir. Çalışmamızın temelinde Edremit bölgesinde ortaya çıkan bu durumun nedenleri bulunmaktadır. Bu anlamda Edremit bölgesinin, Milli Mücadele'deki yeri ve faaliyetlerinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Ayvalık'ın işgali üzerine Yunan harekâtının gelişiminin engellenmesi için bölgede bir cephe oluşturulmuş, Edremit halkı oluşturulan bu cepheye önemli katkıda bulunmuştur. Cephe gerisinde idari ve lojistik destek sağlayan

Edremit Kuvâ-yı Millîyesi, işgalin yayılmasını uzunca bir süre engellemeyi başarmıştır. Milli Mücadele yıllarında Edremit'i konu alan çalışmaların sayısı fazla değildir. Bu konuyla ilgili Edremitli bir gazeteci olan Gıyas Yetkin'in (1939, 1957) derlemeleri temel kaynakları oluşturmaktadır. Ayrıca Milli Mücadele yıllarında Edremit Kuvâ-yı Millîyesi için çalışan ve idari heyette bulunan Ruhi Naci Sağdıç'ın (1983) hatıratı en kıymetli çalışmalardandır.

Araştırmanın problemi Milli Mücadele döneminde Edremit ve civarında meydana gelen gelişmelerin tespit edilmesi olarak belirlenmiştir.

1.2. Amaç

Edremit Kuvâ-yı Milliyle teşkilatının Milli Mücadele döneminde ortaya koyduğu maddi ve manevi desteklerin tespiti amaç olarak belirlenmiştir. İzmir Kuzey Cephesi'nin açılmasının ardından, Edremitlilerin bu cephenin oluşumundaki yeri ve katkıları gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Edremit'in Milli Mücadele'deki yerini bilimsel olarak değerlendirmek, konuyla ilgili bilimsel araştırma yapacak olanlara genel bir çerçeve oluşturmak çalışmamızın amaçlarından biridir. Araştırma, bu temel amaçlar doğrultusunda şu sorulara cevap arayacaktır:

1. Batı Anadolu'da Milli Mücadele'nin başlamasının nedenleri nelerdir?
2. Edremit, Batı Anadolu'daki mücadelenin oluşumunda nasıl bir katkı sağlamıştır?
3. Edremit'te düşman işgali tehlikesine karşı alınan önlemler nelerdir?
4. Yunan işgali altında kalan Edremit'te işgal kuvvetleri ile bölge halkı arasındaki ilişkiler nasıldır?
5. Yunan kuvvetlerini işgal ettikleri yerlerden çekilmeye zorlayan etkenler ve bunda Edremit Kuvâ-yı Millîyesi'nin etkisi nelerdir?

1.3. Önem

Edremit bölgesi ile ilgili birçok bilimsel çalışma olmasına rağmen Milli Mücadele yıllarında Edremit şehri ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda eksiklik tespit edilmiştir. Edremit ile ilgili yapılan birtakım çalışmaların içerisinde Milli Mücadele yıllarına değinilse de bu konuyla ilgili boşluğun tam anlamıyla doldurulamadığı görülmektedir. Bu çalışma ile tespit edilen boşluğun doldurularak diğer araştırmacılara yardımcı olacak orijinal bir eser sunulmaya çalışılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

Milli Mücadele yıllarında Edremit'te meydana gelen gelişmeleri incelemeye çalışılan bu araştırma zamansal olarak 1918–1922 yılları ile sınırlandırılmıştır. Çalışma, hazırlanmasında kullanılan arşiv belgeleri, dönemin yerel gazeteleri, kitaplar, dergiler, makaleler, lisansüstü tezler ve internet kaynakları ile sınırlandırılmıştır.

Şüphesiz araştırmanın kaynaklarının taranması sırasında birtakım güçlükler ile karşılaşmıştır. Tespit edilen kaynaklara ve belgelere ulaşmada bazı zorluklar ile yaşanmıştır. Özellikle arşiv belgelerinin bir kısmının zamanla yıpranarak restorasyona ihtiyaç duyması nedeniyle birtakım belgelere ulaşılammıştır. Ancak araştırmanın bazı sınırlılıkları kabul edilerek var olan belgeler ve kaynaklar büyük bir titizlik içinde değerlendirilmiştir.

1.5. Tanımlar

Kuvâ-yı Millîye: Kuvâ-yı Millîye deyiminin sözlük anlamı, milli kuvvetler, milis kuvvetleri demektir. Kuvâ-yı Millîye; düzenli ordu birlikleri dışında gerilla savaşıyla mücadele veren sevk ve idareleri merkezi bir komutanlığa bağlı olmayan silahlı guruplardır. Deyim olarak da “istiklal savaşı boyunca iç ve dış düşmanlarla çarpışan örgütlenmiş sivil ve askeri kuvvetlere verilen ad” anlamına gelir.

Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti: Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey, Burhaniye Kaymakamı Özdemir Salim Bey tarafından Pelitköylü Mehmet Cavit Bey, Muzaffer Süreyya Bey ve Avni İsmail Bey 4 Mart 1919 tarihinde kurulan, Edremit ve civarındaki bölgelerin işgal tehlikesine karşı korumayı hedefleyen cemiyettir.

Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi: İzmir'in işgalinden sonra Balıkesir'de halkı işgallere karşı korumak ve yönlendirmek için Alaca Mescit toplantısı sonunda oluşturulan 41 kişilik heyettir. Milli Mücadele yılları süresince Batı Anadolu Kuvâ-yı Millîye oluşumunun merkezi olmuş ve Balıkesir Kongreleri'ni düzenleyerek işgalleri engellemeye çalışmıştır.

Milne Hattı: “Milne Hattı” olarak bilinen sınır Ayvalık'ın yedi mil kuzeydoğusundaki deniz kıyısında bir noktadan başlayarak Hacı Osman, Yaylacık Dağı, Madra Dağı, Kestane Dağı, Akmaz Dağı Doruğu, Döşeme Köyü, Ürgüt ve Menteşe deresi sırtları, Bakır çayı ile Cumali deresinin birleşme noktası, Fuğlacık'ın batısı, Sarıtaş dorukları, Örpekkaya, Karasili, Yenice, Tepecik, Tatarköy, Yeniçiftlik, Papazlı, Belen Dağı güneydoğusu, Kestelli, Yarışlı, Sard, Bucak, Çaylı, Bademiye üzerinden İzmir Sancağı güney sınırına kadar. İzmir güney bölgesi ise, İzmir'in güney sınırından Umurlu, Büyük Menderes, Aydın demiryolu, Selçuk yanından İzmir sınırının kesildiği noktadır

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın başından itibaren hızlı bir şekilde kan kaybetmeye başladığı herkes tarafından kabul gören genel bir görüştür. Meşrutiyet rejiminin ilanının ardından gelişen 31 Mart Olayı, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Osmanlı hanedanlığının zayıf olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bütün bu olumsuzluklardan kurtulmak için I. Dünya Savaşına giren Osmanlı Devleti ne yazık ki umduğunu bulamamış ve ağır şartlara sahip Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır (Safran-Turan, 2000: 73).

Mondros Mütarekesi ile başlayan Türk İstiklal Harbi bu zamana kadar birçok araştırmacı tarafından farklı yönleri ile ele alınmıştır. Bu bağlamda genel özellikleri ile Milli Mücadele tarihinin hemen her yönüyle kuramsal çerçevede değerlendirilmesi yapılmaktadır. Zaman içerisinde birey ve toplum kavramlarının günümüz dünyasında ön plana çıkması nedeniyle, araştırmacılar yerel tarihin yaşanmışlığını yeniden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle toplumun yakın tarihte hangi süreçlerde nasıl örgütlendiği ve bölgesel sorunlardan uluslararası ilişkilere değin birçok konu araştırılmaktadır. Günümüzde şehir tarihçiliğinin hızla yaygınlaşması ile birlikte Milli Mücadele yıllarında etkili olan şehirlerin bahsi geçen yıllarda ne gibi faaliyetler gösterdikleri merak edilmektedir. Bu anlamda Milli Mücadele'nin mimarı olan Batı Anadolu illerinin hemen hepsinin Milli Mücadele tarihleri kaleme alınmaktadır.

Türk İstiklal Savaşı'nda emeği geçen şehirlerimizden biri olan Edremit tam anlamıyla bir cephe faaliyeti göstermemekle birlikte, daha çok Ayvalık cephesinin idari ve lojistik merkezi olmuştur. Ayvalık Cephesi'nde çatışmalar sürerken, Edremit Kuvâ-yı Millîye Teşkilatı bu cephenin her ihtiyacını

karşılama yükümlüdür. Edremit, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin düzenlediği Dördüncü Balıkesir Kongresince cephe ve teşkilat masraflarının paylaşımında % 8,4'lük dilimle en çok katkı sağlayan kazadır (İlgürel, 1999: 286).

Ancak Yunan ileri harekâtının 22 Haziran 1920 tarihinde başlamasının ardından işgal edilmiş olmasına rağmen mücadeleden çekilmemiştir. Ayvalık cephesinde çatışan milli müfrezeler, Yunanlılara karşı gerilla savaşı uygulamıştır. Kurtuluş yıllarına kadar bu mücadeleyi sürdüren Edremitli vatanseverler, Yunanlıların bozguna uğramasının ardından şehri teslim almıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu çalışma hazırlanırken birçok kaynaktan faydalanılmıştır. Konunun daha net bir şekilde açıklanabilmesi için araştırma örgüsü genelden özele doğru sıralanmıştır. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi'nin uygulanması hakkında bilgi toplanabilecek kaynaklar taranmıştır. Ancak sınırlılıklar kısmında da belirtildiği gibi Milli Mücadele yıllarında Edremit konulu kaynakların sayısının az olması, bizi farklı kaynaklara yöneltmiştir. Edremit hakkında fazlasıyla bilgi aldığımız Gıyas Yetkin'in çalışmaları bizlere önemli ölçüde yardımcı olmuştur. 1939 yılında yayınlanan "Yurdun Güzel Bir Köşesi Edremit" isimli eser, Edremit'in Mili Mücadele yıllarındaki faaliyetlerine değinmektedir. Ancak basım yılının, bahsi geçen yıllara yakınlığı nedeniyle eserin başvuru kaynaklarını önemli ölçüde olayların tanıkları ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Yine Gıyas Yetkin'in 1957 yılında kaleme aldığı "Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler" adlı çalışmasında Edremit tarihi kronolojik olarak ele alınmaktadır. Bu özelliği ile 1918–1922 yılları arasında meydana gelen gelişmeleri takip etmemiz açısından kolaylık sağlamıştır.

Edremitli bir öğretmen olan Ruhi Naci Sağdıç, Milli Mücadele yıllarında önemli çalışmalarda bulunmuştur. Edremit Kuvâ-yı Millîye Teşkilatı'nın aktif

üyelerinden olan Sağdıç, dűşman işgalinden kurtulduktan sonra yaşadıklarını kaleme almıştır. Dil ve anlatımı yeniden düzenlenen hatırat 1983 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışma, araştırmamıza temel yardımcı eser olarak katkıda bulunmuştur.

Ayrıca Edremit körfezi dolaylarında meydana gelen askeri mücadeleler, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi tarafından yayına hazırlanan “Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi” adlı iki kısımlı eserden alınmıştır.

Bu çalışmada, Balıkesir ilçeleri hakkında yaptığı araştırmalar ile tanınan Zekeriya Özdemir’in 2001 yılında yayınladığı “Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e” adlı çalışmasından önemli ölçüde yararlanılmıştır. Daha önce Edremit ile ilgili yapılan bütün çalışmalardan alınan bilgiler ile derlenen kitap, Edremit’in ilkçağlardan günümüze kadar ki sürecini anlatmaktadır. Ancak arşiv belgeleri kullanımı açısından kısırdır. Yine Zekeriya Özdemir’in kaleme aldığı “Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cephesi” adlı çalışması Edremit körfezi civarındaki faaliyetleri ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Edremit'te meydana gelen gelişmelerin neden ve sonuçlarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için titizlikle kaynak taraması yapılmış ve bu gelişmeler geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu özelliği ile araştırmada, tümdengelimci ve bütüncül bir metot uygulanmıştır. Ayrıca çalışma belge yönelimli olduğu için mekâna, zamana ve konuya göre belgeler kullanılmıştır. İkinci el literatür eserler taranarak konu güçlendirilmiş, çalışmanın alanıyla ilgili belgeler günümüz harflerine aktarılmıştır.

3.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Edremit bölgesi ile ilgili daha önce kaleme alınan eserler taranarak tespit edilmiştir. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler bir bütün oluşturacak şekilde derlenmiştir. Ayrıca konumuzla ilgili belgelerin tespiti için Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri taranmıştır. Elde edilen arşiv belgeleri tarihine ve konusuna göre sınıflandırılarak ilgili bölümlerde kullanılmıştır. Ayrıca dönemin yerel gazeteleri taranarak Edremit ile ilgili haberler toplanmıştır. Bu kaynakların yanı sıra ikinci el literatür kaynaklar ve ilgili makaleler taranarak çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır.

3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Kaynakların taranması ve toplanması tamamlandıktan sonra bütün kaynaklar sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için konusuna, zamanına ve mekânına göre sınıflandırılmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen bilgilerle çalışmanın temel kısmı oluşturulmuştur. Elde bulunan kaynakların çeşitliliği nedeniyle konu ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu nedenle temel metin kısmı birçok alt başlıkla değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Edremit Hakkında Genel Bilgi

4.1.1. Edremit Coğrafyası:

Edremit, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü içinde kalan Balıkesir iline bağlı ilçe merkezidir. Yüz ölçümü 708 km² olup, 39° 35' enlem daireleri ile 27° 01' boylam daireleri arasında yer almaktadır.

Asya kıtasının en batı ucu, Baba Burnu'ndan 85 km doğuda, kuzeyden Kazdağı (1760 m), Eybek dağı (1298 m) ve Gürgen dağları (1425 m) ile çevrelenmiş olan şehir aynı adı taşıyan körfezden 10 km içeride kurulmuştur. Etrafı geniş zeytinliklerle kaplı olan ve Akdeniz iklimi özelliklerini taşıyan Edremit ilçesi her şeyden önce önemli bir tarım merkezidir.

Doğusunda Havran ilçesi, güneyinde Burhaniye ilçesi ve Edremit Körfezi, batısında Çanakkale'nin Ayvacık ilçesi ve Edremit Körfezi, kuzeyinde yine Çanakkale'nin Bayramiç ilçesi bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 16–25 metredir.

Kazdağları'nın yeşili ile Ege Denizi'nin mavisinin kucaklaştığı bölge sadece Balıkesir'in değil, Türkiye ve dünyanın sayılı güzelliklerindedir. Bu özellikleri ile Edremit ve beldelerinde turizm hareketliliği yoğun olarak yaşanmaktadır. Hava ve deniz ulaşımı yanında Türkiye'nin en işlek karayolları üzerinde bulunan Edremit'ten Türkiye'nin her yerine ulaşımın mevcut olması turizm sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır.

4.1.2. Edremit Adının Kökeni ve Tarihçesi:

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Edremit'in eski kaynaklarda birçok isimle anıldığı görülmektedir. Tarih boyunca "Atramytteion", "Adramyttium", "Adramiti", "Adramition", "Adrammyttium" ve "Adramyti" gibi farklı isimler kullanılmıştır. Adramytteion isminin aslı "Adramut" kelimesinden geldiği ve "Adra-Vadisi" anlamında kullanıldığı belirtilmektedir¹ (Umar, 1993).

Edremit adının nerden geldiği konusundaki bir başka görüş ise Lidya Kralı Kroisos'un bölgeyi ele geçirdikten sonra kardeşi "Adramis" in şehri yeniden imar etmiş ve şehre kendi adını vermiş olduğu yönündedir (Balcioğlu, 1937: 25).

Tarih çağlarına dayanan eski Edremit şehri bugünkü Burhaniye ilçesinin iki kilometre kadar batısındaki iskelenin yanında bulunan "Karataş" mevkiinde "Ören Tepe"yi de içine alan geniş bir sahada kurulmuştur (Yetkin, 1947: 7).

Mysia bölgesinin büyük kentlerinden biri olan Adramyttion şehrinin Truva savaşıdan önce kurulduğu ve ilk sakinlerinin Etrüsk kökenli Pelasglar olduğu ileri sürülmektedir (Balcioğlu, 1947: 24–26). Daha sonraki dönemlerde Lidya hâkimiyetine giren şehre Atina'dan kovulan Delos adası sakinleri yerleştirildi (Yetkin, 1947: 8). Lidya kralı Krezüs M.Ö. 546 yılında Perslere yenilince Mysia bölgesi ve Edremit Pers hâkimiyetine girdi. Persler kontrol altına aldıkları Batı Anadolu bölgesini satraplıklara ayırarak yaklaşık iki asır bölgede hâkimiyet kurdular. Ancak M.Ö. 334 yılında Pers ordusu Granikos savaşında Makedonyalı İskendere yenilince Edremit ve çevresi İskender'in kontrolüne geçmiştir (Mansel, 1971: 253). İskender'in ölümünü izleyen "Halefler savaşı" (323–281) sonrasında Edremit ve çevresi yeni kurulan Bergama Krallığı'nın bir parçası olmuştur. Bergama hâkimiyetinde

¹ Edremit adının aslının, Hellen ağzına uydurulmuş biçimi Atramytteion, Adramyttion, Atramyttion biçimlerinde de yazılır. Yalnız sonuna eklenen -eion (keza:-ion) takısı Hellen dilindedir ve o dilde "-yeri" anlamındadır. Adın aslı Adramut yani Adra-Mut, "Adra Vadisi"dir. Bu ad batı ucunda Edremit'in ilk kurulduğu (ilk kuruluş yeri vadi ucuna daha da yakın olarak),Balıkesir'e uzanan önemli doğal geçit vadisini kasteder. Bkz. (Umar,1993: 20)

Edremit, tarihinin en parlak en huzurlu zamanlarını yaşamıştır (Yetkin, 1947: 10).

Bergama Kralı III. Attalos'un M.Ö. 133'te ölümü üzerine vasiyet ettiği gibi Krallık Romalıların eline geçti² (Balcıoğlu, 1937). Roma İmparatorluğu'na bağlı olduğu süre içerisinde Edremit önemli bir merkez konumundadır. Gerek tarım gerekse ticari açıdan her daim hareketliliğini korumuştur. Aynı zamanda Edremit Romalılar devrinde ilim hareketleri açısından gelişmiş, hukuk ve felsefe dünyasından birçok bilim adamına ev sahipliği yapmıştır³.

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun idari durumu "doğu" ve "batı" olarak ikiye ayrıldığı zaman, Mysia bölgesi (ve doğal olarak Edremit de) Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içinde kalmıştır. Bizans döneminde Anadolu "Thema" adı verilen askeri kısımlara bölünmüştü. Themaların başında bölgenin en yüksek askeri ve sivil iradeyi temsil eden "Strategoslar" (Geniş yetkili general) bulunmaktaydı. Bizans'ın "Thema" sistemi içinde "Opsikion Themasi"⁴ içinde bulunan Edremit gerek nüfusu gerekse limanları açısından önemli bir ticaret merkeziydi (Ostrogorsky, 1995: 89–90).

Tarih boyunca çok defa işgale uğrayan Anadolu, Büyük Selçuklu Devleti döneminde de, Türk boylarının iştahını kabartmış ve Anadolu'yu ileri yurt edinmek isteyen Türklerin akınlarına maruz kalmıştır. 1015 yılında üç bin Türk atlısıyla başlayan bu akınlar, Bizans'ın 1071 yılına kadar Anadolu'da kan kaybetmesine neden olmuştur. Türk akınlarıyla yıpranan Bizans, bunun yanında ekonomisinin çöküntüye uğraması, taht kavgaları, merkezi otoritenin zayıflaması gibi nedenlerle de Anadolu'da kan kaybetmeye devam etmiştir.

² Bergama devlet arazisi Anadolu'da ilk Roma eyaleti olarak (Provincia Asia) adı altında Roma'ya bağlandı. M.Ö. 129'da Karya'dan hareket eden Roma kumandanı Aquillius, Mysia üzerine yürüdü. İç güvenli sağladıktan sonra Mysia'yı içine alan "Asia Eyaleti" kuruldu. Böylece Edremit ve körfezdeki diğer şehirler Roma hâkimiyetine girdi. Bkz. (Balcıoğlu, 1937: 41)

³ Edremitli Diyoletim bu dönemde İda'nın (Kazdağı) tepesinde lisan ve edebiyat okutulan bir okul açmıştır. Oğüst ve Dyoklesyen dönemlerinde Anadolu'da mevcut olan 45 piskoposluktan dördü Adramytteion, Assos, Antandros ve Gargar şehirlerinde bulunuyordu. Bkz. (Balcıoğlu, 1937: 42)

⁴ Küçük Asya Bizans döneminde idari olarak themalara ayrılmış ve bu taksime göre Misya bölgesi, merkezi İznik olan Opsikion themasına dâhil edilmiştir. Bizans zamanında Opsikion themasının ünlü şehirleri; Kütahya, Eskişehir, Kara Biga, Mudanya, Kapıdağ. Bkz. (Uzunçarşılı, 2000: 15–16)

Türk ve Dünya tarihinin dönüm noktalarından biri olan Malazgirt Zaferinin sonunda Bizans'ın direnci kırılmış, Türkler yığınlar halinde Anadolu'ya yayılmaya başlamışlardır. Savaşın ardından Anadolu'nun etnik yapısı da değişime uğramıştır. Yoğun Türk fetihleri ve göçleri sonucunda Anadolu'da başta Rumlar olmak üzere, Ermeni ve gürcü nüfusu Türk nüfus yoğunluğu karşısında azınlıkta kalmıştır.

Fetihlerin Batı Anadolu'ya doğru genişlemesi ile birlikte İzmir Beyi Çaka Bey, 1092 yılında karadan hareket ederek Edremit'i fethetmiştir (Turan, 2002: 95). Anadolu Selçukluları ve Türk Beylerinin Bizans'a yönelik fetih hareketleri I. Haçlı Seferi nedeniyle duraklamıştır. Hatta Selçuklu başkenti İznik'in düşmesinden sonra Bizans İmparatoru Alexis Komnenos (1081–1118) Anadolu topraklarını Türklerden geri almak için harekete geçmiştir. Çaka Beyliği üzerine gönderilen Bizans donanması İzmir'i almış ve Türkler Batı Anadolu'dan çekilmeye başlamışlardır (Turan, 2002: 96).

Haçlı seferleri ile kaybettikleri toprakları geri almaya çalışan Selçuklular, Batı Anadolu üzerine yeniden seferlere başladılar. Emir Monoluğ ve Mehmet Bey Komutasındaki Türk kuvvetleri 1113 yılında Edremit ve Kırkağaç'ı yeniden ele geçirmiş ve Çanakkale Boğazı'na doğru ilerlemişlerdir (Turan, 2002: 156). Haçlı seferlerinin sürekli tekrarı nedeniyle Batı Anadolu topraklarının bu süreçte sık sık el değiştirdiği görülmektedir. Ancak Malazgirt zaferinden sonra başlayan Türkmen akınları her geçen gün daha da şiddetlenmiş, bölge hızla Türkleşmiştir. Eskişehir bölgesinde sayıları gittikçe artan 100.000'i geçkin göçebe Türkmen toplulukları, yurt ve otlak bulmak amacıyla Rum şehir ve köylerini ele geçirmiştir. Türkmen akınları bir yandan Denizli'ye, öte yandan da Kırkağaç, Bergama ve Edremit'e kadar genişlemiştir (Turan, 2002: 206).

Danişment beyliği Türkiye Selçuklu Devleti tarafından yıkılınca bu aileye mensup olanlar, Selçuklu Devleti hizmetine girmiş ve bu devletin ileri gelen emirleri arasında yer almışlardır. Bizans sınırlarını oluşturan uç bölgelerinde önemli hizmetler yapmışlardır (Uzunçarşılı, 2000: 70). Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşü sırasında bu aileye mensup, uç beyliğinde bulunmuş olan

Kalem Bey ile oğlu Karasi Bey⁵ 1296 yılında Mysia'ya girerek, Kyzikos ve Biga dışındaki bütün toprakları zaptederek Balıkesir merkezli Karesi Beyliği'ni kurdular. 1305 yılında Edremit Karesi Beyliği hâkimiyetine girmiştir. Mysia bölgesi üzerinde egemenliklerini kısa sürede güçlendirmişler ve bölgenin Türkleşmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır. Özellikle denizlerdeki güçleri, Anadolu'daki Türk egemenliğinin sigortası olmuştur.

Karesi Bey'in ölümü üzerine beyliğin başına Demirhan Bey geçti. Demirhan Bey'in hal ve hareketlerinden memnun olmayan memleket ileri gelenleri, Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'yi ve yanında bulunan Karesi hanedanından Dursun Bey'i⁶ Balıkesir'e davet ettiler. Karesi halkının bu daveti üzerine yardım için Orhan Gazi'ye müracaat eden Dursun Bey ona "Edincik, Manyas, Balıkesir, Bergama ile Edremit" taraflarını vermeyi teklif etti. Orhan Gazi bu teklifi kabul etti ve Dursun Bey'i de yanına alarak Balıkesir üzerine yürüdü. Ulubat ırmağını geçtikten sonra Mihaliç (Karacabey) ve Kirmastı (Kemal Paşa) vilayetlerine girildi. Bu iki vilayet Orhan Gaziye bağlılıklarını bildirdi.

Orhan Gazi'nin geldiği haberi üzerine Demirhan Bey, Bergama kalesine kaçtığı için Balıkesir'de Orhan Gazi'yi, Hacı İlbey, Evrenuz, Ece Halil ve Gazi Fazıl Beyler karşıladı. Orhan Gazi, Bergama önlerine geldi sırada kaleden atılan bir ok Dursun Bey'in ölümüne neden oldu. Şehrin kuşatılmasıyla teslim olan Demirhan Bey, Bursa'ya gönderildi (Uzunçarşılı, 2000: 99–109). 1345 yılında Karesi Beyliği'nin Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile birlikte Edremit'te Osmanlı Devleti sınırları içinde yerini almıştır.

⁵ Karasi Bey'in Cami'ud-Düvel'de, Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un nüfuzlu ümerasından olduğu söylenmektedir. Bkz. (Uzunçarşılı, 2000: 71)

⁶ Karesi beyin ölümünden sonra üç oğlundan Demirhan Bey babasını yerine geçerken, Yahşi Bey Bergama Emiri oldu. En küçük oğul Dursun Bey ise eğitim için Bursa'ya Orhan Gazi'nin yanına gönderildi. Bu nedenle Demirhan Bey'den şikâyetçi olan Karesi halkı Bursa'dan Dursun beyi çağırmıştır. Bkz. (Uzunçarşılı, 1988: 116)

4.1.3. Osmanlı Döneminde Edremit Yönetimi:

Osmanlı Devleti'ne geçtiği günden itibaren Karesi sancağına bağlanan Edremit kazası, Anadolu Beylerbeyliği'nin kurulması ile birlikte üst idari birim olarak eyalet merkezi olan Kütahya'ya bağlı kalmıştır. Yaklaşık 500 yıl kadar bu eyalete bağlı kalan Edremit, önce kadılar, daha sonraları ise "mütesellim-muhassıl" veya "voyvodalar" tarafından yönetilmiştir.

1818 yılında Edremit'in Hüdâvendigâr vilayetine bağlandığı görülmektedir (Yetkin, 1957: 12). Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve eyalet teşkilatının değiştirilmesiyle birlikte Karesi Sancağı, Kocaeli ve Hüdâvendigâr (Bursa) ile birlikte aynı vilayet (Hüdâvendigâr Vilayeti) içine alınmıştır (Yetkin, 1957: 14; Karal, 2001, c.II: 127-133).

1841 yılında "Edremit kazasının Balıkesir muhassıllığına ilhak" konulu bir fermanla "Edremit ve tevabii kazaları muhassıllığı lağvedilip" Edremit Balıkesir'e bağlanmıştır. Bu arada voyvodalık kaldırılmış ve 1841 yılında Balıkesir'den ilk nahiye müdürü olarak Hâcegân-ı Divan-ı Hümayun Salih Efendi Tayin edilmiştir (Yetkin, 1957: 15).

1867 yılında Edremit 26 yıllık bir ardan sonra yeniden Balıkesir'e bağlı bir kaza merkezi olmuş ve ilk kaymakamlık görevine de nahiye müdürü sındırgılı Şerif Paşazâde Ahmet Bey getirilmiştir (Yetkin, 1957: 15).

1867 yılından 1922 yılına kadar kaymakamlıkla yönetilen kazanın idare meclisi ve diğer idari, mahalli ve mesleki kuruluşlarında, müslümanlarla gayri müslimler birlikte görev yapmışlardır. Edremit'te Bidayet Mahkemesi, Mal Müdürlüğü, Nüfus İdaresi, Orman İdaresi, Zabıta ve Polis İdaresi, Belediye İdaresi, Redif Taburu, Telgraf ve Posta İdaresi, Duyun-u Umumiye İdaresi, Reji İdaresi, Ziraat Bankası Ticaret Odası, Sanayi Odası, Ziraat Odası, Rüşumat İdaresi, Maarif Komisyonu, Evkaf Komisyonu, Tedarik-i Vesait-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu ve Muhacirin Komisyonu gibi idari, mali ve askeri kuruluşlar görev yapmıştır (Özdemir 2001a: 140-141).

Hüdâvendigâr Vilayeti'nin Karesi Livası'na bağlı 2.sınıf bir kaza merkezi olarak kendisine bağlı beş nahiye görülmektedir. Avunya (Koyuneli-Hamdibey) ve Emrudâbâd (Gömeç) uzun yıllar Edremit'e bağlı kalırken, Kemer Edremit (Burhaniye) İvrindi ve Balya kısa bir dönem için bağlı kalmıştır. Kendisine bağlı toplam 49 köy içinde Havran farklı bir durumdadır (Mutaf, 1997: 57–88).

4.1.4. Milli Mücadele Öncesi Edremit'te Sosyal ve Ekonomik Hayat:

Edremit bulunduğu coğrafya itibarıyla, her zaman önemli bir merkez olmuştur. Sahip olduğu geniş tarım arazileri, doğal kaynakları ve limanıyla bu özelliğini tarih boyunca korumayı başarmıştır. Osmanlı döneminde Edremit'in, sosyal, ekonomik ve idari açıdan bölgenin en hareketli merkezlerinden biri olduğu Hüdâvendigâr Vilayeti Salnameleri'nden anlaşılmaktadır.

1324 (1906) yılı salnamesine göre; Edremit kazasına bağlı 118 köy bulunmaktadır. Kaza topraklarının, 72.942 dönümü tarım arazisi, 14.490 dönümü bağ, 4275 dönümü bahçe, 4053 dönümü çiftlik arazisi, 8682 dönümü mera, 59.844 dönüm zeytinlik bulunmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, zeytincilik Edremit kazasının temel ekonomik uğraşlarından biridir. Bu sektörün gelişmesine bağlı olarak Osmanlı döneminde Edremit'te zeytinciliğe bağlı sanayi kolları bulunmaktadır (Özdemir, 2001a: 112–116).

Yine 1324 yılı salnamesinde Edremit kazası Avcılar iskelesinden önemli ölçüde ithalat ve ihracat yapıldığı belirtilmektedir. Aynı salnamede, Edremit ekonomisi hakkında bilgi vermesi açısından önemli veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre Edremit Avcılar iskelesinden ihraç edilen ürünlerin ağırlıklı olarak zeytincilik sektörüyle ilgili olduğu görülmektedir. 104.240 kilo

zeytinyağı, 73.250 kilo zeytin, 381.850 zeytin prinesi ihraç edilmiştir⁷. Zeytin ve mamulleri ihracat miktarı olarak en üst sıradadır.

Edremit'te tarım sektörü dışında da birçok meslek kolu gelişmiştir. “*Debbağlık*” diye tabir edilen deri işlemeciliği, pabuççuluk, demircilik, saraçlık, semercilik, ekmekçilik, helvacılık, bıçakçılık, sabunculuk, balcılık, kahvecilik, tenekecilik, saatçilik, yorgancılık, fotoğrafçılık, sinemacılık ve şoförlük gibi meslek kolları bulunmaktadır (Yetkin, 1939: 149). Bunun dışında zeytinlerin sıkılması ve ezilmeleri için mengeneçilik, zeytinyağlarının ve çeşitli ürünlerin muhafazası için tenekecilik, araba ve torba paspas imalathaneleri Edremit'te görülen diğer iş kollarındandır. 1873 yılında Edremit'te ilk zeytinyağı fabrikası açılmış, bu tarihten sonra Edremit'te zeytinyağı fabrikaları çoğalmaya başlamıştır⁸.

4.1.5. Milli Mücadele Öncesi Edremit Nüfusu Hakkında Bilgiler:

Molla Mustafa Paşazâde Osman Bey'in 1831 yılında yaptığı ilk nüfus sayımına⁹ göre Edremit'te yaşayan erkek nüfusu 5241 olarak belirlenmiştir. Bu sayının 4952'si Müslüman, 289'u Rum olduğu belirlenmiştir (Özdemir, 2001a: 77). Edremit kazası nüfusuna dair başka bir bilgi ise 1845 yılına aittir. 1845 yılında Edremit'te 6340 müslüman, 636 Rum, 36 Kıpti¹⁰ bulunmaktadır (Akkuş, 2007: 165).

Aynı şekilde 1871 yılında yapılan nüfus sayımında Edremit kazasının erkek nüfusu; 7059 Müslim, 1449 Gayr-i Müslim'dir. Toplam 3337 hane, 47

⁷ 53.280 kilo çam kabuğu, 10.363 kilo çıra, 602.000 kilo meşe kömürü, 1.648.900 kilo meşe, çam ve zeytin odunu, 5160 kilo tuzlu sardalya balığı, 3080 kilo ayva, 450 kilo ceviz, 530 kilo fasulye 1324 yılında Avcılar iskelesinden ihraç edilen diğer ürünlerdir. Bkz. (Özdemir, 2001)

⁸ 1885 yılında Edremit'te ilk defa ince filtrelili zeytinyağı üretilmiş, 1925 yılında kurulan “Kar” marka zeytinyağları dünya çapında tanınan bir marka olmuş, Avrupa ve İzmir'de uluslararası sergi ve fuarlarda boy göstermiştir. Bkz. (Yetkin, 1957: 138)

⁹ Molla Mustafa Paşazâde Osman Bey'in 1831 yılında yaptığı ilk nüfus sayımı için Bkz. (Karpaz, 2003: 61)

¹⁰ Kıpt soyundan gelen, çingene, çingeneler ile ilgili. Bkz. (Develioğlu, 2000: 514)

köy ve 15 mahalle de erkek nüfusunun tamamı 8508 kişidir (Özdemir, 2001a: 79).

1305 (1889) yılı Salnamesine göre Edremit kazasında, 2 nahiye, 113 köy ve 5583 hanede, daha öncekilerden farklı olarak¹¹, 30.743 kadın ve erkek nüfusu bulunmaktadır. Bu tarihte, 24.909 müslüman, 5350 Rum, 379 müslüman çingene ve 5 Yahudi yaşamaktadır (Mutaf, 1997: 167–182).

1307(1891) yılı Hüdâvendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre Edremit kazasının demografik özellikleri şöyle verilmiştir; 13.709'u erkek, 11.886'sı kadın olmak üzere 25.695 müslüman, 2969'u erkek, 2530'u kadın olmak üzere 5499 Rum, 99'u erkek, 95'i kadın 194 yabancı ve 5 Yahudi bulunmaktadır (Özdemir, 2001a: 92).

1324(1906) yılı Salnamesinde ise Edremit nüfusunun 30.916 müslüman ve 9510 Rum olmak üzere toplam nüfusu 40.426 kişi olarak verilmiştir. 1324 yılı salnamesinde diğer milletlerden bahsedilmemiştir (Özdemir, 2001a: 112).

6 Şevval 1333 (17 Ağustos 1915) tarihli Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne ait belge Edremit kazasının nüfusu hakkında önemli bilgiler taşımaktadır. 1333 tarihli nüfus cetveline göre; 21.025'i erkek, 19.156'sı kadın olmak üzere 40.181 müslüman, 1148'i erkek, 1126'sı kadın olmak üzere 2274 Rum, 61 Ermeni ve 41 Yahudi, toplam 42.512 kişi Edremit kazasında ikamet etmektedir (BOA. DH. EUM. KLU., D:9, nr:36). Bu nüfus cetvelinde çarpıcı olan, 1324(1906)yılı Salnamesinde verilen Rum nüfus sayısı ile cetvelde verilen Rum nüfus sayısı arasındaki uçurumdur. Bu uçurumun nedeni olarak 1912 yılındaki II. Balkan Savaşı ve takibindeki gelişmeler olarak gösterilebilir. 1909 yılında çıkarılan bir kanunla Gayrimüslimlerin askere alınmasına tepki gösteren Rum gençleri, Yunanistan'a firar etmeye başlamıştır. Balkan Savaşı'ndan sonra bunları, yakın akrabaları izlemiştir. Uyguladığı soykırım politikası ile Makedonya'yı Türklerden temizleyip Rumlaştırmak isteyen Yunanistan, bu göçleri teşvik

¹¹1860 tarihinden önceki sayımlar asker ve vergi mükelleflerinin tespiti için yapıldığından dolayı sadece erkek nüfus sayılırken, 1860 tarihli "*tahrir-i nüfus ve emlake dair talimnamenin*" yayınlanması ile Osmanlı nüfus sayımları daha modern bir çaba içine girmiştir. Ancak istenen düzeydeki modern ilk sayım 1882–1883 tarihleri arasında yapılmıştır. Bkz. (Karpaz, 2003: 68)

etmiştir. Atina'nın kışkırtması ile Trakya ve Batı Anadolu'da yaşayan Rumların da, topluca göç hazırlıklarına başladıkları görülmüştür. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar yüzünden Rum göçmenleri iskân edemeyen Yunanistan, Mondros Mütarekesi'nden sonra göçmenlerin tekrar Türkiye'ye dönmelerini isteyerek yeni sorunlara sebep olmuştur (Yılmaz, 2001). Edremit'te Rum nüfusu azalırken, Türk nüfusunun artması Yunanistan'ın bu politikasından kaynaklanmaktadır. 1914–1915 yılları arasında Edremit'in nüfus yapısı yoğun Rum göçleri ile değişmiştir¹².

Edremit nüfusu hakkındaki diğer bir bilgi ise yine Umur-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti tarafından hazırlanmıştır. Burhaniye, Bandırma, Edremit, Sındırgı, Balya ve Karesi Sancağının merkez ve köylerine ait hane miktarını göstermektedir. Buna göre Edremit merkez kazasında 8023 hane mevcuttur (BOA. DH. UMVM., D:144, nr:40).

Yıllar itibariyle köylerle birlikte kazanın nüfus dökümü Çizelge 4.1' de şu şekilde gösterilmektedir:¹³

Çizelge 4.1. Yıllara göre Edremit kazasının nüfus dökümü

Yıl	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Kıpti	Yabancı	Gen. Nüfus
1881	26.999	5.528	10				32.537
1887	25.009	5.350			379		30.743
1890	25.595	5.499				194	31.293
1900	30.083	6.603	13				36.711
1907							40.426
1914	30.846	9699	41				40.626
1915	40.181	2274	61	41			42.512

Yukarıda bahsi geçen Rum göçleri, I. Dünya Savaşı boyunca devam etmiş ve Edremit'te ki Rum nüfusu ciddi bir azalma yaşamıştır. Ancak

¹² Gıyas Yetkin'in Edremit tarihi ile ilgili kronoloji özelliği taşıyan eserinde 17.C.1330 tarihinde "Edremit'te Rumlar İsyan ettiler, sürüldüler" ifadesi yer almaktadır. Bkz. (Yetkin, 1957: 32)

¹³ Bu tablodaki nüfus bilgileri yanda verilen üç ayrı kaynaktan derlenmiştir. (BOA. DH. EUM. KLU., D:9 nr:36; Mutaf, 1997: 98; Özdemir, 2001: 79)

savaşın sona ermesi ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesi nüfus hareketlerini de etkilemiştir. Nitekim Wilson İlkelerinde yer alan, *“azınlıkların çoğunlukta oldukları yerlerde kendi devletlerini kurabilecekleri”* maddesi, ülkeyi terk eden Rumların geri gelmesini sağlamıştır. Bu politikayı Batı Anadolu'yu elde etmek isteyen Yunanistan'da desteklemiş ve Mondros Mütarekesi'nin ardından Rum göçleri tekrar başlamıştır. Nitekim 19 Aralık 1918 tarihli Ses Gazetesi'ne göre, Ayvalık ve Edremit'e gelmek üzere İzmir'den 850 Rum vapurlarla yola çıkmıştır (Ses Gazetesi [Ses], 13 Aralık 1918).

4.2. Mondros Mütarekesi ve İşgaller

4.2.1. I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi

Osmanlı İmparatorluğu, XIX. yüzyıl boyunca dağılmayı önlemek için gerek ıslahatlara, gerek bazı fikir akımlarına sarılmış, hatta kuvvetli bir Avrupa devletinin kendisine destek olması yolunda bir politika izlemiştir. Ancak dağılmayı önlemek için başvurduğu çarelerin hemen hepsi yarasına merhem olmamış, destek almak istediği Avrupalı devletler Osmanlı İmparatorluğunu XX. yüzyılın başında yalnız bırakmıştır.

1878 Berlin Antlaşması ile keskinleşen siyasi yalnızlık, İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci devletlerin yalnız bırakmaya çalıştığı Almanya ile Osmanlı'nın yolların kesişmesini sağlamıştı. Yaşlı Osmanlı İmparatorluğu XX. yüzyıla; Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması, II. Meşrutiyetin ilanı, 31 Mart Ayaklanması, II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile hızlı başlamıştı. Özellikle I. Balkan Savaşı sonrası gerçekleştirilen Bab-ı Ali Baskını, Osmanlı İmparatorluğu için bir dönüm noktasıydı. Çünkü Alman yanlısı politikalar ile tanınan İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidara gelmesinin ardından, olası bir cihan harbinde Almanların yanındaki yerine ilerlemekteydi (Sorgun, 2003: 233).

XIX. yüzyıl devletlerarası gövde gösterilerine şahit oluyor, devletler birbirlerine karşı işbirlikleri kurmaya çalışıyordu. Almanya- Avusturya ittifakına karşı, İngiltere, Fransa ve Rusya İtilaf Devletlerini oluşturmuşlardı¹⁴. Dünya XX. yüzyılın başında iki kutuplu hale gelmişti. Avusturya-Macaristan veliahtının Bosna-Hersek gezisi sırasında Sırp bir milliyetçi tarafından öldürülmesi, iki zıt kutup halinde bloklaşmış Avrupa devletlerinin kısa sürede birbirlerine savaşmaları için gerekli kıvılcımı sağlamıştı. Dünyanın en kanlı savaşlarından biri olan I. Dünya Savaşı böylece başlamış ve kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Almanya bu savaşın içerisinde zor günler geçiriyordu. Doğuda Ruslara karşı başarı elde etmesine rağmen batıda da bu başarıyı tekrarlamak Almanya için kolay görünmemekteydi. Doğuda ve batıda savaşan Almanya, aynı zamanda müttefiki Avusturya'ya silah ve cephane yardımında bulunuyordu. Almanya'nın eski müttefiki İtalya'nın İtilaf bloğunda savaşa katılması işleri daha da başa çıkılmaz hale getirmişti. Almanya artık kendine yeni bir müttefik arıyordu.

Osmanlı Devleti'nin siyasi yalnızlıktan kurtulmak istemesi, İttihat ve Terakki iktidarının Almanlara olan yakınlığı Osmanlı Devleti'nin rotasını İttifak Devletleri yönüne çevirmişti. Nitekim Almanya da Osmanlı'yı yanına çekmek istiyordu. İngiltere'nin sömürgeleri ile bağlantısını kesmek için Osmanlı'ya ihtiyacı vardı. Ayrıca Osmanlı Padişahı'nın Halifelik nüfuzundan, Osmanlı'nın insan gücü ve kaynaklarından faydalanmak Almanya için hayati önem taşıyordu.

Bilindiği gibi Akdeniz'de İngiliz gemileri ile savaşan Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlı'ya sığınması ve Osmanlı'nın bu gemileri satın aldığını açıklaması (Yavuz ve Midilli) devleti savaşa sokacak bahane oldu. Gemilerin satın alındığının açıklanmasından sonra, bu iki gemi Karadeniz'e çıkarak Rus limanlarını bombalamasıyla Osmanlı Devleti resmen bu büyük savaşın içine sürüklenmiştir. Osmanlı Devleti savaşta, coğrafi konumunun gereği olarak

¹⁴ Siyasi birliğini yeni tamamlamış olan Almanya kendine müttefik devletler istiyordu. Bu gerekçe ile 1879'da Avusturya ile ittifak yaptı. Bu ittifaka 1881 yılında Rusya katıldı. Ancak Avusturya ile aralarındaki Balkan rekabetinden dolayı bu ittifak yürümedi. Bu gelişmeden sonra, Almanya, İtalya ve Avusturya arasında "Üçlü İttifak" bloğu kuruldu. Bu ittifaktan ayrılan Rusya 1894'de Fransa ile ittifak yaptı ve bu ittifaka 1894'de Fransa ile 1907'de Rusya ile anlaşma imzalayan İngiltere'nin katılımıyla "Üçlü İtilaf" bloğu kuruldu. İtalya daha sonra İttifak bloğundan ayrılacaktır. Bkz. (Safran-Turan, 2000: 58)

çok sayıda cephede savaşımıştır. Kafkas, Kanal, Çanakkale, Irak, Suriye-Filistin, Hicaz-Yemen, Galiçya, Romanya, Makedonya cephelerinde Osmanlı askeri can vermiştir (Karal, 2001, c.V: 414–512).

Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi İtilaf Devletlerini tedirgin etmiş, ancak 1815 Viyana Kongresi'nde ortaya atılan Şark Meselesi'nin halletmek için önemli bir fırsat olarak algılanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra İtilaf Devletleri Osmanlı'yı kendi aralarında bir dizi antlaşmalarla paylaşmışlardır. Bu antlaşmalar şunlardır (Özkaya,2005a: 10-14);

- 14 Mart 1915 tarihli İstanbul Antlaşması
- 28 Nisan 1915 tarihli Londra Antlaşması
- 23 Ekim 1915 tarihli Mac Mahon Antlaşması
- 26 Nisan 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması
- 9 Nisan 1917 tarihli Saint-Jean de Maurienne Antlaşması

Savaşın geniş alanlara yayılması, hesaplanandan uzun sürmesi ve silahların tahrip güçlerinin artması gibi etkenler savaşan devletleri yormuştu. Özellikle Rusya'da bu savaşa karşı tavır takınan Bolşeviklerin isyanı etmesi Rusya'yı zor duruma düşürmüştü, Çanakkale Savaşları sonucu beklediği yardımı alamayan Çarlık Rusya'sı Bolşevikler tarafından düşürülmüştür. İhtilalle başa gelen Bolşevik Hükümeti 3 Mart 1918 tarihinde imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması ile savaştan çekildiğini ve Çarlık Rusyası'nın imzaladığı gizli anlaşmaları bütün dünyaya duyurmuştur¹⁵. Rusya'nın savaştan çekilmesi ile birlikte İtilaf Devletleri Sovyet rejiminin yayılmasını önlemek amacı ile Rusya'nın etrafında tampon devletler meydana getirmeye çalışırken, açığa çıkan Osmanlı'nın topraklarının paylaşım planlarında da değişiklik yapmak zorunda kaldılar. Bu aşamada Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti ve Batı Anadolu'da Yunanistan hâkimiyeti kurma İtilaf Devletleri'nin öncelikli hedefi haline gelmiştir (Kitzikis, 1974: 12). Bu anlamda Rusya'nın

¹⁵ Antlaşmaya göre Rusya Polonya, Litvanya ve Estonya'dan çekilmişti. Ayrıca Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilecek, bütün Doğu Anadolu'dan da çekilecekti. Bolşeviklerin Gizli Antlaşmaları açıklamasının amacı, gerek Rus halkına gerek Batı ülkeleri işçilerine, yapılan savaşın bir emperyalizm savaşı olduğunu anlatmak ve onları savaşa karşı yönlendirmektir. Bkz. (R. Safran-Turan, 2000: 70)

savaştan çekilmesiyle başlayan sürecin Milli Mücadele tarihimiz açısından dönüm noktası olduğu kanısındayım.

Rusya'ya yardım gönderilememesi savaşın seyrini İtilaf Devletleri aleyhine dönmüş gösterirken, dünya siyasetinde etkili olmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri, Alman denizaltılarının Amerikan ticaret ve yolcu gemilerini batırdığı gerekçesiyle İtilaf Devletleri'nin yanında Nisan 1917'de savaşa girdi. 8 Ocak 1918'de Amerika Başkanı Wilson savaşa girme amaçlarını dile getiren "Wilson Prensipleri" olarak anılan ilkeler bütünü dünya kamuoyuna duyurdu. Savaşın sona ermesinde önemli bir yere sahip olan bu prensipler, Osmanlı Devleti içinde büyük önem teşkil ediyordu. Wilson İlkeleri'nde yer alan 12. madde Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan azınlıklara kendi devletlerini kullanma hakkı verirken. Boğazlarında uluslararası gemilere açık olması gerektiğini belirtiyordu. 14. madde ise kurulacak bütün büyük ve küçük devletlerin siyasal bağımsızlıklarını güvence altına alınması gerektiğini vurgularken, bu şartların korunması için uluslararası bir birlikteliğin kurulmasının gerekliliğini açıklıyordu (Armaoğlu, 2005: 137-140).

Amerika o sıralarda Ortadoğu'da gözü olmayan bir ülke olarak biliniyordu. Yani Amerika'nın kendisine yakın kıtaların dışında bir alakası yoktu. Wilson Prensipleri ilk defa siyasal alanda Amerika'yı Ortadoğu'ya en fazla güvenilir bir hükümet ve kudret gibi gösterdi (Ayıışı, 2004: 3). Böylece Wilson Prensipleri, savaşan devletlere nefes alma imkânı vermiş, savaşmaktan yorulan devletlerin zihninde barış fikrinin oluşmasını sağlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Osmanlı orduları cephelerde gerilemeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin stratejik öneme sahip müttefiki Bulgaristan'ın 29 Eylül 1918'de yenilgiyi kabul ederek savaştan çekilmesi büyük şok yaratmıştı. Almanya ile kara bağlantısı kopmuş olan Osmanlı Devleti yalnız kalmıştı (Armaoğlu, 2005: 142). Bununla beraber Filistin ve Irak cephelerindeki yenilgiler üzerine 1918 Şubat'ında göreve gelen Talat Paşa Kabinesi istifasını açıkladı. İttihat ve Terakki'nin on yıllık iktidarı böylece son buldu. 13 Ekim 1918'de sadaret mührü Talat paşadan alınarak Ahmet İzzet Paşa kabinesine verildi (Akşin, 2004: 18).

Bulgarların savaştan çekilmesi Osmanlı Devleti adına Doğu Trakya için çok tehlikeli bir duruma sebebiyet vermiştir. Çünkü bu bölgede Türk birlikleri olarak, iki sınır muhafız taburundan başka kuvvet yoktu. Netice itibariyle böyle bir durumda İstanbul'un düşmesi kesindi. Bu durum karşısında Osmanlı Hükümeti batıdan gelebilecek tehlikeye karşı, Doğu Trakya'da kuvvet toplam kararı aldı. Sadrazam ve Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, İstanbul'da bulunan I. kolordu, 12. ve 36. Kafkas tümenleri'nin derhal Doğu Trakya'ya sevk edilmesini emretti. Böylece Çanakkale Boğazı ve Doğu Trakya bölgesinde sekiz tümenlik bir kuvvet toplandı. Ancak bu kuvvetler ile düşmana karşı koymak pek mümkün değildi (Ayıışı, 1997: 162–163). İşte bu gelişmeler ve içinde bulunulan durum hükümete göre, mütarekenin bir an evvel yapılması için yeterli sebeplerdi. Bu bağlamda Ahmet İzzet Paşa hükümeti mütarekenin imzalanması için girişimlere başladı. Vatanın kurtulmasından daha çok hilafet, saltanat ve hanedanın hakların korunması ile ilgilenen Padişah ile mütareke görüşmelerine gidecek heyette baş murahhasın kim olacağına dair sıkıntılar baş göstermekteydi. Yapılan uzun uğraşlar sonunda görüşmelerine gidecek heyet belirlendikten sonra, hükümetin verdiği sekiz maddelik talimat ile birlikte mütareke heyeti 24–25 Ekim 1918 gecesi yola çıktı. Yapılan oturumlar sonunda 30 Ekim 1918'de Bahriye Nazırı Rauf Bey, Reşat Hikmet ve Sadullah Beyler Mondros Mütarekesi'ni imzaladılar (Ayıışı, 1997: 169–171).

Türkler lehine tek bir hükmü dahi bulunmayan Mondros Mütarekesi'nin, özellikle yedinci ve yirmi dördüncü maddelerinin ortaya koyduğu olumsuz tablo, imzalanan antlaşmanın bir ateşkesten çok bir devleti yıkmak, bir milleti yok etmek anlamına geldiğinin en açık ifadesidir. Çünkü İtilaf Devletleri 7. maddeye dayanarak, memleketin herhangi bir yerini güvenliklerini tehdit ettiği gerekçesiyle işgal etme hakkını elde etmiş, 24. madde ile de, Doğu Anadolu bölgesinde Vilayet-i Sitte olarak anılan Ermenilerin çoğunluk olarak yaşadıkları iddia edilen altı ilde karışıklık çıkarsa bu ilerde işgal edilebilme hakkını elde etmişlerdir. Kısacası I. Dünya Savaşı devam ederken imzalanan gizli antlaşmaların uygulanması için Mondros Mütarekesi araç olmuştur.

Mütareke hükümlerine göre Osmanlı Devleti fiilen tarihe karışmıştır. Çünkü Osmanlı ordusu iç güvenlik seviyesine çekilmiş ve geri kalanı terhis edilmiş, silah ve cephaneler İtilaf Devletlerine teslim edilmesi istenmiş, ulaşım yolları ve haberleşme araçları, liman ve tersaneler İtilaf Devletleri denetimine bırakılmıştır. Bu özellikleri doğrultusunda yapılan antlaşma bir ateşkes değil, kayıtsız, koşulsuz tam bir teslimiyet belgesi özellikleri göstermektedir.

4.2.1.1. Mondros Doğrultusunda İtilaf Devletlerinin İşgal Hareketleri

İtilaf Devletleri ateşkes antlaşmasından hemen sonra vakit kaybetmeden işgallere başladılar. Mütarekenin 7. maddesine dayanarak yurdun önemli yerlerini işgal ettiler. Mütarekenin imzalandığı günün hemen ardından İngiliz kuvvetleri Musul'u işgal ettiler ve 8 Kasım da Musul Hükümet Konağına İngiliz bayrağı çekildi. Bulgaristan'dan ayrılan Fransız kuvvetleri Uzunköprü-Sirkeci demiryolu boyunca kontrolü ele geçirdi (Tansel, 1991: 58). 9 Kasım 1918'de İskenderun İngilizler tarafından işgal edildi. 6–12 Kasım 1918 tarihinde İtilaf Devletleri Çanakkale Boğazı istihkâmlarına el koydular. 13 Kasım'da aralarında Yunan gemilerinin de olduğu İtilaf Donanması İstanbul'a gelerek Dolmabahçe önünde demirlediler.

Anadolu'nun güneyinde Fransız işgalleri hızlı başlamış, mütareke gereği Adana ve havalisini 2. ordu kıtaları boşaltmaya başladı. Bu bölgenin askerden arındırılması ile Fransız birlikleri 11 Aralık 1918 Dört Yol'a girdiler, Mersin, Pozantı ve Adana, Çiftelhan ve Afyonkarahisar istasyonlarını işgal ettiler. Maraş, Urfa, Kars'ı İngilizler işgal etmiş ayrıca Samsun'a bir müfreze gönderilmiştir. Gürcü ordusu Ardahan'ı, İtalyanlar, Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgal ettiler (Özkaya, 2005a: 31).

Görüldüğü gibi İtilaf Devletleri, Türk topraklarını çeşitli bölgelerden istila ediyordu. Mondros Mütarekesi'nin hükümlerini uyguladıklarını ileri süren İtilaf Devletleri bu davranışlarıyla, yıllardan beri yaptıkları hesapları, Anadolu ve Türklük için hiç de iyi olmayan düşünce ve niyetlerini açık bir şekilde gösteriyorlardı (Tansel, 1991: 78-90).

İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı devam ederken kendi aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalara göre işgallere başlamışlardı. Bölüşüm projesinin uygulanmasına geçiş ise galip devletlerin ve bu bölüşümden faydalanabilecek diğer devletlerin bu konudaki istek ve görüş ayrılıklarının diplomatik alanda uzlaştırılması Paris Konferansı'nda mümkün olacaktır.

4.2.1.2. Paris Barış Konferansı ve Yunanlıların Anadolu Üzerindeki Hedefleri

Mütareke döneminden iki buçuk ay kadar sonra, I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri Paris'te bir konferans yapılmasına karar verdiler. Konferansın amacı, mağlup devletlerle yapılacak barışın şartlarını görüşmektir. Bunun için İtilaf Devletleri öncelikle kendi aralarında uzlaşmayı gerekli gördüler. Konferansa 32 devlet katıldı. Fakat katılan her devlete aynı statü verilmemiştir. Büyük devletler savaş kazançlarının azalacağı ve görüşmelerin çıkmaza gireceği endişesiyle, müttefikler, daha az müttefik olanlar ve ortaklar şeklinde galip devletleri üç kategoriye ayırmışlardır (Akbulut, 2000: 148).

Bulgaristan'ın savaşa katılıp, Sırbistan'a karşı harekete geçince, Yunan Başbakanı Venizelos, Balkanlarda kuvvet dengesinin Yunanistan aleyhine bozulduğunu ileri sürerek savaşa katılmak istemiş, İngiltere ve Fransa'nın Selanik'e asker çıkarmasına izin vermişti. Bu tutumundan dolayı Venizelos başbakanlıktan uzaklaştırıldı. Selanik'e kaçan Venizelos Kuzey Yunanistan'ın ve adaların desteğini alarak isyan etti ve Yunanistan'ın savaşa İtilaf

Devletleri'nin yanında katıldığını ilan etti. Venizelos'un bu tutumu İtilaf devletlerince desteklenmiş, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Atina'ya asker çıkarmasıyla Başbakanlığa tekrar gelmiştir. Bu gelişmelerle Yunanistan I. Dünya Savaşına katılmış ve dolayısıyla savaş sonunda galip devletler ile Paris Konferansı'na katılma hakkını elde etmişti (Armaoğlu, 2005: 134).

Gizli antlaşmalara göre Anadolu savaş sırasında İtilaf Devletlerince paylaşılmıştı. Ancak bu paylaşım tasarıları çıkar çatışmalarına sahne olmuştu. İtalyanlar gibi güçlü bir devletin Akdeniz'de egemenlik kurmasını menfaatlerine aykırı gören ve İzmir'in İtalyanlar tarafından ele geçirilmesi endişesi içinde olan İngiltere Başbakanı Lloyd George, bu bölgenin kolay kontrol edebileceği Yunanistan'a verilmesini daha yerinde buluyor ve bu fikri destekliyordu.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Yunanlılar, İzmir'de yoğun bir propaganda başlatmışlardı. Bunun yanında İzmir ve çevresine yeni Rum göçleri gönderirlerken diğer taraftan Levantenleri de ele geçirmeye çalışıyorlardı ve Yunanistan'dan askeri eşya ve malzeme taşıyorlardı. XVII. yüzyıldan beri Yunanlıların Megali İdea'yı gerçekleştirmek için her çareye başvurdukları, her türlü mücadeleyi yaptıkları bilinen bir gerçektir. Çökmekte olan Osmanlı Devleti'nden en büyük ve en kıymetli bölgeleri koparmayı, Ege'yi bir Yunan denizi haline getirmeyi, bu suretle bir ayağı Asya'da, bir ayağı Avrupa'da olan büyük Yunanistan'ı, eski Bizans-Grek İmparatorluğunu yeniden kurmayı amaç edinmişlerdir (Güler, 2003: 201). Osmanlı Devleti'nin ağır bir şekilde yenilmesi Yunan Megali İdeası için bir fırsat oldu. Yunanlılar Batı Anadolu ve Trakya'yı Yunanistan'a katma hayaline kapıldılar. İlk önce bahsedilen yerlerde çete hareketleri ile asayışı bozmaya, Mondros Mütarekesine göre işgal sebebi yaratmaya çalıştılar.

Bu düşünceler ile savaşın sona ermesinden iki buçuk ay sonra Paris konferansı başladı. Paris Konferansı'na Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya Başbakanları ile Dışişleri bakanları katıldılar. Bu nedenle "Onlar Konseyi" de denilmiştir. Aslında Paris Barış Konferansı bir barış konferansı değil, dünya haritasını değiştirme konferansıydı. Galip devletlerin mağlup devletleri, özellikle Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak için aralarında

yaptıkları paylaşım toplantılarıydı (Genelkurmay Harp Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi [Genelkurmay], 1963: 11).

Nihayet tarihi emellerine kavuşmak isteyen Yunanistan, İzmir ve çevresinde Rumların Türkler tarafından katledildiği hiçbir dayanağı olmayan uydurma haberle Paris Barış Konferansına başvurular. 9 Şubat 1919'da Venizelos Yunan istekleri ile konferansın önüne çıktı. Bu gelişmeden sonra konferansın en çok meşgul olduğu konu Osmanlı Devleti arazisinden Yunanistan'a verilecek toprak meselesi oldu. Kaldı ki Yunanlıların istedikleri topraklar daha önce gizli antlaşmalarla İtalyanlara verilmesi kararlaştırılan topraklardı (Genelkurmay, 1963: 13).

Kurulduğu tarihten bu yana büyük devletlerce daima aralanan ve durmadan genişlemiş olan bu devlet, 1918 tarihinde, Büyük Yunanistan'ın kurulabileceğine her zamankinden daha büyük bir umutla bakıyordu. Çünkü Venizelos Balkan Savaşları sırasında bu isteklerinin bir kısmını gerçekleştirmiş, Yunan topraklarını daha da genişletmiş ve Osmanlı Devleti'nden Selanik limanını alınca Büyük Yunanistan idealine inancı daha da artmıştır. Hatta "Gençliğimden beri Skiros adası Ege denizinin tam ortasındadır. Helenizm'in coğrafi merkezi saymışımdır." demekle Batı Anadolu'yu Yunanistan sınırları içinde kabul ediyor ve Anadolu'dan istediği toprak parçası 125.000 km² den daha fazla oluyordu. Bu durumun gerçekleşebilmesi için büyük bir devletin yardımına ve desteğine ihtiyaç duyan Venizelos, bu işte kendilerine İngiltere'nin yardımcı olacağına inanıyordu (Tansel, 1991: 155).

İngiltere Başbakanı Lloyd George Türk düşmanlığının yanı sıra, Venizelos'u Yunanistan'ın yetiştirdiği en büyük devlet adamı olarak görüyor, kendisine çok güveniyordu. Lloyd George, Yunanistan'ı büyük bir Akdeniz devleti olarak görmek istiyordu. Böylece İngiltere, Akdeniz'den geçen yolları için bir bekçi kazanacaktı. Bu fırsatı iyi değerlendiren Venizelos, İzmir ve çevresinin tarihi açıdan ve nüfus çokluğu açısından Yunanistan'ın hakkı olduğunu iddia etmeye başladı (Aybars, 2006: 122). Venizelos'un Paris Barış Konferansına verdiği raporda; " Akdeniz'de Meis adasından başlamak üzere, Bandırma'ya çizilecek hattın kuzeye doğru uzanımının batısında kalan

Trakya topraklarının Yunanlılara bırakılması ve şayet İstanbul uluslararası bir statüye tabi tutulacaksa, Yunanistan'ın açık hakları karşısında İstanbul'da dâhil, Trakya'nın tamamı Yunanistan'a verilmelidir." şeklinde bir istekte bulunmuştur (Genelkurmay, 1963: 8–11). Bunun yanında Venizelos, hak iddia ettiği topraklar üzerinde yani Batı Anadolu'da 1.132.000 Rum, 943.000 Türk yaşadığını hiçbir belgeye dayanmadan konferansta duyuruyordu (Ayışığı, 2002).

Bütün bu meseleler görüşülürken Türkler'e söz hakkı verilmiyordu. 1919 yılı başında Yunanistan'ın hak iddia ettiği Ege bölgesi illerinde 1.293.926 Türk, 233.776 Rum yaşıyordu. İzmir içinde ise 102.599 Türk, 94.787 Rum ikamet etmekteydi (Güler, 2003: 275).

Barış Konferansı sırasında Yunan tarafını tutan, İngiltere, Fransa ve ABD'nin isteklerinin dikkate alınmamasına tepki gösteren İtalya, 24 Nisan'da konferansı terk etmiş, bu fırsattan yararlanan üç büyük devlet, İzmir'e Yunan askeri çıkarılmasını uygun bulmuştur. Üstelik General Sir George Milne'nin 3 Şubat 1919'da, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği taktirde, Türkler'in ayaklanmasını beklediğini bildirmesine rağmen bu uyarıları dikkate almadılar.

Lloyd George 5 Mayıs 1919'da Üçler Konseyi'nde İtalyanların doğudaki hareketlerinden şüphelendiği, gizlice yapacakları bir saldırı ile Anadolu'da gerekli yerleri zapt edebileceklerini, böyle bir harekete başvurmalarına meydan vermemek için, İtalyanlar konferansa dönmeden önce İzmir'in işgal hakkının Yunanlılara tanınmasını teklif etti. 6 Mayıs'ta da Anadolu'da bir İtalyan oldu bittisine göz yumulmamasını söyledikten sonra, "Türkiye'deki Rumları korumak için Venizelos'a, İzmir'e 2–3 tümen asker çıkarmalarına izin verilmelidir." dedi ve teklif Fransa ile ABD tarafından hemen kabul edildi (Tansel, 1991: 166).

İstanbul'da bulunan Amiral Calthrope 7 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edileceğini öğrenince, 12 Mayıs'ta hazırlıklarını tamamlayıp İstanbul'dan ayrıldı. İngiliz, Fransız, ABD ve Yunan savaş gemileri ise 7 Mayıs'tan itibaren İzmir limanına toplanmaya başladılar. Amiral Calthrope 14 Mayıs'ta 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya Mondros Mütarekesinin 7. Maddesi

gereğince İzmir İstihkâmlarının ve çevresinin işgal edileceği ve İstanbul Hükümeti'nin de bilgisi olduğunu bildirdi. Ali Nadir Paşa İzmir ve çevresindeki askeri birliklere, işgale karşı konulmamasını silah ve teçhizatın müttefik kuvvetlere teslim edilmesi emrini verdi. Aynı gün Foça ve Urla'yı Fransızlar, Kösten adasını İngilizler işgal ettiler. İtalyanların 13 Mayıs'ta Kuşadası'na asker çıkarmışlar ve Selçuk'a doğru ilerlemiş olması, Venizelos'un İzmir'e çıkmasını biraz daha çabuklaştıracaktır. Hâlbuki yaptırım gücü olmayan Paris Barış Konferansı, Batı Anadolu'yu Yunanlılar'a vermiş ve daha sonra bölgeyi işgal etmesine de onaylamıştır. Savaşın galibi üç büyük devlet büyük bir tarihi hataya sebep olarak, Türk vatanını haksız bir şekilde, İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda Yunanistan'a veriyordu (Aybars, 2006: 140).

4.2.1.3. Anadolu'da İşgallere Karşı Tepkiler ve Milli Cemiyetlerin Kurulması:

Osmanlı Devleti'nin parçalanacağı, Batı Anadolu'nun İtalya'ya ve özellikle İzmir'in Yunanistan'a verileceği, Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulmak istendiği, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra ayyuka çıkmıştı. Paris Barış Konferansı'nın sürdüğü sıralarda bu gibi haberlerin Avrupa gazetelerinde yer alması ile bunların gerçekleşmek üzere olduğu anlaşılmaktaydı (Aybars, 2006: 125).

Mareşal Ahmet İzzet Paşa, 25 gün gibi kısa süren iktidarında Mondros Mütarekesi'ni imzalamaya mecbur kalmasına rağmen, önemli işler de başarmıştır (Ayışığı, 1993). Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin istifasından sonra, 11 Kasım 1918'de sadarete getirilen Tefik Paşa döneminde Türkiye aleyhine olan hareketlerde gözle görülür bir hızlanma meydana gelmiştir. İstanbul'da bulunan okullar, kışlalar, resmî ve özel binalar yabancı askerler tarafından işgal edilmiştir. Fransız ve İngiliz askerleri memleketin diğer yerlerinde bu hareketlerine devam ederken, yapılan baskılara daha fazla

dayanamayan Sultan Vahdeddin, 21 Aralık 1918'de bir irade ile Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir. Bu gelişmeler karşısında Tefik Paşa'nın istifa etmesi üzerine hükümeti kurma görevi Damat Ferit Paşaya verildi. Damat Ferit Paşa hükümeti teslimiyetçi bir politika izlemekteydi. Hükümet acizlik içindeydi. Sadece nasihat heyetleri göndererek halkı işgaller karşısında sükûnete ve işgallere karşı direnmeye çağırıyordu (Ayışığı, 1993).

İtilaf Devletleri'nin Anadolu topraklarına çıkmaya başlamasıyla beraber, Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmış bulunan azınlıklar da hadlerini aşan davranışlar içine girmişlerdi. Rum ve Ermeni azınlıklar halkı en çok taciz eden gruplardı. Türk halkı ise her şeye rağmen büyük bir irade gösteriyordu. Halkın arasında Türklük şuuru süratle geliyordu. Vatani istiladan kurtarmak için bazı gruplar azınlık eşkiyasına karşı mücadeleye girişmişlerdi (İlgürel, 1999: 4).

Memleketin bu karamsar ve çaresiz haline son vermek isteyen pek çok vatansever işgaller karşısında nefis-i müdafaa hakkını kullanma kararı almıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde işgallere karşı ve azınlıkların taşkınlıklarını önlemek için çeşitli cemiyetler kuruldu¹⁶.

Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılara verileceği haberi yayılmaya başlayınca, İzmirli aydınlar tarafından 6 Kasım 1918 tarihinde "İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti"¹⁷ kurulmuştur. Bu cemiyet İzmir'in işgal edileceği haberinin daha da yayılması üzerine 14–17 Mart 1919 tarihleri arasında 165 delegenin katılımıyla büyük bir kongre gerçekleştirmiş, İzmir'in ve Batı Anadolu'nun Türk toprağı olduğunu tüm İtilaf Devletleri temsilcilerine duyurmuştur (Albayrak, 1999: 46).

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin düzenlediği bu kongre, işgal tehlikesi ile karşı karşıya olan bütün Batı Anadolu illerini kapsadığı için,

¹⁶ 2 Aralık 1918'de Edirne'de kurulan "Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Osmaniyesi", 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuş olan ve Erzurum'da şube açan "Vilayât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye", 7 Aralık 1918 tarihinde yine İstanbul'da kurulan "Milli Kongre Cemiyeti" kurulan cemiyetlerdendir. Bkz. (Özkaya, 2002c: 88–95)

¹⁷ Cemiyet milli davayı özellikle Avrupa'ya duyurabilmek amacıyla Fransızca olarak "Türk İzmir" adlı dergiyi çıkarmaktaydı. İzmir işgalinden önce Fransızca bir eser yayınlamıştır. İzmir işgal edilmeden iki ay önce tertip edilen kongrede, adalet için bir beyannameyi, bir vilayet haritası ile nüfus grafiklerini gösteren bir çalışmayı İtilaf Devletleri'ne sunmuş, muhtıra vermiştir. Bkz. (Özkaya, 2002c: 88–95)

Balıkesirliler de çağrıya kayıtsız kalmamışlardır. Balıkesir’de şehrin ileri gelenleri derhal toplanarak, kongreye katılma kararı almışlardır. Buna göre; Balıkesir merkezden 6, Edremit’ten 5¹⁸, Burhaniye’den 3, Balya’dan 4, Bandırma’dan 2, Gönen’den 4, Sındırgıdan 2, Erdek’ten 3, Ayvalık’tan 3 olmak üzere toplam 32 delege göndermiştir (Albayrak, 1999: 51). Kongre bütün engellemelere rağmen toplanmış ve işgallere karşı silahlı mücadele fikrinin doğmasını, üst kademedeki yöneticiler ile halk arasında işbirliğinin sağlanmasını mümkün kılmıştır. Başka bir deyimle İzmir Kongresi, Batı Anadolu’da bağımsızlık ateşinin yakılmasına öncülük etmiştir.

4.2.2. İzmir Olayları:

4.2.2.1. İşgal Öncesi İzmir:

Mütarekenin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri vakit harcamaksızın işgallere başlamıştı. Özellikle Paris Barış Konferansı’nda Yunanistan Anadolu üzerindeki sınırlarını belirlemişti. Bu sınır Avrupalı devletler tarafından tanınınca adı geçen bölgelerde hareketlilik hız kazanmıştı. Mütarekenin ardından Antalya’dan Edremit’e kadar olan bölgede İtilaf Devletleri’nin faaliyetleri hız kazanmıştı. 4 Kasım 1918 tarihinde İzmir’e bir İngiliz savaş gemisi gelmiş, İtalyan ve Fransız Savaş gemileri de İngilizleri takip etmiştir. İngiliz, Fransız ve İtalyan gemileri İzmir körfezini sık sık ziyaret eder olmuşlardır. Bu gemilerden bazıları körfezde sürekli kalmaya başlamış, ardından İtilaf Devletleri “Abluka ve Seyr-ü Sefer Kumandanlığı” kurmuşlardır. Bu kumandanlığın kontrol bölgesi Antalya’dan Edremit’e kadar uzanıyordu. İzmir’de ayrıca bir de pasaport ve vize işlemlerine bakan bir kurum oluşturuldu. Bölgede bulunan demiryolları da kontrol altına alındı (Genelkurmay, 1962: 130–131).

¹⁸ Edremit’ten kongreye katılanlar; Müftü Hafız Cemalettin Efendi, Salih Reis-zade Muammer Bey, Eczacı Avni İsmail Bey, Molvalıoğlu İbrahim Bey ve Havranlı Ormancıoğlu Hasan Kamil Bey’dir. Bkz. (Yetkin, 1939: 175)

İzmir’de en önemli çalışmaları Yunanlılar sürdürmüştür. 24 Aralık 1918’de İzmir limanına bir Yunan muhribi gelmiş ve yerli Rumların büyük sevgi gösterileri ile karşılanmıştır. Ayrıca Yunan adaları ile İzmir arasında haftada iki defa çalışan Yunan savaş gemisi, ileride kullanılacak askeri malzemeleri Anadolu kıyılarına taşımaktaydı. İzmir’de kargaşa çıkarmak ve İzmir’in işgaline zemin hazırlamak için “Küçükasya Cemiyeti” kurulmuştur. İzmir ile diğer kasabalarında Kızılhaç hastaneleri açılmaya başlanmıştır. Ancak bu hastanelere ilaç yerine silah taşınıyor, doktor yerine subay gönderiliyordu (Genelkurmay, 1962: 132). Kısacası Yunanlılar işgal hazırlıklarına başlamışlardı. Küçükasya Cemiyeti’nin kışkırtmaları ile Urla’da 12 Ocak 1919’da üç gün sürecek bir isyan çıkmış ve isyan bastırılmıştır. Bu isyanın amacı Mondros Mütarekesi’nin 7. maddesini İzmir için de uygulamaktı (Balcıoğlu, 2005: 37).

İzmir işgalinden önceki en önemli gelişme, İzmir ile ilgili Yunan iddialarının ne gibi sonuçlar doğuracağını önceden kestiren, İzmir ve civarındaki yerleşim yerlerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin kurulmasına öncülük eden Vali Vekili ve Kolordu Komutanı Nurettin Paşa’nın görevden alınmasıdır (Akbulut, 2000: 152). 11 Mart 1919’da gerçekleşen bu operasyon işgalin habercisi olmuş, işgal için ortada olan engeller kaldırılmaya başlanmıştır.

Yunanistan’ın İzmir’e çıkacağı haberi yerli Rumları adeta çılgına çevirmiş, cesaretlenen Rum ahalisi hayli ileri gitmişti. Olay çıkarmak maksadıyla Averof zırhlısından devriye atmak için çıkarılan sekiz kişinin etrafına kordonda Rum ahalisi toplanmış ve sevinç gösterileri yapmıştır. Bu tahrikler öncelikle öğütler ile engellenmek istenmiş ancak kalabalık dağılmayınca mızraklı süvariler kimsenin burnu dahi kanamadan kalabalığı dağıtmıştır. Bu hali gören ve o sırada Kolordu Kumandan Vekilliğinde bulunan Ahz-ı Asker-i Kalem Reisi Süleyman Fethi Bey ileride üzücü bir olayın yaşanmaması için Averof Zırhlısından çıkarılan devriyenin bir daha çıkarılmamasını sağlamak için İzmir’de bulunan İngiliz mümessiline müracaat ettiği gibi İstanbul’a da bildirmiştir.

Anadolu'da Rum çetelerinin taşkınlıklarının artmasında, onları destekleyen ve teşvik eden din adamlarının etkisi büyük olmuştur. Din adamlarının işgaller karşısında nasıl bir tutum sergiledikleri açısından önemli bir örnek teşkil eden İznik Başpiskopos'u Vassilios'un, "Geride bir tek ferdi kalmamak üzere Türklerin tamamıyla yok olmasını ne kadar isterdim." sözleri durumun vahametini gözler önüne sermektedir. İzmir'e Yunanlıların çıkarılması konusunda İzmir Metropoliti büyük gayret göstermiştir. Patrikhanenin kontrolünde olarak, Yunanlıların yakın bir zamanda Anadolu'ya çıkacaklarını anlayan İzmir Metropoliti Hrisostomos İzmir Rumlarını kışkırtmış, asıl görevini İzmir işgal edilirken icra edecektir (Güler, 2003: 60).

4.2.2.2. İzmir'in İşgali:

İtalyanların Anadolu'nun güneybatısındaki limanları teker teker işgal ederek İzmir'e yaklaşması İngiltere, Fransa ve Yunanistan'ı telaşa düşürmüştü ve derhal bu işgallerin İzmir'e yönelmesini engellemek istemiştir. 5 Mayıs 1919'da Paris'te toplanan Üçler Konseyi'nde İngiliz Başbakanı Lloyd George, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini Amerika Başkanı ve Fransız Başbakanı'na kabul ettirmeye çalışmıştır. Bir gün sonra yani 6 Mayıs'ta, Wilson ve Clémenceau İngiliz önerisini kabul etmişlerdir. Bu karar Paris'te bulunan Yunan Başbakanı Venizelos'u oldukça memnun etmiş ve Yunanistan'a çektiği telgrafta işgal hazırlıklarının başlatılmasını istemiştir. 7 Mayıs günü konferansta konuşma yapan Venizelos; *"Zaten İzmir'de Yunan Krallığının 30 bin vatandaşı da bulunmaktadır. Yalnız bu İşgalden Türklerin son dakikada haberdar edilmeleri mühim bir noktadır. Çok iyi tanıdığım Türk subayları, eğer direnmek konusunda emir alırlarsa hiçbir karşı koymada bulunmayacaktır. İzmir halkının tutumuna gelince, bize karşı çok dostane olacaktır"* diyerek görüşlerini ifade etmiştir (Güler, 2003: 153).

7 Mayıs günü İtilaf gemileri İzmir limanına toplanmış, 10 Mayıs'ta İzmir'in nasıl işgal edileceği tartışılmıştır. Buna göre İtalyanlar 12 Mayıs'ta, Türkler ise işgalden 12 saat önce haberdar edilecektir. Ayrıca İngiliz Yüksek

Komiseri Calthorpe'da işgal sırasında İzmir'de bulunacaktır (Akbulut, 2000:154).

İtalya, gizli antlaşmalarla kendisine verilen İzmir ve çevresinin Üçler Konseyi kararıyla Yunanistan'a verildiğini gayri resmi yollarla duymuştur. 12 Mayıs'ta yapılan toplantıya İtalya Başbakanı Orlando'da katılmış, İngiltere ve Fransa işgalin Yunan halkını katliamdan korumak için yapılacağını bildirmişlerdir. Orlando öğleden sonra yapılan oturumda bu kararı onayladığını bildirerek işgal önündeki önemli bir engeli de kaldırmıştır.

14 Mayıs 1919 sabahı Amiral Calthorpe'un emriyle Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa ve Vali İzzet Bey'e, aynı sabah İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb, Babıâli'ye, İzmir İstihkâmlarının İtilaf Devletleri tarafından Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi gereğince işgal edileceğine dair birer nota verildi. Ali Nadir Paşa, durumu bölge istihkâmlarına bildirerek karşı konulmasını istemiştir. Ancak Amiral Calthorpe Nadir Paşa'ya bir nota daha vererek; Mondros'un 7. maddesi gereğince İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine müttefiklerce karar verildiğini, bu kararın İstanbul'a bildirildiğini, işgalin 15 Mayıs günü yapılacağını, bu sebeple Yunanlıların saat yedide buraya asker çıkaracağını, üzücü bir olayın yaşanmaması için bir süre Türk askerlerinin kışlalarından çıkarılmamasını, Anadolu'ya herhangi bir haberin sızmaması için yarın sabah erkenden telgrafhanenin İngilizler tarafından işgal edileceğini bildiriyordu (Selek, 1976: 299).

İzmir'in işgal edileceği, 14 Mayıs akşamı şehirde duyulmuştu. İzmir Valisi Kambur İzzet Bey, soranlara "yalandır" diyor ve işgali halktan gizliyordu. 15 Mayıs sabahı erkenden yayınlanan Köylü Gazetesi'nde valinin, "Bazı bedbahtlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayialar çıkarmışlar, yalandır, tekzip edilir." şeklindeki demeci yer almıştır. Vali aklınca, halkın galeyana gelerek hadise çıkarmasını önlemek ve hükümete karşı dirayetini ispat etmek istemiştir (Selek, 1976: 230). Ancak valinin bu demeci 15 Mayıs sabahı, Yunan komutanının "İşgal Beyannamesi" ile birlikte okunmuştur (Genelkurmay, 1963: 52).

14 Mayıs günü İzmir'in işgal edileceği haberi sızınca halk heyecana kapılmış, Türk mahallelerinde davullar çaldırarak, halkı bir miting için Musevi maşatlığına davet etmişlerdir. Binlerce Türk maşatlıkta toplanmış ateşler yakılarak sabaha kadar heyecanlı nutuklar söylenmiştir. Fakat daha önce hiçbir hazırlıkları olmadığı gibi, kendilerine yol gösteren de bulunmadığından, ne yapılacağına dair net bir karar varılamamıştır. Ancak Yunan işgalinin ilhakla sonuçlanmasının kabul olunamayacağı noktasında birleşerek "Reddi İlhak" prensibini kabul ederek, iki önemli karara varılmıştır.

Birincisi; Belediye Reisi, Müftü ve memleketin ileri gelenlerinden bir iki zat seçilerek "Reddi İlhak Heyeti" adıyla İtilaf Devletlerine Temsilcileri nezdinde Yunan işgalini protesto etmişler ve ilhakı katiyen kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir.

İkincisi; Türkiye'nin bütün vilayetlerine telgraflar yazılarak, Yunan işgaline karşı yapılacak mukavemete iştirak edilmesini istemişlerdir (Genelkurmay, 1963: 52–53).

15 Mayıs sabahı Yunan çıkarma kafilesi Alsancak limanına asker çıkarmaya başladı. İzmir'deki yerli Rumlarda onları karşılamak için ellerinde Yunanistan bayrakları ile limanda toplanmışlardı. İzmir Metropoliti Hrisostomos askerleri elindeki haçıyla takdis ediyor, yanındaki din adamları ile onlara tuz ve ekmek sunuyordu. Yunan Evzon Alayı yürüyerek Konak meydanına geldi. Askerlerin geldiği yolun iki tarafını dolduran Rumların, "*Zito Venizelos*" sesleri İzmir semalarında yankılanıyordu (Güler, 2003: 61).

İzmir işgali pek çok faciayla tamamlanıyordu. Subaylar komutasındaki Yunan müfrezeleri kışlaları basmış, Kolordu Komutanı dahil olmak üzere kışladaki bütün komutan ve subayları esir kafilesi halinde kordon boyunca yürüterek Pasaport iskelesine getirilerek, Evzon taburundan boşalan Patris vapurunun ambarına hapsedilmişlerdir¹⁹.

¹⁹ Kafile vapura götürülürken, yol boyunca, asker ve sivil, yerli ve Yunanlı Rumlardan ve hatta Rum kadınlarından ateş, süngü ve dipçik darbeleri ile 9 subay şehit olmuş, 21 subay yaralanmış, 27 subayın akıbeti meçhul kalmıştır. Ayrıca Yunanların yaptığı yağmacılık, katliam ve tethiş hareketleri için, Bkz. (Genelkurmay, 1963: 58)

Türk subayları Patris vapuruna götürülürken Evzon müfrezesi de süngü takarak hükümet konağını basmış, valinin odasına girerek, vali ve vilayet memurlarını, dipçik ve süngü darbeleri ile başka bir vapura götürmüştür. Sonradan vali, makamına iade edilmiş ve kendisine vazifeye devam etmesi emredilmişti. Gerçekte vilayet işleri kayıtsız şartsız, Yunan temsilcisi tarafından yürütölmeye başlanmıştı (Genelkurmay, 1963: 58).

Yunan ordusu, İtilaf donanmasının koruyuculuğu altında İzmir'e çıkınca Türkler'in için için yanmakta olan öfkesi artık söndürölemez bir alev haline geldi. Yabancı ulusların yaşadığı uzak illerin elden çıkarılması sineye çekilebilir, hatta başkentin işgaline bile katlanılabılırdi; çünkü işgalciler nihayet yenilmez batının muzaffer büyük devletleriydi ve askerleri er ya da geç geldikleri yerlere döneceklerdi. Fakat komşu ve eski uyruk bir ulusun Türk Anadolu'nun kalbine itilmesi katlanılmaz bir tehlikeydi (Lewis, 1998: 241).

İzmir'den sonra 16 Mayıs'ta Urla, 17 Mayıs'ta Çeşme, 20 Mayıs'ta Torbalı, 22 Mayıs'ta Menemen, 25 Mayıs'ta Manisa, Bayındır ve Selçuk, 27 Mayıs'ta Aydın, 28 Mayıs'ta Tire, 29 Mayıs'ta Turgutlu ve Ayvalık, 4 Haziran'da Nazilli, 5 Haziran'da Bergama Yunanlılar tarafından işgal edildi (Tansel, 1991: 204).

4.2.3. Ayvalık Olayları:

4.2.3.1. Ayvalık'ın işgali ve Ayvalık Cephesinde İlk Çatışma:

Yunan kuvvetleri işgalin ilk haftasında İzmir ve çevresini kontrol altına almayı planlamışlardı. Ayrıca İzmir'in işgalinin ölkede yapacağı etkinin sonucunu beklemeyi, daha sonraki işgallerini ona göre gerçekleştirmeyi düşünüyörlardı. Üstelik dar bir bölgede sıkışıp kaldıkları iddiasıyla kendilerine yeni bir işgal planı hazırlamışlardı. Plana göre birinci kolda Gediz ırmağı boyunca uzanan Menemen, Manisa Turgutlu, Salihli ve Alaşehir işgal

edilecekti. Üçüncü kol ise Torbalı'dan güneye inen koldu ve bu birlikler Aydın'ı işgal edecekti (Genelkurmay, 1963: 60–62).

16 ve 17 Mayıs'ta birer müfreze ile Urla ve Çeşme'yi işgal ettikten sonra işgal sahalarını yavaş yavaş genişletmeye başladılar. Bir müddet sonra planlarını uygulamaya sokan Yunan kuvvetlerinden bir kol, deniz yoluyla Ayvalık istikametine, diğer bir kol İzmir'in güneyine, Üçüncü bir kol ise İzmir'in doğusuna doğru işgal hareketlerini başlattılar. Bu suretle İzmir'in etrafında Yunan işgali her yöne ilerliyor ve işgalin nereye kadar yayılacağını kimse bilmiyordu (Özalp, 1998: 14).

Yunan işgaline karşı ilk ciddi direnme hareketine Ayvalık'ta girişildi. Çünkü buradaki 172. Alay'ın komutanı Ali Bey (Çetinkaya) bölgede yaşayan yerli Rumların hazırlıklarından, Ayvalık'ın da Yunanlılar tarafından işgal edileceğini anlamıştı. Bu yüzden depolarda bulunan silah ve mühimmatların emin yerlere gönderilmesiyle gerekli tedbirleri almaya başlamıştı (Tansel, 1991: 264). Ayrıca durumun farkında olan Ali Bey, 24 Mayıs 1919 tarihinde 17. Kolordu Komutanı Albay Bekir Sami Bey'e verdiği raporunda; *“Mütarekeden beri Ayvalık'ta bir Yunan Kızılhaç heyeti ve limanda muhripler bulunduğu, İzmir'in işgal günlerinde bu heyetin kışkırtmaları ile Rumların bazı müslüman evlerine tecavüz ve eşyalarını yağma ettiklerini, vaziyete hakim olmanın bir zaruret halini alması sebebiyle komutanlıkça örfi idare hükümlerinin şiddetlendirildiğini, sükunetin tahsis edildiğini, alayın subay ve erlerinin morallerinin fevkalade olduğunu, mıntıkanın genişliğinden dolayı alayın takviyesine kesin ihtiyaç olduğunu”* belirtmiş, *“asker tahammül kudretinin üstünde vazife görmeye mecbur tutulmaktadır. Bu özelliği önemle arz ederim.”* deniliyordu. (Genelkurmay, 1963: 95).

Fakat kolordu verdiği cevapta, alayın durumunu övmekle beraber: *“...Takviyeniz bu zaman için mümkün değildir. Bunun için mahalli tedbirlere başvurunuz. Bu hususta size yardım edebileceğini düşündüğüm Bergama ile işbirliği yapınız.”* tavsiyesinde bulunuyordu. *“Mahalli tedbirler”* demekle Kolordu Komutanı Vekili halktan milis kuvvetler teşkilini işaret etmekteydi (Genelkurmay, 1963: 95). Bunun üzerine Ali Bey terhis nedeniyle 24 subay, 150 er mevcutlu kuvvetini takviye etmek amacıyla civar halkı milli kuvvetler

teşkilî için teşvik etmiş, böylece 300 kişilik bir milis kuvvet oluşturulmuştu (Aybars, 2006: 146)

26 Mayıs 1919 tarihinde Bir Yunan savaş gemisi Ayvalık'a gelerek demirlemiş, öğleden sonra bir İngiliz muhbiri limana girmişti. Ardından Yunan birliklerini taşıyan bir vapur ile bir Yunan muhbiri de limana girdi. 27 Mayıs günü İngiliz temsilcisi Yunanlıların Ayvalık'ı işgal edeceklerini, bu sebeple Ayvalık'ta bulunan Türk askerlerinin Bölgeyi terk etmeleri istenmiş, ancak Mülkiye memurlarının yerinde kalabileceğini Ayvalık Kaymakamlığına tebliğ etmiştir. Bunun Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri Bey, "Babiâli'den emir almadıkça bu isteklerin yerine getirilmeyeceğini" belirtmiş, bu durumu acele gerekli makamlara duyurmuştur (Tansel, 1991: 266). Kaymakam Osman Nuri Bey İngiliz temsilcileri gittikten sonra, Alay Komutanı Ali Bey'i arayarak, Yunanlıların Ayvalık'ı işgal etmek istediklerini ve kendisinin bu hususu, İngiliz temsilcisi nezdinde protesto edeceğini bildirdikten sonra, alayın ne suretle hareket edeceğini sordu. Alay komutanı verdiği cevapta; vazifesinin yurdu müdafaa olduğunu ve bunu da yapacağını bildirmiştir (Genelkurmay, 1963: 96).

Yunanlılar 29 Mayıs sabahı Ayvalık'a asker çıkarmaya başladı. Bu kuvvetler, 1500 kişilik piyade, makineli tüfek ve topçu birliklerinden oluşuyordu. Bu birlikler yerli Rum çeteleriyle desteklenmişti. İşgal sırasında 172. alayın mevcudu ise 24 subay, 150 er, 300 kadar milis, 1189 tüfek, 4 makineli tüfekten ibaretti. Milis kuvvetleri Edremit Eski Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey komuta ediyordu (Özalp, 1998: 16).

Ali Bey çıkarma öncesi Altınova yolu üzerinde bulunan kışlaların olduğu yere çekilerek tertibat almıştı. Yunan işgal kuvvetlerine ateşle karşılık verildi. Bu ilk müdafaaada 172. Alayın I. Tabur, I.Bölüğünden Üsteğmen Fahri Bey ilk şehit düşenler arasındaydı (Çetinkaya, 1993: 50).

4.2.3.2. Belediye Çeşmesi Protokolü:

Bütün çabalara rağmen Ayvalık'ın işgali engellenememişti. Yunan kuvvetleri 29 Mayıs'ta Ayvalık'ı işgal ettiler, ancak bir kilometreden de öteye ilerleyemediler. Ayvalık'ın hemen gerisindeki zeytinliklere mevzilenmiş olan Türk kuvvetlerinin karşısında durmak zorunda kalan Yunan işgalcileri, Türk kuvvetleri burada olduğu sürece rahat hareket edemeyeceklerini biliyorlardı (İlgürel, 1999: 40).

Öte yandan Ayvalık'ın işgaliyle birlikte bu kazanın halkı ile Burhaniye, Gömeç ve Bergama halkı geniş ölçüde göç hareketlerine başlamışlardı. Bu durum, İstanbul hükümetini harekete geçirmiş, Karesi Mutasarrıfının Ayvalık'a giderek Yunan işgal komutanıyla görüşmesi ve Ayvalık'ta Osmanlı haklarının teminini sağlamak için bir antlaşma yapması kararlaştırılmıştır. Bu karar gereğince Mutasarrıf Hilmi Bey, Ayvalık'a gitmişse de Yunan işgal komutanı anlaşmaya varmamıştır.

Diğer taraftan 172. Alay Komutanı'nın enerjik ve savaşçı bir karaktere sahip olduğunu bilen Ayvalık Rumları, bu alayın mutlaka bir karşı taarruz yapacağını tahmin ediyor, heyecan ve korku içinde bekliyorlardı. Bu korku yüzünden Ayvalık ahalisinden bir kısım Rumlar da Midilli'ye göç etmişlerdi. Dükkânların çoğu da kapalı durmaktaydı.

Bu durum Yunan işgal makamlarını da endişelendirmişti. Nitekim 4 Haziran 1919 günü Ayvalık'taki İngiliz temsilcisi Binbaşı Atkinson, yanında bir Yunan subayı olduğu halde, bir muhriple Gömeç sahiline yanaşmış ve Mutasarrıfın istediği antlaşma hakkında görüşmek istediğini bildirmiş ve 5 Haziran gününe randevu almıştır. Fakat Mutasarrıf Balıkesir'e döndüğü için Nahiye Müdürü ve Alay Komutanı Ali Bey ile Ayvalık-Gömeç yolu üzerindeki Belediye çeşmesi yanında buluşmuşlar ve karşılıklı görüşmelerle bir protokol imzalanmıştır (Genelkurmay, 1963: 104). Bu protokolün özeti şuydu:

1. Ayvalık'ta Osmanlı memurları yine çalışacak ve asılmış olan Yunan bayrakları indirilecekti.

2. Yunan işgal kuvveti, Cunda adası gerisine ve Ayvalık dışına çekilecek asayişe Osmanlı Jandarması tarafından yardım edilecekti.
3. Şehir içine ve dışına silahlı kimse girip çıkmayacak.
4. Giriş- çıkış yapması gereken iş sahiplerine her iki taraf komutanlıkları birer belge verecek.
5. Kaza hududu her iki taraf subaylarınca tespit edilecektir (Çetinkaya, 1993: 66; Genelkurmay, 1963: 104; Özalp, 1998: 18).

Belediye Çeşmesi Protokolü, Mutasarrıf Hilmi Bey tarafından İstanbul Hükümeti'ne arz edilmiş, fakat olumlu veya olumsuz bir cevap çıkmamıştı (İlgürel, 1999: 44). Belediye Çeşmesi görüşmelerini yakından takip eden 14. Kolordu Kumandanı Mirliya Yusuf İzzet Paşa, 7 Haziran'da Ayvalık Mıntıka Kumandanlığına gönderdiği telgrafta “...İngiliz Mümessili ile beraber Yunan Kumandanı ile görüşerek mıntıkanızdaki Yunan harekâtını tevkif en büyük teşekküre layıktır. Sonra bu müfrezenin ve emrinizdeki asker ve Kuvâ-yı Millîye kumandanlarının tarihin kaydedeceği bir muvaffakiyettir...” diyerek 172. Alayı övmektedir (Çetinkaya, 1993: 66).

Ayvalık'taki Yunan ve Rum şımarıklıkları yurttaki büyük bir öfkenin doğmasına sebep olmuştur. Bu öfke daha sonra bütün vatan sathına yayılacak olan “Kuvâ-yı Millîye Ruhu”nun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim “Kuvâ-yı Millîye” terimi ilk defa yaygın bir şekilde Ayvalık'ta kullanılmaya başlanmıştır (İlgürel, 1999: 29).

4.4.1. Bergama Olayları

4.4.1.1. Bergama'nın İşgali ve Bergama Baskını:

25 Mayıs'ta Manisa'yı işgal eden 5. Yunan Piyade Alayı'ndan 250 kişilik bir Yunan kuvveti 7 süvari ve 2 makineli tüfekle takviye edilerek 6 Haziran 1919 tarihinde Akhisar'ı işgal etti (Özalp, 1998: 21). O sırada Akhisar'da

herhangi bir Türk kuvveti bulunmadığı için işgal hadisesiz gerçekleşmiştir (Yılmaz, 1990: 20). Ancak kısa bir süre sonra Heyet-i Merkeziye tarafından Soma Cephesi Kumandanlığına tayin olunan Yüzbaşı Kemal Bey şehirden topladığı kuvvetlerle 7 Haziran 1919'da Akhisar'a hareket etti. Kuvvetler ertesi gün Soma'ya vardı. Burada 10–11 Haziran gecesi Akhisar'daki Yunan kuvvetlerine taarruz kararı verilmiştir (Özdemir, 2001b: 165). Ancak Akhisar'ın işgali Yunanlıların işgal planının dışında gerçekleştirildiği için Yunan işgal kuvvetleri Türk milislerin taarruz planı karşısında riski göze alamamış ve Akhisar'ı 10 Haziran 1919 tarihinde tekrar boşaltmıştır (Yılmaz, 1990: 21).

10 Haziran 1919 tarihinde Akhisar'ın boşaltıldığı gün Yunan kuvvetleri yeni bir işgal hareketine girmişler ve bu haber Bergama ile Ayvalık'a bildirilmişti. Akhisar'a Yunan Kuvvetleriyle çatışmaya gelen Kemal Bey, Yunanlıların Akhisar'dan çekilmiş olduğunu görünce 188. Alayın emriyle beraberindeki kuvvetlerle birlikte Bergama'ya sevk edildi²⁰. Hain bir tuzakla ihanete uğrayan Yüzbaşı Kemal Bey yakalanarak Yunan müfrezesine teslim edilmiş ve gönüllü milis kuvvetler bu andan itibaren Bergama cephesindeki hazırlıklarını tamamlayamamıştır ve Bergama 11–12 Haziran gecesi çok fazla bir direniş göstermeden Yunan kuvvetlerine teslim olmuştur.

Bergama'nın işgali, Soma, Kırkağaç ve Balıkesir'i tehlikeye düşürmüştü. Bergama'nın işgali, 14. Kolordunun Yunan işgalinin daha da yayılmasını engellemek için hazırlık yaptığı bir zamana denk gelmişti. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Soma Mıntıka Kumandanı Yarbay Akif Bey'e düşmanın ilerlemesini önleme emri vermiş ve bu yönde hazırlıkları başlatmıştır. Ayrıca Ayvalık Mıntıkası'nda da kuvvetli bir müfrezenin Bergama istikametine gelmesini istemiş, emri alan 172. Alay'ın 1. Taburu, Altınova-

²⁰ Bergama Müfreme Komutanı Yüzbaşı Kemal Bey topladığı Milislerle 12 Haziran günü Bergama-Reşadiye istikametinde hareket ederek düşmanı karşılamak üzere hazırlıklara başlamıştır. Kemal Bey, arazide müfrezesinden uzakta olduğu bir sırada yanına gelen Çeçen Hamit Çavuş, Hacı Bektaş, Hacı Rıza ve Tuzcu Efe tarafından tuzağa düşürülerek yakalanmıştır. Bu gelişme gönüllü müfrezenin dağılmasına neden olmuş ve Yüzbaşı Kemal Bey'de o sırada şehre gelmiş olan Yunan işgal müfrezesine teslim edilmiştir. Bkz. (Özdemir, 2001b: 180); Ancak yukarıda verilen bilgiye göre yerli çeteler tarafından ihanete uğradığından bahsedilen Yüzbaşı Kemal Bey'in, Genelkurmay Başkanlığınca basılan, Türk İstiklal Harbi'nin II. cildi, Batı Cephesi adlı eser Yunan keşif müfrezesince esir edildiği bildirilmektedir. Bkz. (Genelkurmay, 1963: 162)

Gömeç-Burhaniye ve civar köylerden katılan gönüllülerle beraber Bergama istikametine doğru yola çıkmıştır. Balıkesir, Soma, Kırkağaç mıntıklarından katılan milli müfrezeler Soma Mıntıka Kumandanı Yarbey Akif Bey etrafında toplanırken, Akhisar'dan gelen 30 kişilik Parti Pehlivan müfrezesi ile Hafız Hüseyin Bey emrindeki müfrezelerde Bergama'ya yönlendirilmiştir. Bu suretle Yunan işgali altındaki Bergama, milli müfrezeler ile kuşatılmıştır (Özalp, 1998: 26; Özdemir, 2001b: 182).

14–15 Haziran 1919 tarihinde bu birlikler Bergama'ya bir baskın yaparak şehre girmeyi başarmışlardır. Yunan birlikleri bu baskın sonrası hiçbir varlık gösterememiş ve çareyi geri çekilmekte bulmuşlardır. Bergama düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra, 16 Haziran günü 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa Bergama'ya gelmiş ve şehirde asayişin sağlanması için gerekli tedbirleri almıştır (Çetinkaya, 1993: 93).

Bergama'da bozguna uğratılan Yunan kuvvetleri Menemen istikametinde kaçmışlar ve yerli Rumlar ile birleşerek Menemen halkı için katliam hareketine girişmişlerdir. Menemen merkezinde 300, köylerinde ise 700 Türk şehit edilmiştir²¹.

4.4.1.2. Bergama'nın İkinci Defa İşgali:

Yunanlılar, milli kuvvetlerin Bergama baskınından önce, burada bulunan Yunan kuvvetlerinin merkezden uzak kalmasındaki sakıncayı dikkate alarak takviye etmeyi düşünmüştü. Bu maksatla 8. Girit Alayı'nın İzmir'de bırakılmış bazı bölüklerini kara yolu ile Bergama'ya gönderilmesini kararlaştırmıştı. 16

²¹ Yerli Rum izcileri tarafından Hıristiyan mağazalarına haç işareti konulmuş, Rum gençlerine silah ve askeri elbise dağıtılmış, şehrin hakim tepelerine mitralyözler yerleştirilmiş. 17 Haziran günü başlayan katliamda önce Menemen kaymakamı Kemal Bey ve altı jandarma eri şehit edilmiş. Değirmen Dağı'ndan ve istihkâmlardan şehre dört saat kadar mitralyözlerle ateş açılmış, Kızkuyusu'nda ve Çerkez mahallesinde yüzlerce Türk şehit edilmiştir. Şehit edilen Türklerin bir kısmı Gediz nehrine atılmış, Salhane civarında Kovacı denilen yerlerde Türk cesetleri yakılmak suretiyle imha edilmiş. Bkz. (Özdemir, 2001b: 183)

Haziran günü işgal kıtalarının emir ve komutasını ele alan, 1. Yunan Kolordusu Komutanı General Niger, 6. Adalar Alayı'nı Dikili istikametine deniz yolu ile naklettirmiş, İzmir'de bulunan 3. Süvari Alayı'ndan bir bölük, bir makineli tüfek takımı ile takviye ettirilip Bergama'ya gönderilmesini emretmiştir. Ayrıca yine İzmir'de bulunan 5. Adalar Alayı'ndan iki tabur karayolu ile Bergama'ya gönderilmiş, Dikili'de bulunan 6. Adalar Alayı ile 8. Girit Alayı ve bölgedeki mevcut birlikler ile birlikte bir tugay halinde 1. Tümen Piyade Komutanlığı'nın emrine verilmiştir. 5. Adalar Alayı'nın geri kalan kısmı ise 12. Dağ Topçu Grubu ile takviye edilerek Bergama istikametine gönderilmiştir (Genelkurmay, 1963: 138; Özdemir, 2001b: 184). Böylece biri Dikili üzerinden diğeri Menemen üzerinden hareket ettirilen Yunan kuvvetleri Bergama'yı geri almak için yaklaşık bir tümen ile yola çıkmıştır.

Ancak Bergama baskınından sonra Binbaşı Cemal Bey'in komutasında olan milislerin çoğu dağılmış, Cemal Bey'in yanında yaklaşık 50–60 kişilik bir kuvvet kalmıştı. 18 Haziran 1919 günü Bergama'ya gelen 14. Kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa, bölgedeki mevcut kuvvetleri de Dikili'den ilerleyen düşman kuvvetleri üzerine göndermiş, Mıntıka kumandanı Akif Bey'in emrindeki kuvvetleri de Reşadiye istikametine sevk etmiştir (Çetinkaya, 1993: 96; Özalp, 1998: 25).

Binbaşı Cemal Bey müfrezesi, 18 Haziran 1919 günü Dikili'den ilerleyen düşman kuvvetleri ile çarpışmış ancak akşama kadar süren çatışmalarda düşmanın üstün taarruzları karşısında 19 Haziran'da Yukarıbey mevkiye çekilmiştir (Genelkurmay, 1963: 139). Düşman daha sonra Soma mıntıkasında bulunan kuvvetlere saldırmış, kuvvetlerin sayısının az olması, düşman kuvvetlerinin süvari birlikleri ile güçlendirilmesi, kuvvetlerimizi geri çekilmek zorunda bırakmıştır (Özdemir, 2001b: 185).

19 Haziran günü iki Alay askerle Bergama'ya taarruz eden Yunan kuvvetlerine, 188. Alay'dan topladığı subaylar, askerler ve milli müfrezelerle 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey karşı koymuştur. Az sayıda süvari, 500 nizamiye ve milli askerlerden meydana gelen, dört makineli tüfeğe sahip olan ve topu bulunmayan milli kuvvetler, Albay Kazım Bey komutasında olmak üzere sabahtan akşam saatlerine kadar Bergama'yı savunmuşlardır

(Özdemir, 200b: 186). Bu sırada bütün Bergama halkı hastaları dahil olmak üzere hayvan ve eşyaları ile birlikte Soma istikametine sevk edilmiştir. Bergama'daki çatışmalar bütün şiddeti ile devam etmiş ancak 20 Haziran günü Yunan kuvvetleri şehri işgal etmiştir. Milli kuvvetler Kınık'a geçmiştir (Özalp, 1998: 27).

4.5.1. Kuvâ-yı Millîye

4.5.1.1.Kuvâ-yı Millîye'nin Oluşumu:

Kuvâ-yı Millîye deyiminin sözlük anlamı, milli kuvvetler, milis kuvvetleri demektir. Kuvâ-yı Millîye; düzenli ordu birlikleri dışında bir gerilla savaşıyla mücadele veren sevk ve idareleri merkezi bir komutanlığa bağlı olmayan silahlı guruplardır. Deyim olarak da "istiklal savaşı boyunca iç ve dış düşmanlarla çarpışan örgütlenmiş sivil ve askeri kuvvetlere verilen ad"dır. Diğer bir ifadeye göre; "*Milli istiklal mücadelemizde gönüllü milis kuvvetlerine ve milliyetçi teşekküllerine verilen ad*"dır (Belen, 1980: 77). 40 ay süren kurtuluş savaşımızın 1,5 yıllık bölümünde Kuvâ-yı Millîye etkili olmuş veya adından söz ettirmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Osmanlı Devleti işgalleri kabul etmiş, ordusunu terhis etmiştir. İstanbul Hükümeti işgallerin başlamasına rağmen, terhis edilmemiş olan birliklerine işgalcilere karşı konulmamasını emretmiştir. İşgaller karşısında, düzenli ordu birlikleri kurulana kadar bu mukaddes görevi Kuvâ-yı Millîye birlikleri yerine getirmiştir.

Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile mütarekeden sonra Adana'da buluştuklarını ve Mustafa Kemal'in; "*Artık milletin bundan sonra kendi hakkını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır.*" dediğini belirtmektedir (Cebesoy, 2000: 45). Mustafa Kemal'in bu

sözü, Kuvâ-yı Millîye'nin ve Milli Mücadelenin başlangıcı sayılabilir. Çünkü işgallerin hızla başlamasına bağlı olarak yalnız kaldığını fark eden Anadolu insanı, kurtuluş çareleri aramaya başlamış ve Milli Mücadele için gereken kıvılcımı sağlamıştır.

Yine Mustafa Kemal Paşa'nın anlatımına göre, düşmanların çemberi altında olan hükümetin emirlerini ordu yerine getirebilecek durumda değildi ve bu yüzden ki; *“Vatanı savunma ve korumadan ibaret olan esas görev doğrudan doğruya milletin kendisine yönelmiş bulunuyordu. Millet, düşman saldırısına uğrayan bölgelerin savunmasını, düşman saldırısına uğrayan kardeşlerinin hayatlarının korunmasını üzerine almıştı. İşte bu şekilde oluşturulan kuvvetler Kuvâ-yı Millîye'dir. Kuvâ-yı Millîye dışında silahlı kişilerden ibaret olmayan, silahın söz konusu olmadığı, ülkenin en uzak köşelerinde bile ortaya çıkmış, doğrudan doğruya yasal ve çağdaş, sosyal ve genel yaklaşımla siyasi bir dernek olarak da “Müdafaa-i Hukuk” örgütü vardır”*.

Mondros Mütarekesi'nin uygulanışından itibaren düzenli ordunun kuruluşuna kadar geçen devreyi, Kuvâ-yı Millîye dönemi olarak nitelendirmek gerekir. Çünkü bu dönemde yapılan mücadele çok zor şartlar altında oluşturulan, millî kuvvetlerle verilmiştir. Kuvâ-yı Millîye adıyla kurulmuş olan bu güçler, düzenli ordu kurulması sürecinde zaman kazanma açısından çok önemli bir görevi başarıyla yerine getirmişlerdir (Ayışığı, 2001).

Aslında Türkiye'de Müdafaa-i Hukuk ve Kuvâ-yı Millîye fikri daha gerilere dayanmaktadır. 1 Şubat 1913'te kurulan ve İttihatçı önderlerin kurduğu (Talat Paşa, Abdülaziz Çavuş, M. Emin Yurdakul) *“Müdafaa-i Milliye Cemiyeti”* küçük bir değişiklikle *“Müdafaa-i Hukuk-u Milliye”*ye ulaşmıştır (M. Balcıoğlu, 2005: 40). Kuvâ-yı Millîye fikrinin oluşmasını, Yunan Başbakanı Venizelos'un Batı Anadolu'daki Türklerin mallarına, mülklerine el konulacağı, Türklerin Anadolu'nun iç kesimlerinde kurulması planlanan Türk devleti sınırlarına gönderileceğini söylemesi etkili olmuştur. Balkan savaşlarından dolayı yerinden, yurdundan olup Anadolu'ya gelen halk, Batı Anadolu'dan da ayrılmak istemiyor ve işgallere karşı sessiz kalmayacağını Kuvâ-yı Millîye birliklerine katılarak gösteriyordu.

4.5.1.2. Direniş'in Sosyolojisi:

Olası bir işgale karşı direniş fikri, İzmir işgal edilmeden önce ortaya atılmıştı. Mondros Mütarekesi, maddeleri ile işgalin habercisiydi. Redd-i İlhak Cemiyetlerinin düzenlediği mitingler, direniş fikrini pekiştirmişse de işgalin ilk günlerinde yinede kararsızlık yaşanmıştı. Ancak durum belirginleşip Batı Anadolu'da Yunan vahşet ve zulmü belirginleşince, büyük kısmıyla din adamları başta olmak üzere halk direniş için örgütlenmeye başlamıştır. *"Hiçbir savunma vasıtası olmayan bir müslüman, yerden üç taş alarak düşmana atmaya mecburdur."*, *"Müftünüz olarak cihad-ı mukaddes fetvasını ilan ve tebliğ ediyorum."* diyen Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, Hacı Süleyman Efendi, Çal müftüsü Ahmet İzzet, Ödemişli Hacı Mümtaz, Manisa müftüsü Alim Efendi gibi din adamları Kuvâ-yı Millîye'nin oluşmasında etkili olmuşlardır. Vatanın işgallerden kurtarılması ve milletin bağımsızlığının korunması için, daha pek çok din adamı önemli hizmetlerde bulunmuşlardır (Sarıkoçuncu, 2002: 121).

Denizli Mutassarıfı Faik Bey, Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, Muğla Mutassarıfı Hilmi Bey gibi isimler ise Kuvâ-yı Millîye'nin bürokrasi kanadını oluştururken, Albay Bekir Sami Bey, Albay Kazım Özalp, Albay Şefik Aker, Yarbay Ali Çetinkaya Yüzbaşı Süleyman Süruri, Yüzbaşı Tahir gibi isimler de askeri birliklerin desteğini Kuvâ-yı Millîye ile birleştirmiş askeri önderlerdir (M. Balcıoğlu, 2005: 41). İşgal haberlerinin hızla yayılması bu kadroların daha yeni isimlerin eklenmesi ile genişlemesine neden olmuştur.

Anadolu'da uzun yıllardır var olan Batı Anadolu zeybekleri vatanın her karışının düşman tehdidi altında olması nedeniyle dağlardan inip Kuvâ-yı Millîye birliklerine katılmışlar ve askeri kuvvetlerin önemli kısmını oluşturmuşlardır. Şehirlerin önde gelen eşrafından kimseler, Yunan zulmünün en acı hallerinden birini Menemen'de görmüş düşmanın kimseyi ayırmadığını görünce Kuvâ-yı Millîye'nin başarısı için çalışmışlardır.

Din adamlarıyla, askerleriyle, eşrafiyla, efeleriyle Kuvâ-yı Millîye çocuk denecek yaştakiler ile aksakallı dedeleri aynı safta buluşturmıştır. Kuvâ-yı Millîye sadece erkeklerin çabalarıyla yürüyen bir hareket olmamış, cepheye cephe ve yemek taşıyan, hatta elinde mavzeri ile çarpışmalar katılan kadınlarıyla bütün Anadolu insanını kapsamıştır. 15 Mayıs 1919 günü itibariyle başlayan Yunan işgalleri toplumun her kesimine ihtiyaç duyulacağını göstermiştir.

4.5.1.3. Kuvâ-yı Millîye'nin Batı Anadolu'daki faaliyetleri:

İzmir'in işgali 15 Mayıs 1919'da saat sabah 8.00'de başlamıştır. 48 saat içinde 2000'e yakın Türk öldürüldü. Hasan Tahsin'in attığı ilk kurşundan başka bir direniş hareketi olmamıştır. İzmir'de Yunan çıkarmasından sonra Batı Anadolu'da beliren koşullar karşısında savunmanın, Kuvâ-yı Millîye'nin örgütlenmesi ile mümkün olacağı 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey ve 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) düşünmüşlerdir. Bu durumun ortaya çıkmasının başlıca sebebi, Yunan işgallerine karşı İstanbul Hükümeti'nin direnişi desteklememesi etkili olmuştur. Nizamiye birliklerinin duruma doğrudan müdahale edememesi, erlerin esir olmaksızın birliklerini terk etmek istemesi gibi nedenler Kuvâ-yı Millîye'nin oluşumu için gerekli kıvılcımı sağlamıştır. Fakat Kuvâ-yı Millîye birliklerinin işgal altında olan ve işgal tehdidi ile karşı karşıya kalan bütün bölgelerde kurulması gerekiyordu. 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey, bu düşünce ile Harbiye Nezaretine 23 Mayıs 1919 tarihinde bir rapor sundu. Bu raporda bölge halkının içinde bulunduğu durumu açıkladıktan sonra, Kuvâ-yı Millîye birliklerinin oluşturulmasını üst makamlara arz etti (Aydın, 1990: 75). Komutanların çabaları ile Kuvâ-yı Millîye teşkilatı fikri, bütün Batı Anadolu'da benimsenmiş ve gittikçe genel bir istek haline almıştı. Batı Anadolu'da, Kuvâ-yı Millîye, düzenli ordunun teşkilatlanmasına kadar direnişin esasını teşkil etmiştir. Ancak 15 Mayıs 1919'dan sonra Batı Anadolu bölgesinde, halk tereddüt ve moral bozukluğu yaşamış, tehlikeli bir şekilde barışçı zihniyetin

etkisi altında kalmaya başlamıştır (Genelkurmay, 1975: 11). Çünkü bölgede direniş karşıtı propagandalarda yapılmaktaydı. Nitekim İzmir'in işgali ile Yunanlıların bölge halkına yaptıkları, direnişin başlatılması için kullanılırken mücadele aleyhinde propaganda yapanlarda bu durumu aleyhte kullanıyorlardı. Düşmana mukavemet göstermenin ve silaha sarılmanın katliama neden olduğu ve olacağı halka fısıldanıyordu (Sofuoğlu, 1994: 67). Fakat Albay Bekir Sami Bey'in çalışmalarının etrafta duyulması, halka güven vermiş ve direniş karşıtı propagandaların etkisini kırmıştır.

Albay Bekir Sami Bey, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra görev yeri olan Çatalca Müstahkem Komutanlığından İstanbul'a çağırılmıştı, İzmir işgalinden sonra dağılan 17. Kolordu ve 56. Tümen birliklerini toplamak ve Yunanlılar'a karşı mukavemet gösterecek bir kuvvet oluşturmak için Rauf Bey tarafından görevlendirildi. Buradan Bandırma'ya geçerek 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa ve İzmir'den gelen Albay Kazım (Özalp) Bey ile görüştü. 23 Mayıs 1919 tarihinde yanına Kazım Bey'i de alarak Bandırma'dan trenle Manisa'ya hareket etti (Karaburçak, 2002: 39).

Tren Balıkesir'e geldiği zaman Manisa'nın işgal edilmekte olduğu haberi üzerine, Manisa'ya en yakın telgraf merkezinin bulunduğu Akhisar'a hareket etmişler ve Manisa Mevki Komutanına, mevcut depolardaki bütün silah ve cephanenin süratle Salihli istikametine sevk edilmesini bildiren yazılı emrini göndermiştir (Aydinel, 1990: 95-97).

Ordunun zayıf olması, Damat Ferit Kabinesi'nin işgaller karşısında etkisiz protestoları, halkı kendi başının çaresine bakmaya sevk etmişti. Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde halka zarar vermeyeceğini duyurmasına artık kimse inanmıyor ve Anadolu insanı tetikte bekliyordu. Albay Bekir Sami Bey, tetikte bekleyen halka direniş işaretini vermiş ve Milli Mücadelemiz için önemli bir adım atmıştır (Genelkurmay, 1963: 124).

Nitekim bu sırada Ayvalık Mevki Kumandanlığı'nın Yunan işgaline karşı yardım isteği üzerine bölgede görevli bulunan Bekir Sami Bey, 28 Mayıs 1919'da gönderdiği telgrafta *"Görülecek büyük işlere karşı elimizde muvazzaf Türk kıtaatı mevcuttur. Muvafık bir cereyan vermeye muvaffak olduğumuz*

Ayvalık işgali meselesinden lüzum hissedeceğiniz icraatı mümkün olduğu kadar az zayıyla bilhassa milli kuvvetlerle yapmanızı pek rica ederim.” demektedir (Genelkurmay, 1963: 68). Bu mesaj ile mevcut askeri birliklerin yeterli olmadığını ve işgaller karşısında Kuvâ-yı Millîye’yi teşkil eden milis kuvvetlerin toplanması istenmiş, yani Kuvâ-yı Millîye’nin direnişlerde ön plana çıkması kararlaştırılmıştır. Böylece 29 Mayıs günü Yunanlıların Ayvalık’ı işgal etmek istemesi üzerine, ilk askeri direniş milis kuvvetler ile verilmiştir. İstiklal harbinde düşmana, kütasiyla silahla karşılık veren ilk komutan 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Çetinkaya idi. Ali Çetinkaya Kuvâ-yı Millîye teşkilatını kısa sürede geliştirmiş, Bergama, Ayvalık ve Burhaniye civarında faaliyette bulunan Rum çetelerine karşı halka silahlanarak varlıklarını sürdürmekten başka çarelerinin kalmadığının anlatmıştır (Çetinkaya, 1993: 70).

Batı Anadolu’da Kuvâ-yı Millîye örgütlenmesine hız veren Bekri Sami Bey’in göreve gelmesiyle bölgede önemli değişiklikler olmaya başladı. Bu değişikliklerden en önemlisini henüz işgale uğramamış olan Ödemiş’te görülmüştür. Başta Ödemiş kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey ve Ödemiş’te görev yapan devlet memurları silahlı mukavemete kararı aldılar. Ödemiş duvarlarına asılan beyannamelerde eli silah tutanların askerlik şubesi depolarından silah almaları tavsiye ediliyordu. Kaymakam Bekir Sami Bey’in 29 Mayıs 1919 tarihinde İtilaf Devletleri temsilcilerine çektiği telgrafta; *“Artık biliniz ki, kalem değil, silah konuşuyor”* ifadesi ile Kuvâ-yı Millîye tarihindeki şerefli yerini almıştır (Genelkurmay, 1963: 125). 15 kadar subayın da katılımıyla hemen Kuvâ-yı Millîye teşkilatlanmasına girişilmişti. 120 kişilik bu kuvvete “Kuvâ-yı Millîye” adı verilmiş, komutanlığına da Tahir Fethi Bey getirilmiştir (M. Balcıoğlu, 2005: 43). Hazırlıklarını tamamlayan müfrezeler cepheye hareket etmiş, 1 Haziran 1919 günü düşman ile sıcak temasa girmiştir. Üstün düşman kuvvetleri karşısındaki bu müfrezeler adım adım savunma yaparak geri çekilmişlerdir. Bu çatışmalarda 2 şehit, 20 yaralı veren milis kuvvetler Urla’daki çatışmadan sonra ve farklı olarak halkın oluşturduğu milis kuvvetlerle “İlk Kurşun Muharebesi” yapma şerefini elde etmişlerdir (Apak, 1942: 71).

Ayvalık ve Ödemiş'te gerçekleşen direnişler Kuvâ-yı Millîye fikrinin Batı Anadolu'da daha da gelişmesine neden olmuştur. Kuvâ-yı Millîye ruhunun geliştiği önemli yerlerden biride Alaşehir'dir. İlçede bulunan kumandanların direniş yanlısı olmalarının yanı sıra vaktiyle Enver Paşa'nın kurduğu Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış cesur, atak bir askerin, Yüzbaşı Süleyman Süruri Bey'in orada bulunması güzel bir tesadüftür. Alaşehir eşrafından Mustafa Bey'in önderliğinde burada 1000 kişilik bir Kuvâ-yı Millîye müfrezesi teşekkül etmiştir. Bu kuvvetlere Manisa-Salihli arasında büyük bir nüfuza sahip olan Postlu Mestan Efe'de Kuvâ-yı Millîye birliklerine katılmıştır (M. Balcıoğlu, 2005: 44).

Aydın'ın işgali Denizlilileri telaşa düşürmüştü. Yerli Rumların tutumları bu endişeleri artıracak biçimdeydi. Yapılan mitingle Denizlililer şehirlerini savunmaya karar verdiler. Denizli müftüsü ve 57. Topçu Alayı Komutanı Binbaşı Hakkı'nın önderliğinde kurulan Kuvâ-yı Millîye'ye şehrin ileri gelenleri de katılmıştı. Denizli'deki bu faaliyetleri Muğla'dakiler takip etmiş, Muğla halkı da Yunan işgaline karşı tedbir almaya başlamıştır. Bu arada Yunan kuvvetleri 4 Haziran günü Nazilli'yi işgal etmiş, ancak bölgedeki Kuvâ-yı Millîye birliklerinin çabaları ve baskıları sonucu 20 Haziran 1919'da Nazilli'yi terk etmişlerdir (Genelkurmay, 1963: 136). Çünkü Türk milisler Yunanlılara beklemedikleri darbeler vurmuş, dirençlerini kırmıştır.

Cephede Türk birlikleri düşmanla canla başla çatışırken, İstanbul Hükümeti'nin direniş karşıtı tutumu kafaları karıştırıyordu. Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nden, düşmanla sıcak temas halinde bulunan cephelere; Yunan ve İtalyan işgal kuvvetlerine karşı konulmasının mümkün olmadığını, sulh konferansı kararlarının beklenmesi, halk ve unsurların arasında olabilecek husumetin önlenmesine dair telgraf gönderilmişti²² (BOA. DH. ŞFR., D:100, nr:149). Cephede Yunan kuvvetleri kan kaybederken, İstanbul'dan gelen bu telgraf, İtilaf Devletleri'nin tepkisini önlemek ve direnişe son vermeyi amaçlıyordu. Ancak cephedeki başarılar böyle demiyor ve direnişi daha da körüklüyordu.

²² 18 Haziran 1919 tarihli Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nden Karesi Mutasarrıflığı'na gönderilen telgraf için Bkz. (BOA. DH. ŞFR., D:100, nr:149)

Kuvâ-yı Millîye Yunanlılara ilk darbeyi, Yörük Ali Efe komutasındaki Türk birlikleriyle Malkoç Köprüsü baskınıyla vurdu. 16 Haziran 1919'da gerçekleşen bu baskında çok sayıda Yunan asker öldürülmüştür. Bu baskında Türk birlikleri gerilla harbini çok iyi uygulamış ve sonuç almıştır. Malkoç Köprüsü baskını Yunan kuvvetlerinin yenilebileceğini göstermesiyle, halka moral sağlamış ve Kuvâ-yı Millîye'ye katılımlar artmıştır. Malkoç baskının ardından 21 Haziran günü Aydın bölgesindeki Yunanlılara ikinci darbede Teğmen Kadri komutasındaki Türk birlikleri tarafından Erbeyli baskını ile vurulmuştur. Bu baskında da çok kayıp veren Yunan kuvvetleri, Aydın bölgesinin kendileri için güvenli olmadığını anlamışlardır.

Bu başarılı baskınlar Kuvâ-yı Millîye birliklerine olan güveni artırırken, milli kuvvetlere katılımlar da bunlara bağlı olarak artmıştır. Baskınların ardından Yunanların yenilebileceğinin anlaşılması üzerine Türk kuvvetleri Aydın'ı almaya karar vermişler ve bu doğrultuda hazırlıklara başlanmıştır. 3000 kişilik bir kuvvetle Aydın'daki Yunan birliklerine saldıran milli güçler üç gün süren çatışmalar sonucunda 30 Haziran 1919'da Aydın'a girdiler (Genelkurmay, 1963: 164). Ancak 6 Temmuz 1919'da Yunanlılar Aydın'ı yeniden işgal etmiştir. Aydın'a yeniden gelen Yunan kuvvetleri, sanki intikam alırcasına zulümlerine hız vermiş, 8 yaşındaki küçük kızlardan, 70 yaşındaki kadınlara kadar tecavüz etmiş, 2700 Türk'ü hunharca katletmişlerdir (Aydınel, 1990: 195).

Batı Anadolu efeleri Kuvâ-yı Millîye birliklerine ciddi katkı sağlamış, silahlı küçük gruplar halindeki bu efeler işgaller dönemi milletin ihtiyacı olan askeri birlikleri teşkil etmiştir. Çerkes Ethem ve kardeşleri de Salihli bölgesine gelerek cepheleri kuvvetlendirmişlerdi. 11 Temmuz 1919'da Demirci Mehmet Efe Kuvâ-yı Millîye saflarına güç katmıştı (Özalp, 1998: 31).

Kuvâ-yı Millîye'nin düşman karşısındaki kararlı tutumu ve direnişi, Yunanlıları tedirgin ettiği gibi İstanbul Hükümeti'ni de düşündürüyordu. Dahiliye Nezareti Batı Anadolu'daki Kuvâ-yı Millîye hareketi hakkında bilgi toplamaya çalışmaktaydı. Kuvâ-yı Millîye'nin bölgedeki faaliyetleri hakkında

bir rapor hazırlanarak İstanbul hükümetine sunulmuştur²³. Raporla; Kuvâ-yı Millîye'nin bir zamandan beri faaliyet gösterdiğini belirterek, hareket alanlarının işgal mıntıkları ve çevresi olduğunu ve kendi içlerinde de mıntıklara ayrıldığı bildiriliyordu. Bu oluşumun devletin siyasetine zarar verdiği yorumu yapılıyordu. Özellikle Kuvâ-yı Millîye'nin İngilizlere karşı tutumundan rahatsızlık duyulduğunu ve bu tutumlarının değiştirilmesi gerektiği Dâhiliye Nezaretine rapor olarak bildiriliyordu (BOA. DH. İUM., D:E/56, nr:11).

8 Mayıs 1919'da bilindiği üzere daha önce Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın başına getirildiği 20. Kolordu'nun Ankara'ya taşınması ile milli teşkilatların faaliyetlerinin hızlandırılması ve kurulmuş olanlarının da kuvvetlendirilmesi düşünülmüştü. 28 Ağustos 1919 tarihinde, İstanbul Hükümeti, Milli Mücadele'nin önemli kişilerinden Ali Fuat Paşa'yı 20. Kolordu Komutanlığı'ndan ayırmış. Ama Ali Fuat Paşa bu emri dinlememiş, milli mücadele konusundaki girişimlerine devam etmiştir.

İşgal kuvvetleri Kuvâ-yı Millîye ve İzmir milli cephesi ile Sivas Kongresi'nin ilişkisini kesmek için milli harekete karşı olanlara yardım etmek, İzmir-Eskişehir-Konya demiryolunun önemli noktalarını ele geçirmek istiyordu. Bunları önlemek için, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, Geyve Boğazı'nın batısından doğusuna hiçbir yabancı kuvvetin geçirilmemesi, Eskişehir, Afyon gibi şehirlere "milli komutan" tayini hususlarını Sivas Kongresi'ne duyurmuştu (Cebesoy, 2000: 221). Kongre bu hususları incelemiş ve yerinde bulmuş, 9 Eylül 1919'da Ali Fuat Paşa'yı Garbi Anadolu Kuvâ-yı Millîye Kumandanlığı'na getirmişti. Böylece, Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı direniş yapan bu kuvvetler düzene konulmak istenmişti (Özkaya, 2005b: 77).

Batı Anadolu Kuvâ-yı Millîye Komutanlığı'na Ali Fuat Paşa atandıktan sonra, Eskişehir Milli Komutanlığı'na da Atıf Bey getirilmişti. Atıf Bey'in İngilizler tarafından evinin yakılması ve kendisinin tutuklanması üzerine Ali Fuat Paşa 13 Eylül'de Eskişehir'e hareket etmiş ve Sivrihisar'a kadar

²³ Kuvâ-yı Millîye'nin Batı Anadolu'daki faaliyetleri hakkında hazırlanan 8 Ağustos 1919 tarihli rapor için Bkz. (BOA. DH. İUM., D:E/56, nr:11)

gelmiştir. Bu arada İngilizlere karşı bazı tedbirler almıştı. Bu gelişmeler üzerine İngilizler Ali Fuat Paşa'yı görüşmeye davet etmişler ancak kendisi bu daveti kabul etmemiştir (Cebesoy, 2000: 244–245).

Ali Fuat Paşa, batı illerinin hepsiyle ilgilenmiştir. Eskişehir, Bilecik ve Bursa bölgelerini bizzat dolaşmak ve gereken kimseler ile haberleşmek suretiyle de çalışmalar yapmıştır. Bu arada Bursa'da bulunan Albay Bekir Sami Bey 8 Ekim 1919'da Damat Ferit Paşa'nın adamı olan Bursa valisini İstanbul'a göndererek, Sivas Kongresi kararlarını uygulamaya başlamış ve bir merkez heyeti oluşturmuştu. Bu sırada bütün milli kuruluşların aynı ad altında Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olması ilkesi izlenmekteydi (Özkaya, 2005b: 78).

Bu gelişmelerin ardından İtilaf Devletleri Yunanlılara nefes aldirmek için Ayvalık'ın kuzeyinden başlayıp, Turgutlu'yu ve Aydın'ı içine alan, Selçuk'a kadar uzanan Milne Hattı'nı çizdi. Bu hattın çizilmesinden sonra ciddi çatışmalar olmadı. Yunanlılar yeni takviye almaya çalışırken, Türkler de iç isyanlar ve düzenli ordu kurmakla meşguldü. 22 Haziran 1920 tarihinde başlayan Yunan taarruzu önünde ciddi hiçbir varlık gösteremeyen Kuvâ-yı Millîye ya daha geri çekildi ya da dağıldı (M. Balcıoğlu, 2005: 46)

4.5.1.4. Kuvâ-yı Millîye'nin İkmali:

Kuvâ-yı Millîye'nin her türlü ihtiyacı bölge halkı tarafından karşılanmaktaydı. Çoğu zaman bu görev Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından yapılmaktaydı. Bu konulardaki dağınıklığı önlemek amacıyla bölgelerde 10'a yakın kongre toplanmıştı. Kuvâ-yı Millîye'nin iâşe ve ikmali ile ilgili yeni kararlar alınan bu kongrelerden sonra bölgede direniş güçleri daha düzenli hale gelmiştir. Kuvâ-yı Millîyecilerin maaşları halktan toplanıyordu. Bedel de kabul ediliyordu. Gönüllülere 5–15 lira, atıyla gelenlere 30 lira maaş

veriliyordu. İaşeleri ulaştıkları köy halkı tarafından karşılanıyordu. Silah ikmal çeşitli yerlerden yapılıyordu. Hatta İstanbul'da depolardaki bazı silahlar gizlice Anadolu'ya kaçırılmıştı. Mütarekenin imzalanmasının ardından durumun ciddiyeti anlaşılmış, Ahmet İzzet Paşa sadrazamlığının son günlerinde İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan silah sevkiyatlarına göz yummuştur. Bu silahlar Milli Mücadele yıllarında Yunanlılara karşı kullanılması açısından hayati önem taşıyordu²⁴.

İtalyanların işgal ettikleri yerlerde Kuvâ-yı Millîye'nin her türlü ihtiyacı karşılanabiliyordu. Hatırlanacağı üzere İtalyanlar paylaşım planlarının yanlı uygulanmasına tepki olarak, Yunan işgaline karşı başlatılan direniş hareketinin hakim olduğu bölgelerde müdahale etmemiş, Kuvâ-yı Millîye hareketini az da olsa rahatlatmıştır.

Kuvâ-yı Millîye'nin ihtiyaçlarının karşılanmasında bazen yanlış uygulamalar da oluyordu. Bir takım Kuvâ-yı Millîyecilerin isteklerini halktan zorla temin etmeleri ve bazı kişilerin Kuvâ-yı Millîye unvanını şahsi menfaatlerince kullanması gibi olumsuzluklar baş göstermiştir. Bu sorun TBMM'nin açılmasından sonra engellenmeye çalışılmış iaşe ve ikmal konuları Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır (M. Balcıoğlu, 2005: 48).

4.5.1.5. Kuvâ-yı Millîye'nin Sonu:

Ordu ile gerilla arasında pek çok fark vardır. Orduda erin özel kişiliği kalmaz. Her şey standarttır. Orduda kişiler değil komuta zinciri ve kademeler

²⁴ "Mondros Mütarekesi'ne göre Teşkilât-ı Mahsusa'nın da lâğvedilmesi gerekiyordu. Fakat sadrazam müşir Ahmet İzzet Paşa, "Felah Grubu" olarak Millî Mücadelede de büyük hizmetleri görülen bu teşkilatın gizli olarak çalışmasına yardımcı olmuştur. Gerçekten Enver Paşa memleketi terk etmeden önce, "Teşkilât-ı Mahsusa" başkanı miralay Hüsamettin (Ertürk) Bey'e son talimatını vermiş bulunuyordu. Buna göre teşkilât resmen lâğv edilecek, fakat hakikatte çalışmalarına devam edecekti. İtilaf Devletleri'ne karşı böyle olması gerekiyordu. Bu hususta Ahmet İzzet Paşa ile konuşularak mutabık kalındı. Böylece teşkilata lâzım gelen bütün yardım yapılacak, hatta "mesture" den para da verilecekti. Nitekim miralay Hüsamettin Bey, gizli teşkilattakilerle anlaşarak, Teşkilat-ı Mahsusa emrindeki depolarda bulunan silah ve cephaneyi ani baskınlarla boşaltarak Anadolu'ya sevk etmiştir." Bkz. (Ayışığı, 1992)

çalışır. Gönüllü halk kuvvetlerinde benlik duyguları, şöhret kaygıları, kıyafet, gösteriş gibi orduda olmaması gereken ruh halleri ön plandadır. Kuvâ-yı Millîye birliklerinde kişiliğini belirtmek, üstünlük ve önderlik çabaları, iç çatışmalar durmadan işler. Bu şekilde muntazam orduların karşısına çıkılamayacağını bilen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları daha 1920 yılının Ocak-Şubat aylarında Ankara’da yapılan toplantılarda, Yunanlılar ile büyük çatışmaların olacağını, milis kuvvetler ile Yunanlılarla baş edilemeyeceğini tespit etmişler; ancak şartların o an için uygun olmadığı kanaatine varmışlardır. Kuvâ-yı Millîye’nin iç isyanlardaki başarıları ve Yeşil Ordu’nun propagandası²⁵ ile “orduda fayda yoktur, hepimiz Kuvâ-yı Millîye olalım” sözleri her taraftan duyulmaya başlanmıştı. Bu ortamda Kuvâ-yı Millîye’nin lağvı düşünülemezdi. Kuvâ-yı Millîye’nin lağvı düşüncesi kötü bir gelişme ile ortaya çıktı. 22 Haziran 1920 tarihli büyük Yunan taarruzu üzerine halk fevkalade bir heyecana kapılmış, yollara dökülmüş, Uşak’a kadar adeta bir insan seli akmıştı. İşte bu noktada Kuvâ-yı Millîye’nin varlığı ile ilgili tereddütler doğmuş ve sorgulanmaya başlamıştır. 6–7 Temmuz 1920 tarihinde, Demirci Mehmet Efe’nin sağ kollarından Sökeli Ali Efe’nin Denizli’de öldürülmesi üzerine Demirci Mehmet Efe Denizli’ye gelmiş ve bu olaydan sorumlu tuttuğu birçok kişiyi kurşuna dizmiştir. Denizli’de yapılan bu katliam artık Kuvâ-yı Millîye döneminin sonuna geldiği fikrini pekiştirmişti. Gediz taarruzundaki başarısızlık ve uyumsuzluk Kuvâ-yı Milliyle birliklerine son verme fikrinin uygulanmasına neden oldu. Nitekim ; *“Nizamsız teşkilat fikrini ve siyasetini ortadan kaldırmak yapacağım ilk iştir.”* diyen İsmet (İnönü) Paşa Batı Cephesi komutanlığına atandı ve Düzenli ordu birliklerini kuramaya başlamıştı. Ancak Demirci Mehmet Efe ve Çerkes Ethem gibi şan ve şöhrete önem veren Kuvâ-yı Millîyeciler düzenli ordu birliklerine katılmayı reddedip asi konumuna geçtiler (M. Balcıoğlu, 2005: 49).

²⁵ “Yeşil Ordu” adı, Anadolu’da ilk defa Mondros Mütarekesi sonrasında, mevhum bir güç, bir şiyaya olarak duyulmuştur. Milli Mücadeleye, dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğindeki Heyet-i Temsiliye’ye ve daha sonra TBMM ile onun hükümetine ve ordusuna güven duymayan bazı kişilerden ve odaklardan kaynaklanan rivayetler, genelde “şimalden gelecek ilahi bir güce sahip Yeşil Ordu’nun Anadolu’yu işgalden kurtaracağı” temasında idi. Bkz. (Hablemitoğlu, 2006: 25); Ayrıca Yeşil Ordu faaliyetleri için Bkz. (Cebesoy, 2000: 492–493)

Kuvâ-yı Millîye'nin düzenli ordunun kuruluşuna kadar sağladığı faydalar oldukça fazladır. Yunan ordusunun ilk zamanlarda Anadolu'da rahatça ilerlemesine engel olmak, Yunan işgal kuvvetlerini her yerde rahatsız edip kayıplar verdirmek, Türk köylerini Rum ve Ermeni çetelerinin baskılarından korumak, düzenli ordunun teşkilatlanmasına imkân ve zaman kazandırmak gibi pek çok faydası vardı. Kuvâ-yı Millîye'nin cephe gerilerinde de önemli hizmetleri görülmüştü. Ancak 22 Haziran 1920'de başlayan Yunan genel taarruzunu durduramamıştı (Selek, 1976: 115).

4.3. İşgaller Üzerine Balıkesir ve Edremit'teki Faaliyetler

4.3.1. İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir:

4.3.1.1. Mütareke'nin İmzalanmasından Sonra Balıkesir:

Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre İtilaf Devletleri; memleketin herhangi bir yerini güvenliklerini tehdit ettiği gerekçesiyle işgal etme hakkını elde etmişti. Kuzeybatı Anadolu, İtilaf Devletleri'nin stratejik olarak gördükleri yerlendendi. İngiliz kuvvetleri vakit kaybetmeden Çanakkale Boğazı ve istihkâmlarını işgal etmiş ve bölgenin, olası bir direnişe karşı güvenliğini sağlamak için Yunan işgallerini desteklemiştir. Kuzeybatı Anadolu, bu nedenler ile Milli Mücadele hareketi açısından önemli bir konuma gelmiştir. Çünkü İzmir'den başlayan Yunan işgal hareketinin Anadolu'nun iç kesimlerine ilerleyebilmesi için bölgeyi kontrol altına alması gerekmektedir. Bu nedenlerle Batı Anadolu illeri Milli Mücadele'de önemli bir konuma gelmişti.

Milli Mücadele yıllarında askeri ve nüfus özellikleri açısından, Balıkesir ön plana çıkmış ve önemli bir merkez olmuştur. Milli Mücadele liderlerinin belirttiği gibi işgallerden sonra Balıkesir dış cephe özelliği taşıyacak bir yerdi. İngilizler boğazlar çevresinde tampon bölge oluşturma planları yapıyorlardı.

Şayet böyle bir bölge oluşturulursa işgal kuvvetlerini Anadolu'dan atmak çok daha güç bir hal alırdı. Diğer yandan İstanbul, İzmit ve Balıkesir bölgelerinde silah, cephane, araç ve gereç depoları mevcuttu (Karaburçak, 2002: 47). Bahsi geçen malzemeler mili mücadele hareketinin ihtiyacı olan kaynaklardı ve bölgenin önemini daha da artırıyordu. Batı Anadolu ile İstanbul arasındaki bağlantı en kolay Balıkesir üzerinden demir yolu ve karayolu ile sağlanıyordu. Temsil Heyeti'nin Ankara'ya taşınması ile Batı Anadolu'nun önemi daha da artmıştır. İzmir-Ankara demiryolu, Milli Mücadelenin önemli merkezlerinden olan Balıkesir'den geçiyordu. Hatta Damat Ferit Hükümeti ve İngilizler, İzmit-Eskişehir-Konya demiryolu üzerindeki önemli noktaları ellerinde tutmayı, böylece Batı Anadolu'da oluşan Kuvâ-yı Millîye cephesinin Temsil Heyeti ile bağlantılarını kesmek istiyordu (Sofuoğlu, 1994: 29). Bu nedenle Milli Mücadele karşıtları bölgeyi ele geçirmek için Ahmet Aznavur isimdeki belayı kuzeybatı Anadolu üzerine göndermiş ancak sonuç alamamıştır.

30 Ekim 1918 tarihinde mütareke imzalanmasının ardından, mütareke şartları gereği Balıkesir istasyonu ve Balya Fransız kuvvetlerine ait müfrezelerce kontrol altına alındı. Fransızlar Balya madenlerini işlettiği için Fransız müfrezeleri tarafından Balya madenleri de işgal edilirdi. Ayrıca bir İngiliz irtibat subayı da silahlı askerleriyle birlikte İplikçi Hazım Efendi'nin evine yerleşti (Ayhan, 1986: 31).

Mütareke'nin imzalanmasını takip eden süre içerisinde Anadolu'da asayiş bozulmuş, yurdun hemen her yerinde eşkıyalar kol gezmekteydi. Balıkesir'de de durum bundan farklı değildi. Özellikle dağlık bölgelerde asker kaçakları ve eşkıyalar bulunmaktaydı. Balıkesir'den Edremit'e, Edremit'ten Ayvalık'a, Gönen'den Bandırma'ya gitmek çok tehlikeliydi ve eşkıyalar tarafından soyulmak kaçınılmazdı²⁶.

²⁶ 1919 yılı başlarında Balıkesir dolaylarında eşkıyalık yapıp özellikle Türk köylerini soyan ve Padişah'ın affıyla gelip hükümete teslim olan eşkıyalar şunlardı: Manaklı Gürcü Deli Yusuf Çetesi (10 kişi), Salorlu Çerkez Raif Çetesi (7 kişi), Dağıstanlı Kara Veli Çetesi (14 kişi), Eski Manyaslı Çerkez İsmail Çetesi (22 kişi), Keçeleli Çerkez Aydemiroğlu Ahmet Çetesi (11 kişi), Çerkez Şah İsmail Çetesi (8 kişi), Çerkez Şevket Çetesi, Çerkez Ethem Çetesi, Arnavut Ali Çetesi, Çerkez Musa Çetesi, Sülüklülü Davut Çetesi. Bu çeteler toplam 432 kişi hükümete teslim olmuştur. Bunların dışında Kirman ve Penayot isimli Rum çeteleri de Kapıdağ bölgesinde faaliyet göstermektedir. Bkz. (Ayhan, 1986: 32).

Bu arada İzmir'in işgal edileceği haberi kulaktan kulağa dolanmaya başlamış 1 Aralık 1918'de kurulan İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye cemiyeti olası işgallere karşı nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğini kararlaştırmak için 14–17 Mart 1919 tarihlerinde bir kongre tertip etme kararı almıştır. İzmir, Manisa, Denizli ve Balıkesir delegeleri kongreye davet edilmiştir. İzmir Kongresi'ne Balıkesir'den; Müftü Hacı Ahmet Efendi, Belediye Reisi Keçeci Hafız Mehmet Emin Efendi, Alaybeyi Rıza Bey, Zarbali Hulusi Bey, Hasan Basri Bey ve Balıkesir ilçelerinde de delegeler kongre için yola koyulmuşlardır. 17 Mart günü son bulan kongrede İzmir işgaline karşı "silahlı direnişe geçilmesi" yolunda karar alınmıştır (Albayrak, 1999: 47). Kongre kafilesinde bulunan Balıkesir delegesi Hasan Basri Bey, Balıkesir'de çıkardığı "Ses Gazetesi"nde çıkan yazılarından dolayı İngilizlerin isteği üzerine İzmir'de tutuklanmak istenince Balıkesir'e dönmemiş ve Pelitköy, Burhaniye ve Kepsut çevresinde saklanmıştır (Çantay, 2006: 36–39).

Bu sıralarda bilindiği üzere İstanbul Hükümeti, yabancı devletlerin temsilcilerinin kontrolünde bulunuyordu. Bu yüzden İtilaf Devletleri'nin hoşlanmayacağı bir durumun ortaya çıkmasından haz etmiyordu. Anadolu'daki kıpırdanmalardan haberdar olan İstanbul Hükümeti, ileride bu durumun aleyhine dönmesinden çekindiği için halkın heyecanını yatıştırmak için gereken yerlere bir "Nasihat Heyeti" göndermeye karar verdi (İlgürel, 1999: 13).

Balıkesir'de birtakım kıpırtılar olduğu İstanbul'a bildirilmiş olmalı ki, İstanbul'dan bir şehzade riyasetinde Nasihat Heyeti'nin Balıkesir'e geleceği duyurulmuştur. Bu haber halkın yüreğine su serpmiş, heyecanını biraz olsun yatıştırmıştı. 20 Nisan'da Bursa'dan hareket eden 20 kişilik Heyet, 22 Nisan'da Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında Balıkesir'e gelmiştir²⁷. Nasihat Heyeti Balıkesir'e geldiğinde halk, eşraf, din adamları ve öğrenciler tarafından karşılanmış ve Bigadiçli Ali Bey'in konağına yerleştirilmiştir²⁸.

²⁷ Aydın Ayhan'ın "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir" adlı makalesinde heyetin 14 kişilik olduğu ve 14 Nisan'da Balıkesir'e geldiğini, toplantının ise 15 Nisan'da gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz. (Ayhan, 1986: 33)

²⁸ Bu heyette ayandan birinci Ferik Rıza Paşa ile Mahmut Hayret Paşa ve Basra Vâli-i esbaki Ferik Süleyman Paşa, ferikândan Ömer Fevzi Paşa ve Şûrâ-yı Devlet Azasından İstefanaki Bey ile Dahiliye Nezareti Memur-in Müdür-i Ohannes Ferid Bey ve ulemadan Halil

Ertesi gün heyet, Balıkesir camileri ve Sultaniye Mektebi'ni ziyaret etmiştir. Aynı gün ulemadan Halil Fehim Efendi, Sultaniye Mektebi yanındaki Namazgâh'ta halka Bir "Beyanname" okumuştur (Hatipoğlu, 14 Mart 1945). Bu beyanname asılsız vaatlerden, hükümete bağlılıktan ve padişaha sadakatten bahsediyordu. Memleketin içinde bulunduğu durumdan ve milli davadan herhangi bir şekilde bahsedilmiyordu. Zaten Balıkesir ileri gelenleri İstanbul Hükümeti'nin İtilaf Devletleri kontrolüne girdiğini biliyordu. Şüphesiz İzmir Kongresi kalabalık bir delege topluluğuyla katılmaları bunun en büyük ispatıdır.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi şehrin her tarafını büsbütün sarmış, şehri genel bir korku bürümüştü. Mayıs ayından itibaren İzmir'den gelen bazı işgal hazırlık haberleri ve yerli Rumların faaliyetleri sinirleri iyice bozmaktadır. Nitekim korkulan başa gelir ve 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri İzmir'e çıkmıştır.

4.3.1.2. İzmir'in İşgali Üzerine Balıkesir'de Meydana Gelen Gelişmeler:

16 Mayıs günü, öğleden önce belediye binasına gelen Keçeci Hafız Mehmet Emin Bey, binanın önünde Maarif Müdürü Sabri Bey ve Kocabıyık Mehmet Efendi'ye rastlamış, birlikte binaya girerken telgraf dağıtıcısı, İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti'nden bir telgraf getirmiştir. Telgraf memurunun yüzündeki ifadeden ve birkaç gündür İzmir'den gelen kötü haberlerden dolayı Mehmet Emin Bey'in bu telgrafı açmamış, Sabri Bey telgrafı elinden alarak açmıştır. Bir anda belediye memurları ve onların kalabalığını gören halk Belediye binasının önüne toplanmıştır. Telgrafta şunlar yazmaktadır (Hatipoğlu, 15 Mart 1945; Ayhan, 1986: 35);

Fehim Efendi bulunuyordu. Heyette iki gayr-i müslimin bulunması, İstanbul Hükümeti'nin gafletini ve halkın istismar edilmek istendiğini göstermektedir. Bkz. (İlgürel, 1999: 14)

“Belediye Riyasetine

Türk İzmir 15 Mayıs sabahından itibaren Düvel-i İtilafiye müsaadesiyle Yunanlılar tarafından işgal olunacaktır. Bu işgal ve ilhakı reddediniz. Mitingler tertip ederek keyfiyeti düvel-i muazzama nezdinde protesto ediniz silahla müdafaanın esaslarını hazırlayarak vatan ordusuna ilhak ediniz.”

Redd-i İlhak

Telgraf Belediye binası önünde yüksek sesle okunmuş, kalabalık korkuya kapılmış, büyük bir çoğunluğu gözyaşlarını tutamamıştır. Telgrafı okuyan Sabri Bey ve Hafız Mehmet Efendi herkesin Belediye binası önüne gelmesini istemiş ve derhal toplantıya başlayan Belediye Meclisi'ne katılmıştır. Bu toplantıda belediye meydanında geniş bir miting yapılması kararı alınmıştır. Toplantı kararı Karesi Mebusu Mehmet Vehbi Bey'e anlatılmış, kararı kabul edip hemen Belediye binasındaki toplantıya katılmıştır. Ancak belediye meydanında yapılacak mitingin, şehirde yaşayan Rum ve Ermenilerin hayatlarını tehlikeye atabileceği endişesi ile bu mitingden vazgeçilmiş, o akşam Okuma Yurdu'nda toplanılmasına karar verilmiştir (Apak, 1942: 52; Ayhan, 1986: 35; M. V. Bolak, 14 Nisan 1950).

Toplantıya yerli gayr-i müslimlere karşı bir karar alınmayacağını göstermek için onlar da davet edilmiştir. Şüphesiz gayr-i Müslimler de bu durumda tedirgin olmuşlar ve konunun mahiyetini anlamak için toplantıya katılmışlardır. Okuma Yurdu'ndaki toplantı başlayacağı zaman kısa sürede ayakta dahi durulamayacak şekilde dolmuş, gayr-i müslimler ön safta yerlerini almışlardır²⁹.

Toplantıyı idare edecek birinin gerektiği anlaşılınca, Vehbi Bey başkanlığa seçilmiş ve kısa bir konuşma ile toplantıyı açmıştır³⁰. Bu konuşmadan hemen sonra kısa süreli bir sessizlik olmuş, daha sonra insanlara fikirlerini bildirmişler, herkesin genel kararı işgalin büyük devletler nezdinde protesto edilmesini ve telgraflar çekilmesi yönündeydi (Hatipoğlu,

²⁹ Rum ve Ermeni papazları ile Osmanlı Bankası Müdürü Papadaki Efendi, Ermeni Avukat Peron, kuyumcu Kerabet Efendi toplantıda en ön safta bulunan gayr-i müslimlerdir. Bkz. (M. V. Bolak, 14 Nisan 1950)

³⁰ Konuşma Metni için Bkz. (; Ayhan, 1986: 37; Hatipoğlu, 23 Mart 1945; Karaburçak, 2002: 50)

23 Mart 1945). Ancak tartışmalar hararetli hale gelmeye başladıkça farklı sesler gelmeye başlamış, topluluktan birinin “İngiliz mandası isteyelim” fikrini, Fransız mandası ve Amerikan mandası istenilmesi takip etmiş ve tartışmalar uzamaya başlamıştır. Salonun arkasında duran Kuşdilili Leblebici Raşit, *“Bizim Susurluk’ta manda çok isteyen oraya gitsin. Şimdiye kadar sözlerinizi dinledim. Protesto edelim diyordunuz. Düşman protestoyu alınca, geri dönüp gider mi sanıyorsunuz! Bırakın boş lafları! Düşmanı geri döndürecek kuvvet namlunun ucundadır.”* Diye bağırınca tartışmalar kesilmiş herkes durulmuştur (Ayhan, 1986: 38; İlgürel, 1999: 64; Özer, 1964: 24).

Toplantının sonlarına doğru, hükümetin ve padişahın ne düşündüklerini öğrenmeden silahlı direniş kararı verilmemesi, fakat protesto telgraflarının çekilmesi oy birliği ile kabul edilmiştir³¹. Toplantı sonunda bir Telgraf heyet oluşturulmuş ve Belediye binasında hazırladıkları protesto telgrafını İtilaf Devletleri temsilcilerine göndermişlerdir.

Telgrafları çeken heyet o gece gayr-i müslimlerin kuşgulanmasından çekinmiş, gizlice Zarbali Hulusi Bey’in evinde toplanmışlardır. O geceki toplantıda heyet Zarbali Hulusi Bey’in işgal hakkında doğru bilgi almak için Manisa’ya hatta mümkün olursa İzmir’e kadar gitmesine karar vermiştir (Bolak, Balıkesir Postası, 15 Nisan 1950).

Hulusi Bey Balıkesir istasyonuna geldiğinde, orada İzmir’den kaçan, elinde yumurta sepeti köylü kıyafetinde Albay Kazım Bey’i görmüş, Kazım Bey, Hulusi Bey’e ne olursa olsun Manisa cephaneliğindeki silahların düşmana kaptırılmaması gerektiğini bildirmiştir (Hatipoğlu, 24 Mart 1945). 17 Mayıs günü trenle yola çıkan Hulusi Bey İzmir’e gitmenin mümkün olmadığını anlayınca, Menemen’den Manisa’ya dönmüştür. Hulusi Bey Manisa’da bazı

³¹ Toplantı sonunda Vehbi Bey başkanlığında Zarbali Hulusi Bey, Keçeci Mehmet Emin Bey, Müftü Abdullah Çıkrık, Ahmet Vehbi Bey, Maarif Müdürü Sabri Bey, Abdulgaffur Efendi, Rum Papası Yani Konstantin, Ermeni Papası Deregont, Osmanlı Bankası Müdürü Papadaki ve Avukat Peron efendiler protesto çekecek heyete seçildiler. Ancak protestoların yollanması için belediyedeki toplantıya gayr-i müslimler katılmamış, bir ara Papadaki Efendi gelmiş ve bu meselenin Türklük-Yunanlık davası olduğunu, Hıristiyanların bu protestolara imza koymalarının uygun olmayacağını söyleyerek imza atmayacaklarını beyan ettiler. Bkz. (M. V. Bolak, 14 Nisan 1950; Hatipoğlu, 23 Mart 1945)

görüşmeler yaptıktan sonra Manisa Mutasarrıfı Hüsnü (Hüsnüyadis)³² Bey ile görüşmüştür. Kendisine Manisa'nın da işgal tehlikesi altında olduğunu bu nedenle cephanenin halka dağıtılması gerektiğini söylemiştir (Ayhan, 1986: 41). Ancak Hüsnü Bey bu istekleri kabul etmemiştir (İlgürel, 1999: 67).

Hulusi Bey görüşmelerden sonra tekrar Balıkesir'e dönmüş, derhal arkadaşları ile bir toplantı yapmışlardır. İzmir ve Manisa'daki durumlar değerlendirildikten sonra az kişi ile alınan kararların kitleye kabul ettirilmesinin güç olacağını düşünerek, herkesin katılabileceği bir toplantının ertesi gün Alacamescit'te yapılması kararlaştırıldı. Ayrıca toplantıdan önce Belediye adına Mevlid-i Şerif okutulması da planlandı.

4.3.1.3. Alacamescit Toplantıları:

18 Mayıs Pazar günü ikindi namazından sonra Alacamescit'te toplanılmış okutulan Mevlit'e büyük bir halk kitlesi katılmıştı. Duadan sonra halk konuşmaları dinlemek üzere beklemeye başlamış, Vehbi Bey konuşmaya başlayıp, mevcut durumu özetledikten sonra halktan görüşlerini talep etmiştir. Uzun konuşmalardan sonra 41 kişilik bir heyet seçilmiştir (M. V. Bolak, 17 Nisan 1950; Apak, 1942: 52).

Alacamescit toplantısının ertesi günü 19 Mayıs 1919'da, seçilen 41 kişi toplanarak üç önemli karar aldı³³. Bu kararlardan birincisi İstanbul Hükümeti'nden yardım ve destek talep etmek üzere yedi kişilik bir heyetin İstanbul'a gönderilmesidir. İkinci karar Edremit ve Ayvalık bölgesindeki karışık durumu tahkik etmek üzere dört kişinin buraya gönderilmesidir. Üçüncü karar ise merkezde bir heyetin teşkilat ve hazırlıklara başlamasıdır³⁴.

³² Mutasarrıf Hüsnü Bey'in Yunanlılara yakınlığından dolayı halk ona "Hüsnüyadis" diyordu. Bkz. (Ayışığı, 1994)

³³ Seçilen 41 kişinin isimleri için; Bkz. (Ayhan, 1986: 42; Apak, 1942: 53; İlgürel, 1999: 69; Karaburçak, 2002: 52; Özer, 1964: 24)

³⁴ Heyetleri oluşturan kişilerin isimleri ve görevleri için Bkz. (İlgürel, 1999: 70)

21 Mayıs'ta bir toplantı daha yapıldı. Bu toplantıda, işgal tehlikesi altında olan yerlerden göçlerin engellenmesi; her ihtimale karşı "Cemaat- i İslamiye" teşkilatının yapılması; Ramazan münasebetiyle köylere gidecek vaizlerin halka birlik ve beraberliğin ve vatan sevgisinin önemini anlatmalarının temin edilmesi gibi esaslar tespit edildi. Hedef milli bir ordunun kuruluşuydu. Bu arada Heyet-i Merkeziye rehberliğine Ahmet Vehbi ve Ahmet Nur Beyler seçildiler. Bu kişiler telgrafhane ve jandarmalarla haberleşerek gerekli bilgiyi toplayacaktı. Hükümet merkezi ile haberleşme işi de Heyet-i Merkeziye Reisi Vehbi Bey ile Siverek Mebusu Vehbi Bey'e verilmişti (İlgürel, 1999: 71).

Alacamescit toplantısı kararlarına göre İstanbul ve Körfez bölgesine gönderilen heyetler Balıkesir'e dönmüşler ve hazırladıkları raporları Heyet-i Merkeziye'ye sunmuşlardır. Şüphesiz en önemli rapor, İstanbul'a giden heyetin takdim ettiği rapordur. Bu heyet Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından kabul edilmişti. Ferit Paşa görüşmede *"mütareke hükümlerinin kendilerini bağladığını, hükümetin siyasi mümessillerin kontrolü altında bulunduğunu ve nihayet kendilerine hiçbir surette yardım yapamayacaklarını"* bildirmişti. Bundan başka heyet Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'i ziyaret etmiş, Ali Kemal Bey hemen hemen aynı ifadeleri kullanmış ancak ek olarak *"milletin nefsi müdafaada bulanabileceğini, hükümetin bu çeşit faaliyetlere bir şey diyemeyeceğini"* beyan etmişti (M. V. Bolak, 1986: 159).

Bu sırada Mustafa Kemal'in 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığı, vatani kurtarmak üzere Anadolu'nun bir başka bölgesinde başladığı öğrenilmişti. Balıkesir'deki heyecan daha da artmış, vatan savunmasında yalnız olunmadığı anlaşılmıştı. İşte Balıkesir'de artan şevk ve heyecan ile 3 Haziran 1919'da Alacamescit'te bir toplantı daha düzenlendi. Heyetlerin düzenlediği raporların yorumlamasıyla beraber, Ayvalık'a yapılacak yardımla, Manisa istikametine ilerleyen düşmanın nasıl durdurulacağı tartışıldı. Bu toplantıda 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'da hazır bulunuyordu. Paşa, vatan müdafaası için her türlü yardıma hazır olduğunu bildirmişti (İlgürel, 1999: 72; M. V. Bolak, 1986: 172). Bu toplantıda heyet raporlarının değerlendirilmesi sonucu silahlı mücadele kararı alınmış, Ayvalık ve Bergama havalisine milis

kuvvetler oluşturularak yardıma karar verilmiştir (Hatipoğlu, 27 Mart 1945). Herkesin tanıdığı ve söz geçirebileceği kimselerden on beş, yirmi kişiyi silahlandırmasına ve böylece dört, beşyüz kişilik bir müfreze oluşturulmasına karar verildi (Apak, 1942: 53; Ayhan, 1986: 47).

Bu toplantıların en dikkate değer taraflarından biri de, Heyet-i Merkeziye'nin halkın oyları ile seçilmesidir. Bu suretle bölgede vatanın kurtuluşu için çalışacak ve Erzurum'da toplanacak olan kongreyle işbirliği içine girecek olan "Kuvâ-yı Millîye" teşekkül etti. Alacamescit toplantıları Türk İstiklal Savaşı tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Bu toplantı Türk'ün parlak ve azametli mazisinin ve medeniyetinin yok edilemeyeceğini düşmanlara ifade eden asil bir davranıştır. Hatta konu vatanın bağımsızlığı olunca, halk arasındaki mevcut siyasi görüş ve düşünce farklılıkları ortadan kalkmış, vatan ve millet sevgisi her şeyden üstün tutulmaya başlamıştır (İlgürel, 1999: 71).

4.3.2. Edremit'te Milli Mücadele'nin Başlaması:

4.3.2.1. Edremit, Burhaniye ve Havâlisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu:

I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Paris barış konferansı düzenlenmiş, 9 Şubat 1919'da konferansa katılan Venizelos Yunan İsteklerini açıklamıştı. İstanbul hariç bütün Trakya'yı, İzmir, Bursa, Balıkesir, Aydın, Denizli gibi şehirler başta olmak üzere bir kısım Batı Anadolu şehir ve kasabalarını istemiş ve İtilaf Devletleri'nce bu istekler büyük ölçüde kabul edilmiştir.

Mütareke imzalanır imzalanmaz İzmir önlerine gelen 29 numaralı İngiliz monitorunun kumandanı yerli Rumlar ve papazlar tarafından coşkuyla karşılanırken, 17 Şubat 1919 tarihinde Ayvalık'a gelen bir Yunan torpidosu,

kasabaya bir Kızılhaç heyeti ile az sayıda Yunan Askeri çıkarmıştı. İlaç sandıkları içinde şehre sokulan silahlar kiliselerde saklanıyordu (Özdemir, 2001a: 202).

Mütareke şartlarıncı Osmanlı limanları İtilaf Devletleri kontrolüne bırakılmıştı. Edremit ve çevresi paylaşım planlarına göre İtalyan nüfuz bölgesi kabul edildiğinden, Akçay iskelesine mütarekeden kısa bir süre sonra İtalyan torpidosu yanaşmıştır. Limanların denetimini yapmak üzere torpidodan “Yuvanisto” adında bir İtalyan yüzbaşısı Akçay iskelesine inmiştir. İncelemelerini yaptıktan sonra aynı görevi Ayvalık şehrinde de yapmak üzere yola çıkmıştır. Ancak sivil bir memur ile iki İtalyan askeri liman dairesine yerleşmiştir (Ses, 13 Mart 1919).

İzmir’de çıkarılan Anadolu Gazetesi’nin 23 Ocak 1919 tarihli sayısında İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceği hakkında bir haber yayınlanmıştı. Bu haber İzmir ve çevresinde büyük bir heyecan yaratmıştı. Sonraki günlerde bu haberlerin ardı arkası kesilmemiş, söylentiler sürüp gitmişti. Bu haberler Ege halkını derin bir korku ve düşünceye sevk etmiştir. Şubat ayında az sayıda dahi olsa Yunan askerlerinin Ayvalık’a çıkması, yerli Rumların sevinç gösterileri ve hapishaneyi basıp altı Rum tutuklusunu salıvermesi, Edremit körfezinde yaşayan müslüman ahaliyi hayrete düşürmüştü ve korkuları daha da artmıştır (Su, 1984: 24).

İşgal söylentilerinin sürüp gitmesi Ege’de heyecan ve huzursuzluğun artmasına yol açmıştı. İzmir’de olsun, yöredeki kasaba ve ilçelerde vatanın olası işgallere karşı savunulması için tedbirler alınmaya başlamıştı. Bazı yerlerde bu tedbirler resmi makamlar tarafından destekleniyor, kimi yerlerde engellenmeye çalışılıyordu. Bu tarihlerde Edremit ve çevresinde de benzer tedbirlerin alındığı görülmektedir. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey, Burhaniye Kaymakamı Özdemir Salim Bey, Pelitköylü Mehmet Cavit Bey, Muzaffer Süreyya Bey ve Avni İsmail Bey 4 Mart 1919 tarihinde harekete geçerek, “*Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti*”ni kurmuşlardır (Çelik, 2007: 297; Su, 1984: 29; Yetkin, 1957: 62).

“Bu havâlide yaşıyan yüzbinlerce Türk’ün son zamanlarda hukuklarını taht-ı tehditde görmeleri üzerine” kurdukları Edremit, Burhaniye ve Havâlisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Kâtib-i Umumi İsmail imzasıyla 4 Mart 1919 tarihinde gazetelere basın bildirisi göndermiştir. Bildiride cemiyetin fırka emellerinin fevkinde olarak vatanın yüksek menfaatlerini kendisine şiar edindiği görülmektedir. Hukuklarını korumak üzere her türlü vesait müracaat edeceklerini belirtmeleri mücadele konusundaki kararlılıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Özdemir, 2001a: 92; Ses, 13 Mart 1919). Cemiyetin yaptığı en önemli faaliyetlerden birisi Edremit’te düzenlenen mitingdir.

4.3.2.2. Edremit Mitingi:

Yukarıda bahsedildiği üzere Edremit ve civarı İtalyanların nüfuz bölgesi kabul edildiği için bir İtalyan torpidosu Akçay iskelesine gelmiş, torpidodan inen memur ve askerin Akçay’daki faaliyetleri, Ayvalık mıntikasından ve İzmir’den gelen haber Edremitlileri tedbir almaya yöneltmiştir.

Edremit körfezinin İtalyanlar yönetiminde bir mıntika olacağı ve gümrük idaresini ele alacakları söylentilerinin yaygınlaşması üzerine Kaymakam Hamdi Bey, miting düzenleme önerisinde bulunur ve bu öneri Salih Reis-zade Muammer Bey, Eczacı Avni İsmail Bey ve Ruhi Naci Bey tarafından kabul edilir. Derhal girişimlere başlayarak Konakönü meydanında bir miting tertip edilir. 5 Mart 1919 günü gerçekleştirilen ve Edremit’in pazarının kurulduğu Çarşamba gününe rast getirilen mitingde Salih Reis-zade Muammer Bey ve Ruhi Naci Bey birer konuşma yapmışlar mitingden sonra Padişah’a, İstanbul Hükümeti’ne ve İtilaf Devletleri temsilcilerine telgraf ve nota göndermiştir (Sağdıç, 1983: 93).

Edremit’te yapılan miting büyük yankı uyandırmış İstanbul gazetelerinde de geniş yer almıştır. Miting sonunda pek çok kişi tarafından imzalanan bir yazı hazırlanmıştır. Bütün dünyaya hitaben kaleme alınmış olan ve Hadisat

gazetesinde yayınlanan telgraf metni şöyledir (Özer, 1998: 22; Ses, 13 Mart 1919):

“Dün vakt-i zuhurda Edremit ve civarı ahalisinden binlerce halk tecemmu ederek fevkalâde tezâhürat-ı milliye ile ilelebet Osmanlılar Sancağının sâye-i şefkatinde yaşamağa ahd-ü misak ve beş yüz seneden beri bu vatan için isâr-ı kun-hayat eyledikten sonra Ecânibin perverde ettikleri bâtil hakka ihtiyar-ı sükut ve rızadan ise ölmeğe arz-ı iştiyâk eylediğimizin bütün sekene-i cihâna ilan ve iblâğı bâbında her nev’i vesâit-i siyasiden hissement buyrulmamız himamât-ı siyânetkârâneleriyle müeyyed olması dilahâkımızdır. Ferman.”

Umum Edremit Havâlisi Halkı namına:

Hey’et

Edremit mitingden sonra, Cemiyet tarafından Muzaffer Süreyya, Avni İsmail ve Ruhi Naci imzaları ile bütün Edremit havalisi halkı adına Padişah’a telgraf çekilmiştir. Yabancı hâkimiyetine karşı haklı tepkilerini dile getirdikleri telgraf metninde şu ifadeler yer almaktaydı (Özdemir, 2001b: 94; Özer, 1998: 57);

“Dün bir seyl-i birûşan-ı hiddet halinde tecemmu eden binlerce Edremit ve civarı ahâlisinden halk, izdiyad-ı umur-ı şâhaneleri ve şân-ı şevket-i hümayûnlarının küngüre-i islamiyyet ve osmâniyandan eşî’arız satvet olması duâ-yı hâlisini bâr-gâh-ı semâdâniye ref’eyledikten sonra fevkalâde müzâheret-i milliye ile Osmanlı sancağının sâye-i refetinden ve büyük tarihinin ağûş-ı mukaddesi ve vefâkârisinden ayrılmayacağı ahd-ü misâk ve havalimiz hakkında ecani-bin seyreyledikleri gayr-ı meşru hırs ve mütalebata girden dâde-i rızâ olmaktansa ölmeğe arz-ı iştiyak eylemiş olduğumuzun ve her zaman zerre-i hâkı İslam ve Türk kanı olan sevgili yurdumuzun başka tâbiyyet ve hakimiyet kabul edemeyeceğini nezd-i cenâb-ı hümayûnlarında malum olmak üzere ma’rûzât-ı abidânemizdir. Ferman sevgili padişahımızındır.

Umûm Edremit ve Havâlisi Halkı Namına

Hey’et-i Müteşebbiseden

Ruhi Naci, Muzaffer Süreyya Avni İsmail

Edremitlilerin Hariciye Nezareti'ne çektikleri telgraf metninde Rum nüfusunun İslam nüfusuna oranla çok daha az olduğunu belirtmiş, bu oranın ancak sekizde bir olabileceği ifade edilmiştir. Bu durumun yabancı idare altına girmeye sebep teşkil etmeyeceği belirtilmektedir. Wilson prensiplerine göre milli hukukun korunması istenmektedir. Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgraf metni şöyledir (Ses, 13 Mart 1919; Özdemir, 2001a: 203):

“Beş yüz küsur seneden beri vahdet-i milliye ve kavmiyyemizle Osmanlı hükümetine merbutiyetle Osmanlı olarak yaşadığımız halde, sulh konferansınca memleketimizin bir hükümet-i ecnebiyyeye ita edileceğini evrak-ı havadiste gördük. Muhitimizdeki gayr-ı müslimin nüfusun miktarı midilli adası ahalisinden olup, kırk seneden beri kazamıza gelerek burada tevattun etmiş ve elyevm yine maksat-ı re'slerine muhaceret eylemiş olanların avdeti takdirinde bile nüfus-ı islamiyeye nisbetle ancak sekizde birini ve umum livamız itibariyle onda birini teşkil eyledikleri halde bu miktar gayr-ı müslimin vücûd-ı irademizin tebdiline sebep olmayacağı ve şevketli vatanımızın bir hükümet-, diğere bahşına bir hak vermeyeceği gibi, Wilson nazariyesi dairesinde hukuk-ı milliye ve islamiyemizin muhafazası esbabın istikmal buyrulmasını kemâl-i ehemmiyetle istirham eyleriz.”

4.3.2.3. İzmir Kongresi ve Edremit'teki Yankıları:

İzmir ve çevresi ile Batı Anadolu üzerindeki düşman emellerini önlemek amacıyla İzmir'de 17. Kolordu Kumandanı Nurettin Paşa ve İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin girişimleri ile bir kongre planlandığından yukarıda bahsetmiştik. Batı Anadolu'nun kaderi açısından büyük önem taşıyan bu kongre davetine Edremitliler kayıtsız kalmamış ve kongreye katılma kararı almıştır.

Üç gün süren ve “Yunan işgali halinde halkın direnişe hazırlanması” gerektiği hususu üzerine önemle durulan kongrede, silahlı mücadele fikri kabul görmüştür. Bu kongreye Edremit, Burhaniye ve Havâlisi Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti adına Müftü Hafız Cemalettin Efendi, Salih Reiszâde Muammer Bey, Eczacı Avni İsmail Bey, Molvalıoğlu İbrahim Bey ve Havranlı Ormancıoğlu Hasan Kamil Bey katılmıştır (Sağdıç, 1983: 16: Yetkin, 1939: 175).

İzmir’de düzenlenen Batı Anadolu Kongresi’nden dönen Edremit delegeleri bir miting düzenleyerek memleketin karşı karşıya bulunduğu durumu, kongre kararlarını, ilhak ve işgalin reddedilmiş olduğunu halka bildirmişlerdir. Manda ve ilhak sözlerinden bunalmış olan Edremitliler, bu yeni gelişme üzerine şehirde fener alayı düzenlemişlerdir (Çelik, 2007: 318).

4.3.2.4. Kaymakam Hamdi Bey’in Azli Meselesi:

Hürriyet ve İtilaf Partisi³⁵ yanlıları Edremit’te olup bitenleri sürekli takip ediyor ve işgal karşıtı tutumları iyi gözle görmüyorlardı. Onlara göre, yapılanlar kendi düşüncelerine ve isteklerine olduğu kadar hükümetin iç politikasına da aykırıydı. Bu tür hareketlerde bulunanlara, hele bütün bunların öncülüğünü yapan kasabanın genç kaymakamı Hamdi Bey’e diş biliyorlardı. Bu yüzden Hamdi Bey’i kaymakamlıktan uzaklaştırmak için her yere ve her çareye başvurmuşlardır. Kıskaçlık, karalama, yalan meyvesini vermiş, kısa

³⁵Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 21 Kasım 1911 tarihinde kurulmuş ve bir sene sekiz ay sonra kapatılmıştır. 10 Ocak 1919’da siyasi hayatına yeniden başlayan Parti, 22 Ocak 1919’da bir beyanname yayınlarak Müdafaa-i Hukuk Derneklerine karşı çıkmıştır. İngiliz taraftarı olarak bilinen dernek ulusçuluk fikrini reddetmektedir. Hürriyet Ve İtilaf Fırkası mensupları, İttihat ve Terakki Fırkasına düşmandılar. İttihat ve Terakki Fırkası resmen dağılıncaya bu fırka üyelerinin yok edilmesi için çalışmalar yapmışlardır. Aynı zamanda Kuvâ-yı Milliye’ye de karşıdır. Fırka bünyesinde Damat Ferit, Gümülcineli İsmail, Miralay Sadık Bey, Konyalı Şeyh Zeynel Abidin, Hoca Mustafa Sabri Efendi, Seyit Abdülkadir ve Said Molla gibi tanınmış kişiler vardı. Bunlardan Zeynel Abidin, Bozkır ve Konya isyanlarını yürüten kişiydi. İttihat ve Terakki ile Müdafaa-i Hukuk düşmanı olan ve İstanbul dışında da örgütlenen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İngilizler ile ortak çalışmış, müdafaa-i hukuk aleyhinde propagandalar yapmıştır. Bkz. (Özkaya, 2005:125–126; Selek, 1976: 97–98; Akşin, 2004: 182–183)

bir süre sonra İstanbul Hükümeti'nce Edremit Kaymakamı'nın görevden uzaklaştırılmasına karar verilerek durum Balıkesir Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Hamdi Bey, mutasarrıflık tarafından sevilen ve değeri bilinen bir kaymakamdı. Ancak Hükümetin kararı karşısında yapılacak bir şey kalmamıştı. Hamdi Bey 5 Nisan 1919'da görevden alınarak yerine kaymakam vekili olarak Kadı Mansur Efendi getirilmiştir (Su, 1984: 33).

Hamdi Bey'in görevden alınması üzerine Kaymakam vekili olarak atanan Kadı Mansur Efendi aslında partili değildi. Ancak Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenlerinin etkisi altındaydı. Kaymakamlık koltuğuna onların sayesinde oturmuştu. Hamdi Bey'in muhalifleri onun kaymakamlıktan uzaklaştırılmasını yeterli bulmuyorlardı. Onlara göre, tehlikeli girişimlerde bulunmuş olan bu İttihatçı kaymakamın Edremit'ten sürülmesi gerekmektedir. Sonunda bu girişimlerinde de başarı sağlayarak, genç kaymakamın tutuklanıp İstanbul'a Divan-ı Harb-i Örfi'ye gönderilmesi hakkında Dâhiliye Nezareti'nden emir çıkarttılar. Kadı Mansur Efendi yakalanma emrini alınca, Burhaniye'de bulunan Hamdi Bey'i tutuklamak için Burhaniye Jandarma Komutanlığı'na yazı göndermiştir.

Ancak Burhaniye Jandarma Komutanı Hüsnü Bey'in Hamdi Bey ile arasının çok iyi olduğunu bilen partililer Hüsnü Bey'i komutanlıktan almaya kalkmışlardır. Görevden alınma sebebini çok iyi bilen Hüsnü Bey Hamdi Bey ile konuşmuş ardından Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'i arayıp durumu belirtmiştir. Hilmi Bey'in emri ile Hüsnü Bey görevde kalmış böylece Hamdi Bey de tutuklanma tehlikesini atlattır (Su, 1984: 35).

Hamdi Bey Kaymakam olduğu sırada İzmir kongresinde alınan kararları Edremit bölgesine uygulamak üzere seçilen heyette teşkilat kurmakla görevlendirilmişti. Bu sebeple çalışmalarını ve milis kuvvetleri meydana getirme işini bu heyet adına sürdürüyordu. Kaymakamlıktan ayrıldıktan sonra bu çalışmalara hız vermiş, güvendiği kimselerle ilişkilerini sıklaştırmıştır. Köyleri basan, halka eziyet eden çete reisleri ile bağlantıya geçmiştir. Mektup yazarak veya yüz yüze gelerek durumun ciddiliğine ve muhtemel bir düşman işgaline dikkat çekip onlardan eşkıyalığı bırakmalarını, adalardan gizlice gelip

kıyılara saldırıda bulunan Rum çetelerine ve meydana gelebilecek düşman işgaline karşı örgütlenmelerini istiyordu (Su, 1984: 37).

Hamdi Bey'in bu çalışmaları kendisini sevenler tarafından ilgi ve takdirle karşılandığı halde muhaliflerini kaygılandırmıştır. Özellikle Hürriyet ve İtilaf partilerinin etkisi altında bulunan Kaymakam Vekili Kadı Mansur Efendi'yi fazlasıyla huzursuz etmiştir. Hamdi Bey'in teşkilat kurmasını, milis kuvvetleri derlemesini devletin kanunlarına ve siyasetine aykırı olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle Hamdi Bey'i tutuklama düşüncesinden vazgeçmemiştir.

Kadı Mansur Efendi Hamdi Bey'in tutuklanması için en uygun zamanı Edremit'te Darüleytam yararına düzenlenen at yarışları olduğuna karar vermiştir. Ancak olaylar Kadı Mansur Efendi'nin istediği şekilde gelişmemiş, koşu alanına bir at sırtında gelen Hamdi Bey sevenleri tarafından büyük sevgi gösterileri ve alkışlarla karşılanmış, Darüleytam çocukları etrafını sarmıştır. Bu durum karşısında Hamdi Bey'in tutuklanmasının istenmeyen birtakım olayların oluşmasına neden olacağı gerekçesi ile tutuklamadan vazgeçmiştir³⁶.

Ancak Hamdi Bey'in Ayvalık cephesindeki ve Edremit'teki tutumu, faaliyetleri daha fazla göze batmasına neden olmuştur. Bu çalışmalarının İstanbul Hükümeti tarafından takip edilmesi ile birlikte, 9 Kasım 1919 tarihinde Memurin ve Sicil-i Ahval Müdüriyeti'nden Karesi Mutasarrıflığı'na bir yazı gelmiştir. Daha önceki tutuklama emrinin livalara gönderildiği, ancak cevap gelmediğini, Burhaniye ve Edremit civarında bulunduğundan haber alınan Hamdi Bey'in derhal yakalanması ve idamı isteniyordu (BOA. DH. ŞFR., D:104, nr:183).

³⁶ Hamdi Bey olayların etkisi ile yavaş yavaş değişmeye, iç dünyası ve dış görünüşü ile hırçın ve mücadeleci bir insan görünümüne bürünmeye başlamıştı. Kaymakamlıktan ayrılmasına, resmi sıfat ve otoritesinden yoksun kalmasına karşın sağlam kişiliği ile çevresinde olumlu etkisini ve üstünlüğünü sürdürüyor, büyük bir çoğunluk tarafından seviliyordu. Bunu kendisi de görüyor ve hissediyordu. Bununla birlikte memurluktan ayrıldıktan sonra, düşman grupların hareketlerini dikkate alarak tedbirli olma, uyanık bulunmak gereğini duymuştur. Bir takım olaylarda onun böyle düşünmekte ve hareket etmekte haklı olduğunu ortaya koymuştu. Bu nedenle Burhaniye'ye yerleştikten bir süre sonra kılık ve kıyafetinde değişiklik yapmış, sakal bırakmış, silahlı gezmeyi alışkanlık haline getirmiştir. Bkz. (Su, 1984: 39)

4.3.2.5. Eşkivalık Hadiseleri:

Mütarekenin imzalandığı ve İtalyanların Akçay iskelesine geldiği sıralarda asayiş bozulmuş, eşkıyalık hareketlerinde artış görülmüştü. Dağlarda eşkıyalar ve asker kaçakları kol geziyor, Edremit'ten hareketle yola çıkan yolcuları gündüz gözüyle yağmalıyorlardı. Halk, değil civar köylere tarlalarına bile gidemez olmuştu. Özellikle Hamdi Bey'in kaymakamlıktan azledilmesi ile asayiş tamamıyla bozulmuştur. Hamdi Bey baskısının üzerlerinden kalkması ile eşkıyalar ilçeye kadar sokulup yol kesmek, saldırılarda bulunmak, soygun yapmak cesaretini kazanmışlardı. Hatta bir gün Havran pazarından Edremit'e dönmekte olan yolcuları güpe gündüz, ilçenin burnunun dibinde soyabilecek kadar azgınlıklarını ileri götürmüşlerdi (Yetkin, 1939: 174).

Balıkesir-Edremit yolunda soygunculuk ve eşkıyalık yapan Karamanlı çetesinden Bayram, Ali ve Bektaş ile ikinci bölük jandarmalarından Recep onbaşı ve Hüseyin arasında yapılan silahlı çarpışmanın sonunda eşkıyalardan Ali ve Bektaş ölü Bayram da yaralı olarak ele geçirilmiştir. Eşkivaların üzerinde bulunan soygun eşyası sahiplerine iade edilmiştir (Özdemir, 2001a: 206; Ses, 28 Kasım 1918).

9 Mart 1919 günü posta arabasıyla Edremit'ten Balıkesir'e hareket eden Recep Efendi kasabaya 15 dakikalık bir mesafede eşkıyalar tarafından ağır bir şekilde yaralanmıştır. Edremit'e getirilen Recep Efendi'nin yaraları belediye doktoru tarafından tedavi edilmemiş, bunun üzerine Emekli Kaymakam Ahmet Bey ile sıhhiye memuru Muzaffer Bey tarafından ameliyatı gerçekleştirilmiştir (Ses, 13 Mart 1919).

4.3.3. Edremit Kuvâ-yı Millîye Teşkilatı

İzmir kongresinden dönen Edremit delegelerinin bir miting düzenleyerek kongre kararlarını halka açıkladığından yukarıda bahsetmiştik. Halk büyük coşku ile bu kararları kabul etmiş ve Edremit'te Milli Mücadele ruhu şahlanmıştır. Mitingin ertesi günü şehrin ileri gelenleri İdman Yurdu'nda bir toplantı tertip etmişler ve toplantı sonunda Kaymakam Köprülü Hamdi Bey, Salih Reiszâde Muammer Bey, Seyidzâde Seyid Bey, Hacı Eşref Bey, Dramalı Cemali Bey, Hidayet Efe, Hacı Kabakçioğlu Mustafa Bey, Emekli Bahriye Subayı Avni Bey, Seyvanlı Hacı İsmail Efendi, Salih Reiszâde Hacı Kazım Bey, Tellaloğlu Hacı Mustafa, Dağmatoğlu Hakkı Bey, Şeyhoğlu Emin Efendi ve Ruhi Naci Bey'den meydana gelen bir heyet seçmişlerdir (Özdemir, 2001b: 95). Heyet reisliğine Muammer Bey, teşkilat işlerine de Hamdi Bey memur edilmiştir (Yetkin, 1939: 176). Cemiyet bu toplantı sonucunda Müdafaa-i Hukuk olan adını "Redd-i İlhak" olarak değiştirmiştir (Özer, 1998: 58).

Edremit'te düzenlenen mitingler ve Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti'nin faaliyetlerinden tedirgin olan Dâhiliye Nezareti, Ayvalık'ta bulunan İngiliz mümessili Hatkinson'ın Edremit ve Burhaniye'ye geleceğini 10 Mart 1919 tarihinde bildirmiş, kendisine gereken ilgi ve nezaketin gösterilmesini istemiştir (BOA. DH. EUM. 5. Şb., D:78, nr:22). Türklerin Rumlar hakkında kötü niyet taşıyıp taşımadığını öğrenmek amacıyla geldiğini düşündüğümüz Hatkinson, 13 Mart'ta 1919'da Edremit'e gelmiştir. Hatkinson'ın, zahire ambarlarını, iskeleleri ve şehri incelediği Dâhiliye Nezaretine telgrafla bildirilmiştir (BOA. DH. EUM. 5. Şb., D:78, nr:32).

Bu günlerde Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında bir Heyet-i Nasiha oluşturularak Anadolu'ya gönderilmişti. Bu heyetin Balıkesir'deki faaliyetlerinden yukarıda bahsedilmişti. Heyet-i Nasiha'nın etkisi ile Balıkesir'den hareket eden birkaç kişi Havran'a gelip Çınarlı Kahve önünde halka "*Büyük devletlere karşı mücadelenin faydasız*" olduğundan söz etmesi üzerine dinleyenler arasında bulunan Burhaniyeli Hoca Şükrü Efendi bu

heyetin sözlerine karşı çıkararak; “*Biz işgali tanımıyoruz, kanımızın son damlasına kadar mücadele ederek düşmanı yurdumuza sokmayacağız. Dinimiz bize düşmanla mücadele etmeyi emrediyor. Haydi efendiler siz geldiğiniz yere gidiniz ve sizi yollayanlara deyiniz ki, körfez halkı her şeyi göze alarak düşman süngüsüne göğsünü siper edecek ve onu yurduna sokmayacaktır.*” Sözleri ile meydanda bulunan kalabalığa seslenmiştir (Yetkin, 1939: 177). Heyet Hoca Şükrü Efendi'nin sözlerinden sonra Edremit'e gelmeye cesaret edemeyerek Balıkesir'e geri dönmek zorunda kalmıştır³⁷.

4.3.3.1. İzmir'in İşgali ve İşgalin Edremit'te ki Yankıları:

15 Mayıs 1919 Perşembe günü Edremit eşrafı Altınoluk'ta Midillili Tevfik Bey'in düğünündeysen, Edremit Telgraf Müdürü Kazım Bey'e bir telgraf getirilir okuduğu satırların etkisi ile yüzü birden değişen Kazım Bey, telgrafı Köprülülü Hamdi Bey'e uzatır. Redd-i İlhak imzalı telgrafta; “*İşgal Başladı. İzmir ve mülhakatı ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son ümidimiz milletimizin göstereceği mukavemete bağlıdır. Mitingler yaparak, telgrafla her yere başvurunuz. Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vekar ve sükûnetinizi muhafaza ederek, kimsenin incinmemesine dikkat ve itina edilmelidir.*” denilmektedir (Genelkurmay, 1963: 63). Hamdi Bey, telgrafı yüksek sesle okuduktan sonra “*Haydi arkadaşlar, hemen Edremit'e dönüp icap eden teşkilatı yapalım*” demiştir (Özdemir, 2001a: 210; Yetkin, 1939: 177).

Hamdi Bey düğünden sonra Burhaniye'ye döndü ilk iş olarak ilçenin ileri gelenlerini belediye dairesine davet ederek onlara işgali bildirdi. Altınoluk'ta alınan telgraftan bahsederek işgalin kendi bölgelerine kadar yayılabileceğini

³⁷ Gıyas Yetkin bu heyetin Balıkesirli hocalardan oluştuğundan bahsettiği heyetin Havran ve Burhaniye'ye geldiğini, bu heyetin Hamdi Bey tarafından kovulduğundan bahsetmektedir. Bkz. (Yetkin, 1957: 36)

anlattı. Hararetili tartışmalardan sonra böyle bir tehlikeye karşı her türlü tedbiri almak üzere teşkilatlanmaya karar verildi. Müderris şükrü Efendi başkanlığında bir Redd-i İlhak heyeti kuruldu. Ayrıca kasabanın i güvenliğini sağlamak üzere bir devriye kurulması da kararlaştırıldı (Su, 1984: 44).

Toplantıdan 2 gün sonra bir dilekçe ile Burhaniye Kaymakamlığı'na başvuruldu. Dilekçede daha önceki toplantıdan bahsedilerek i güvenliğin korunması hususunda bir gün önce kurulan devriye kolunun durum düzelinceye kadar görev yapması istendi. İşgal olayının bütün ile halkına duyurulması, mitingler ve toplantılarla yetinilmeyip girişim ve yardımın hkmetten beklediklerinin Sadaret'e bildirilmesi ve İtilaf Devletleri temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesi istendi.

O günlerde Edremit'e dönüp İdman Yurdu'nda toplantı hazırlayan Hamdi Bey, şehir eşrafını bu toplantıya davet etti. Bu toplantıda önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar arasında belediye binasının arkasındaki askerlik şubesinin milis kumandanlığı ve milli kuvvetler karargâhı kabul edilmesi, Akçay'da her gün görev yapacak bir muhafaza teşkilatı kurulması ve iaşe işlerinin tanzimi en önemlileri olarak ön plana çıkmıştır (Su, 1984: 45). Bu kararlar alındıktan sonra teşkilat, halkın "ete Konağı" dediği yeni binasına yerleşir (zdemir, 2001a: 211).

Burhaniye ve Edremit'te Redd-i İlhak Cemiyeti teşkilatlanmasını tamamladıktan sonra Hamdi Bey milis örgütlerini meydana getirmek için çalışmalarına hız vermiştir. Ancak silah ve cephaneye bulmakta güçlük çekmektedir. Oysa Burhaniye Jandarma deposunda 200 kadar silah ve çok sayıda cephaneye vardı. Olası bir işgal tehlikesinde silahların düşman eline geçme ihtimali göz önüne alınarak bu silahların Balıkesir'e gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Hamdi Bey, depoyu korumakla görevli Jandarma Subayı Hüsnü (şahin) Bey'e bu silahların kendisine verilmesini istemiştir. Vatansever bir insan olan Hüsnü Bey, Hamdi Bey'in teklifinin maksadını çok iyi anlamış ve düşünmeden kabul etmiştir. Silahlar ertesini gün Hamdi Bey tarafından alınmıştır. Hüsnü Bey bu olayla ilgili olarak sorguya çekildiği zaman,

kararlaştırıldığı üzere Hamdi Bey ve adamlarının deponun kapısını kırarak silahları zorla aldığı yönünde ifade vermiştir (Su, 1984: 47).

4.3.3.2. Ayvalık'ın İşgalinden önce Edremit ve Civarı:

Paris Barış Konferansı gereğince İzmir ve havalisi ve Ayvalık'ta Yunan işgaline bırakılmıştı. Ayvalıklı Rumlar arasında da bu hazırlıklar yapılıyordu. Rum erkekleri silahlanıyor, Rum kadınları Yunan bayrakları hazırlıyordu. Nitekim 5 Mart 1919'da Balıkesir Mutasarrıflığı'ndan, Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Ayvalık kazasında asayişin temini için asker ve Jandarma birlikleri ile sahil şeridinin güvenliğinin sağlanması için acilen bir Gambot'un bölgeye intikal ettirilmesi isteniyordu (BOA. DH. İUM. D:19/5, nr:1/3).

Ayvalık'ta Rumların boş durmadığını, Kızılhaç Heyeti'nin bölgedeki faaliyetleri bütün körfezde kulaktan kulağa dolaşıyordu. Ayvalık İstihbarat memuru Ali Bey'in Köprülülü Hamdi Bey'e gönderdiği bir mektuptan Türkler arasında durumla ilgili bir kaygı yaşandığı anlaşılıyordu. Bu Mektupta (Su, 1984: 48);

“Dün İzmir işgal edildi. Bugün de İngilizlerle teması olan bir Rumdan ikinci hedefin burası olduğunu öğrendim. Körfezde çok ciddi bir dayanma hattı kurmak gerek, Hamdiciğim. Bunu da senden başkası yapamaz. Mıntıka komutanı mütereddittir. İzmir faciası onu harekete geçirmiyor. Ne emir alırsam onu yaparım diyor. Kaymakam İngiliz temsilcisinin eteğinden ayrılmıyor. Rumlar kudurdular. Bereket versin ki çok ürkek keratalar... Bu yazımı alınca buradaki mıntıka komutanı ile temasa geç.”

Ancak Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Ali Bey, düşünülenin aksine olası muhtemel işgale karşı her türlü tedbiri almaya çalışıyordu. Alınan bu tedbirlerden yukarıda bahsetmiştik. Ayvalık'ta bu gelişmeler yaşanırken, Burhaniye ve Edremit ilçelerinde savunma hazırlıklarına hız verilmişti. Burhaniye Redd-i İlhak üyeleri bölgenin savunulması için gerekli hazırlıkları yaparlarken, bir yandan da Ayvalık'taki 172. Alay Komutanlığı'nın da

yardımını sağlamayı, meydana gelecek işgal karşısında onun nasıl davranmayı planladığı hakkında bilgi almanın yararlı olacağını düşündüler. Bu maksatla Hamdi Bey'i, Alay Komutanı Ali Bey ile görüşmeye Ayvalık'a göndermişlerdir.

Hamdi Bey ile Ali Bey, 23 Mayıs 1919 tarihinde, Ayvalık- Gömeç arasında bir yerde buluşmuşlardır. Buluşmada Yunanlıların Ayvalık 'ı işgal etmeğe kalkışmaları halinde yapılacak işleri asker ve cephe konuları ele alınmıştır. Ali Bey Burhaniyelilerden, yiyecekleri kendileri tarafından karşılan 150–200 kişilik bir milis kuvvet hazırlanmasını istedi. Milislerin cephe konusunda sıkıntı çekmeyeceği hakkında Hamdi Bey'e garanti verdi (Su, 1984: 50).

Hamdi Bey görüşmeden sonra Burhaniye'ye dönmüş ve hazırlıklara başlamıştır. Burhaniyeliler kısa zamanda dört bölükten oluşan milli bir tabur meydana getirdiler ve bu kuvvetin komutanlığına Hamdi Bey'i vermişlerdi. Ancak Hamdi Bey bu hazırlıkları yaparken Edremit'te hazırlıkların aksadığı yönünde haberler geliyordu. Yaptığı araştırmalar sonunda bu aksamların nedeninin Kaymakam vekili olduğunu kısa sürede anlamıştır. Ali Bey Edremit ve Burhaniye cihetlerinde bir takım faaliyetlerin yürütüldüğü haberini almış ancak bölgenin iyi idareciler tarafından idare edilmemesini tehlikeli görmekteydi (Çetinkaya, 1993: 23). Nitekim Ali Bey'in tahminleri doğru çıkmış, Edremit Kaymakam Vekili Kadı Mansur Efendi çalışmalar önünde büyük engel teşkil etmiştir.

Alacamescit toplantısı sonunda Ayvalık, Burhaniye ve Edremit bölgesine gönderilen Balıkesir Heyeti, Burhaniye'de bir toplantı yapmıştır. Heyetin elinde bulunan Balıkesir Mutasarrıfının "*Beyannamesi*" toplantıda okunduktan sonra görüşmelere geçilmişti. Bu toplantıda bulan Hamdi Bey ve Burhaniye Kaymakamı Salim Özdemir Bey'de bulunuyorlardı (İlgürel, 1999: 73). Milli davada yalnız olmadıklarını gören Hamdi ve Salim Beyler bölgedeki faaliyetlerini anlattıktan sonra her türlü desteği sağlayacaklarını açıklıyorlardı.

O sırada toplantıda bulunan Kaymakam Vekili Kadı Mansur Efendi Milli Müdafaa'nın karşısında olduğunu belirtmiştir³⁸.

4.3.3.3. Ayvalık'ın işgali:

Yunan işgal kuvvetleri komutanı, İngiliz temsilcisi Hatkinson aracılığı ile Ayvalık'ın işgal edileceği haberini 28 Mayıs günü kaymakama bildirmişti. Kaymakam durumu telefonla Ali Bey'e iletmiş, Ali Bey olayın ciddiyetinin farkında olduğu için derhal telefon hatlarını kestirip, bir çıkarma ihtimaline karşı Ayvalık'ın doğu cihetlerindeki zeytinlikler kenarındaki siperlere çekilmiştir. Savunma ve cephe hazırlıklarına derhal başlayan Ali Bey bir müfrezeyi Ayvalık'ın kuzey girişi ve Cunda Adası yakınına yerleştirmiştir (Çetinkaya, 1993: 50).

29 Mayıs Perşembe günü şafakla beraber Ayvalık Rumları, Kızılhaç subay ve erleri ile şehre çıkan Yunan askerlerinden meydana gelen bir kuvvet, 172. Alay'ın bir bölümü ile jandarma müfrezesi üzerine ateş etmeye başlamışlardır. Çıkartma hareketi daha çok Ayvalık'ın kuzey kesiminden yapılmaya başlamış ve yerli Rumlarla karışık bir kuvvetin Cunda Adasından geldiği görülmüştür. Öğlen saatlerine kadara süren çatışmalar sonunda Türk kuvvetleri gerideki siperlere çekilmiştir (Çetinkaya, 1993: 51).

Ayvalık'taki işgal haberinin Balıkesir'e ulaşması üzerine Mutasarrıf Hilmi Bey işgal hakkında Dâhiyle Nezaretine bir telgrafla bilgi vermiştir (M. V. Bolak, 1986: 173). Balıkesir'in ileri gelenleri Mutassarıfı Hilmi Bey'in korku içinde bölgeyi terk eden halkın göçlerini durdurmak için, bölgeye gitmesini kararlaştırmıştı (İlgürel, 1999: 39). 1 Haziran'da Gömeç'e gelen Hilmi Bey buradayken Dâhiliye Nezareti'nden Yunan kuvvetleri ile çatışmaya girilmemesi hakkında bir telgraf aldı (Genelkurmay, 1963: 102). Hilmi Bey daha sonra Ayvalık'a geçmiş ve burada Yunan işgal komutanı Dimitri Toma ve İngiliz Mümessili Hatkinson ile görüşmüştür (Çetinkaya, 1993: 56).

³⁸ Kadı Efendi'nin fikrine taraftar bulduğu heyetten Cemil Bey ile epey fiskos etmiş, Balıkesir'e döndükten sonra Mutasarrıf Hilmi Bey'e ayrıca izahatta bulunmuştur. Bkz. (M. V. Bolak, 1986: 171)

Görüşmelerini tamamlayan Mutasarrıf Hilmi Bey, Murateli Karargâhı'nda bir gece kalmıştır (Yetkin, 1957: 36). Edremit Hürriyet ve İtilaf Partilileri bilindiği üzere Redd-i İlhak Cemiyeti faaliyetlerine karşı bir tutum sergiliyorlardı. Bu nedenle Mutassarıf Hilmi Bey, Murateli karargâhında halka birlik beraberlik mesajı vermiş, “*ülke evlatlarının el ele verip birleşmesini ve gelen felakete karşı milli direnmeyi güçlendirmeleri*” yönünde fikir bildirmiştir (Sağdıç, 1983: 27). Bu ziyaretten sonra az da olsa rahatlayan Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti, gönüllü toplama işlerine daha da hız vermiştir (Sağdıç, 1983: 30).

Ayvalık'taki gelişmelerin ardından Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti vakit kaybetmeden asker toplamaya başlamıştır. Tellaloğlu Hacı Mustafa ile Helvacı Koca Efe Ahmet, Edremit'in bütün davul ve zurnalarını önlerine katarak sokak sokak dolaşıyor ve gönüllü yazıyorlardı. Bayramyeri'nde bir defter açılmış, gönüllüler buraya kaydoluyorlardı. Edremit'in itilafçı kaymakamı bu faaliyetleri önlemek amacı ile Helvacı Koca Efe'yi tutuklamış ancak Mutasarrıf Hilmi Bey'in açıklamaları ile değişen havadan dolayı tekrar serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan fabrikatör Seyit Bey, cepheye gönderilecek asker için fırın fırın ekmek yaptırmaya başlamıştır. Yapılan toplantılarda, paranın bu durumda çok önemli olduğunu, düşman gelirse bütün mallara el koyacağını fikrinde hem fikir olunmuş ve halktan para toplanmaya başlanmıştır. Parası olmayanlardan cepheye yardım istenmiş, kısa sürede 10 bin lira kadar para toplanmıştır (Sağdıç, 1983: 33).

4.3.4. Milli Müfrezelerin Cepheye Katılması:

Yunan işgal kuvvetlerinin Ayvalık'a asker çıkarması ile çetin mücadeleler başlamıştı. 172. Alay Komutanı Ali Bey, işgalden önce hükümet ve kolordu nezdinde girişimlerde bulunmuş ve işgal ihtimaline karşı kuvvetlerine takviye istemişti. Bu girişimlerden sonuç almayan Ali Bey 24 Mayıs 1919 tarihinde, “*Milli Müfrezelerin teşkilatlanması hakkında talimatname*” yayınlarak, işgal tehdidiyle karşı karşıya olan livalara

göndermiştir (Çetinkaya, 1993: 35). Bu talimatname ile bölgedeki Kuvâ-yı Millîye birliklerinin oluşumu hızlanmıştır. Nitekim Ayvalık'ın işgal haberi Körfez havalisinde duyulur duyulmaz, oluşturulan müfrezeler cepheye akın etmiş ve Yunan işgalinin önünü kesmeye çalışmıştır. Ayvalık cephesinin kurulmasından sonra Edremit kazası nahiye ve köylerinden insanlar, Edremit ve Burhaniye Redd-i İlhak cemiyetlerinin öncülüğünde müfrezeler halinde cepheye katılmıştır.

4.3.4.1. Edremit Bölüğü:

Edremit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Ali Bey ile bağlantıya geçmesi için görevlendirilen Hamdi görüşmeden hemen sonra Edremit'te gönüllü toplama işine koyulmuştur (Sağdıç, 1983: 30). Kısa sürede ciddi sayıda müfreze birliği toplamayı başarmıştır.

172. Alay Komutanı Ali Bey, 29 Mayıs sabahı Ayvalık'ta silahların patladığı sırada cepheye koşanlara arasında isimlerini hatırlayamadığı iki Edremitliden bahsetmektedir. Bu iki kişinin Ayvalık cephesindeki durumu bildirmeleri üzerine, Edremit Redd-i İlhak heyetinden Seyitzâde Seyit Bey, Dramalı Cemali Bey, Kızılkeçili Fevzi Bey, Hacı Bekirzâde Mustafa Bey, Ruhi Naci Bey, Havran köyünden Kemal Bey, Fahri Bey, Hasan Kamil Bey, İhtiyat Zabiti Hakkı Bey ve Muharrem Bey'in derhal milli bölüklerin toparlanması için çalışmalara başlamışlardır (Çetinkaya, 1993: 71).

Edremit Redd-i İlhak Heyeti'nden Ruhi Naci Bey ve Niyazi Mahir Bey, Ayvalık işgal edildiği haberi gelmesi üzerine Edremit'te faaliyetlerine hız vermişlerdir. Kerem Köyde bulunan Hamdi Bey'in yanına gelerek ne yapılması gerektiğini sormuşlar ve Hamdi Bey kendilerini Edremit'ten asker toplamak ile görevlendirmiştir. Hamdi Bey, "Edremit'ten bölük değil, tabur, hatta alay çıkaralım olur mu?" diyerek Edremit'e olan güvenini belirtmiştir (Sağdıç, 1983: 31).

Hamdi Bey'den aldıkları görev ile derhal Edremit'e gelen Ruhi Naci ve Niyazi Mahir Beyler asker toplama işine başlamış bu sırada yanında 25 kişilik bir süvari grubu ile Edremit'e gelen Hamdi Bey, İdman Yurdu'nda yapılan toplantıya katılarak Ali Bey'in kendisini milli bölükleri toplama işiyle görevlendirdiğini bildirmiştir. Toplantı sonunda kurullar oluşturularak hemen gönüllü toplanmasına başlanmıştır (Sağdıç, 1983: 32).

Edremit Redd-i İlhak Heyeti, bütün mahalle muhtarlarını toplayarak eli silah tutan herkesin cepheye gitmelerini istemiş, cepheye katılmak istemeyenlerden 100 lira ya da bir silah ve 50 mermi verilmesinin şart olduğunu bildirmiştir. Bu gelişme üzerine davul ve tellalarla şehir merkezin ilan edilmiştir. Bu sırada Redd-i İlhak Heyeti'nin iâşe grubu da faaliyete geçmiş ve cepheye ekmek ve mümkün olduğunca yiyecek göndermeye başlamıştır. Daha ilik gün cepheye iki araba erzak gönderen iâşe kolu, çatışmaların sürdüğü süre zarfında da askerlerin ihtiyaçlarını sayıları ne olursa olsun eksiksiz bir şekilde göndermiştir (Özdemir, 2001a: 217).

Gönüllü toplama işleri sona erdiğinde, Edremit'te toplanan kuvvetlerin başına Hidayet Efe getirilmiştir. Edremit Bölüğünün takım subayları ise, Yedek Subay Niyazi Mahir Bey ile Hüseyin oğlu Sadık (Akın) Beydir (Çetinkaya, 1993: 71). Kerem köye yerleştirilen Edremit Bölüğü, Ayvalık'ın kuzey yönünü savunmakla görevlendirilmiştir (Sağdıç 1983: 43-44).

2 Haziran 1919 günü cepheye ilk hareket eden Edremit Bölüğü olmuştur. Bir teğmen kumandasında hareket eden 180 kişilik Edremit Bölüğü ertesini gün cepheye girmiştir. 3 Haziran günü cepheye hareket eden ikinci Edremit Bölüğü'nün sayısı ise 400 kişidir. Bu bölüğü, cepheye götürmek üzere Hamdi Bey ve arkadaşları karşılamıştır (Özdemir, 2001b:138).

9 Haziran 1919 sabahı Edremit ve Burhaniye kuvvetleri ile Kolaşın Boşnaklarından meydana gelen milli müfrezeler, düşman karakollarına baskın düzenlemiş, Edremit Bölüğü'nün içinde olduğu bu ilk baskında, düşmanın ağır makineli silahları karşısında çok etkili olamamışlardır. Bölük Kumandanı Hidayet Efe bu baskından dönememiş ve şehit olmuştur (Sağdıç,

1983: 54). Aynı baskında yaklaşık olarak 10 kişide yaralanmıştır. Hidayet Efenin şehadeti Hamdi Bey ve Edremitliler arasında derin bir üzüntü yaratmıştır³⁹. Edremitlilerin cephede verdiği ilk şehidin ardından, 19 Haziran'da meydana gelen çarpışmada, Edremit İdman Yurdu azalarından Terzi Mehmet Efendi de şehit olmuştur. Hidayet Efe yerine Edremit bölüğü kumandanlığına getirilen Helvacı Koca Efe Ahmet de kısa süre sonra bir çatışmada göğsünden yaralanmıştır (Yetkin, 1939: 183-184).

4.3.4.2. Havran Bölüğü:

Havran bölüğü, Köprülülü Hamdi Bey ve Burhaniyeli Müderris Şükrü Bey'in gayretleri ile oluşturulmuştur (Sağdıç, 1983: 343). Havran Bölüğü oluşturulduktan hemen sonra Murateli köyüne yerleştirilerek, bu bölgeyi savunmakla görevli askeri kuvvetlerine takviye yapmakla görevlendirilmiştir (Çetinkaya, 1993: 70). İhtiyat Zabiti Hakkı (Kayalı)Bey kumandasındaki Havran bölüğünde görev alan diğer isimler ise şöyledir: Muharrem (Kayalı) Bey, Mehmet Afif (Cansız)Bey, Kemal (Özaydın) Bey, Deveci Halil, Mustafa (Baysal) Bey ve Hatipoğlu Fevzi (Sözener) Bey (Sağdıç, 1983: 71). Fevzi Bey cephede Ali Bey'in yaverliğini yapmıştır. Harbi Umumi'de İhtiyat zabiti olarak Suriye'de görev yapmış olan Havranlı Hüsnü (Kahyaoğlu) Bey de Burhaniye'de iâşe subaylığı yapmıştır (Özdemir, 2001b: 139).

Havran gönüllüleri başlarında eli bayraklı bir derviş ile heyecan içinde toplanarak 3 Haziran günü Ayvalık cephesine intikal etmişlerdir (Özdemir, 2001a: 219). Havran bölüğü cephede nizami askerlere yardımcı olmuş, düşman taarruzunun savunulmasında önemli bir katkıya sahiptir. Ancak Havran Kuvâ-yı Millîye teşkilatı sadece cepheye asker yollamayıp, cephe gerisinde de çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi cephede yaralanan askerler ve milli müfreze mensupları için Havran'da hastane açmalarıdır (Yetkin, 1957: 37). Bu hastanede doktor olarak Havranlı

³⁹ Ruhi Bey Hidayet Efenin düşman ile yapılan çatışmada değil, susuzluktan ve kalp rahatsızlığından dolayı öldüğünü belirtmektedir. Bkz. (Sağdıç, 1983: 54)

Hasan Kamil Bey görev almış, adı geçen hastane o zamanki Rüştiye Mektebi'nde (Günümüzde Ali Çetinkaya İlkokulu) faaliyet göstermiştir (Özdemir, 1998: 64-67).

4.3.4.3. Zeytinli Müfrezesi:

Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti, Ayvalık işgal edilir edilmez gönüllü toplamaya başlamıştı. Edremit merkezinde çalışmalarını sürdürürken aynı zamanda köylerde de bu çalışmalarına hız vermiştir. En kalabalık köylerden biri olan Zeytinli köyünde de bu çalışmalar başlamıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından bağlı olduğu birlikler beraber terhis edilen İhtiyat Zabiti Osman Bey, Zeytinli'ye öğretmen olarak gönderilmiştir. Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti, Osman Bey'e gizli talimat ile durumu bildirmiş, Osman Bey ise vakit kaybetmeden Zeytinli'de teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştır. Kısa sürede teşkilatını kurarak, hepsi de iyi bir nişancı olan müfrezesini hazır hale getirmiştir (Yetkin, 1939: 186).

Osman Bey'in kısa sürede hazırladığı Zeytinli Kuvâ-yı Millîye müfrezesi, Edremit'ten ilk hareket eden kafileye katılarak cepheye gitmiş, cephede oluşturulan ilk müdafaa hatlarının oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Hatta Müfreze Kumandanı Osman Bey'e mıntıkayı gezdiren Ali Bey'in yaveri Zeytinli müfrezesinin intizamını çok beğenmiş ve müfrezenin düzenini beğendiğini Ali Bey'e de aktarmıştır (Özdemir, 2001a: 220).

4.3.4.4. Agonya Bölüğü:

Ayvalık cephesinde düşmanı durdurabilmek için çok sayıda asker gerekmekteydi. Bu sıralarda cepheye katılan gönüllüler bu ihtiyacı kısmen azaltsa da sayı yeterli olmamıştır. Gönüllü toplamakla ve idaresi ile

görevlendirilen Hamdi Bey ve Alay Kumandanı Ali Bey, ihtiyacı karşılamak için çalışmalarını sürdürmüştür. Edremit Redd-i İlhak Heyetinin çalışmaları ve Ayvalık'ın işgali ile kurulan Agonya Kuvâ-yı Milli teşkilatından Yakup (Tütüncü)Ağa, Yakup Çavuş ve Rifat Efendi ile temasa geçilerek Ayvalık cephesine 50–60 gönüllü göndermeleri istenmiştir. Agonyalılar bu isteği 400 kişilik bir kuvvet oluşturarak vazifelerini fazlasıyla yerlerine getirmişlerdir. Davullar, zurnalar ve önlerinde Türk bayrağı ile Agonya nahiyesinin merkez köyü olan Koyuneli'den hareketle Kurtlar köyü istikametinde yola çıkmışlardır. İçlerinde kadınlarında yer aldığı gönüllülerden Berberoğlu Kara Hasan adında ki ihtiyar, *“düşman Çanakkale’de denize döktük, onları buraya hangi hain getirdi? Gidelim hesabını soralım”* diye seslenerek kalabalığı ateşlendiriyordu (Akyüz, 1998: 85-86).

Agonya Bölüğü, Edremit'te geldiğinde bölük kumandanı Yakup Bey Kaymakam tarafından tatlılıkla çağrılmış ancak beklenmedik bir şekilde kendisini tutuklatmıştır. Gerekçe olarak da şehre girerken silah sıkılmasını olarak göstermiş Yakup Bey'i eşkıya olarak nitelemiştir. Durumun Ruhi Naci Bey'e bildirilmesi üzerine Naci Bey derhal kaymakamın huzuruna çıkmıştır. Yapılan konuşmalardan sonra Yakup Bey serbest bırakılmıştır (Sağdıç, 1983: 58-59). Silah ve cephanesi tam olan, sayı itibariyle de oldukça güçlü olan Agonya Bölüğü, Hamdi Bey tarafından karşılanmış ve bütün bölüğün elleri ayrı ayrı sıkıldıktan sonra derhal cepheye intikal ettirilmişlerdir (Özdemir, 2001b: 141).

4.3.4.5. Türkmen Müfrezesi:

Cephede çatışmalar hızla sürerken eli silah tutan herkesin cepheye gitmesi bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiş eşkıyalık hadiselerinde gözle görülür artış olmuştur. Bazı kimseler Kuvâ-yı Millîye ismini kullanarak para toplamaya başlamışlardır. Kuvâ-yı Millîye'yi daha etkili bir güç haline getirmek için, suistimalleri önlemek amacıyla Edremit Kuvâ-yı Millîye

karargâhında Müridoğlu İsmail (İnce Efe) kumandasında bir merkez kumandanlığı oluşturulmuştur. Burada görev yapmak için Tutuk, Çamcı ve Hacı Hasanlar köylerindeki Türkmenlerden 20 kişilik bir takım oluşturulmuştur. Bu Türkmenler kendi inanışlarına göre bağlılık yemini ettikten sonra İnce Efe emrinde her zaman hizmete hazır bulunmuşlardır (Sağdıç, 1983: 81-82).

Edremit Kuvâ-yı Millîye merkezi, oluşturulan bu müfrezeden aldığı güç ve cesaretle o sıralar başına buyruk hareket eden İhsan Çavuş çetesini yola getirmiş. Kuvâ-yı Millîye Karargâhını basmak isteyen Boşnak Hamza ve çetesini yakalattırarak tevkif etmiştir. Cephede çatışmalar devam ederken Türkmen müfrezesinin merkezde bulunması bazı kimselerce yadırganmış, müfrezenin vatan görevini yerine getirmediği ve derhal cepheye yollanması gerektiği şeklinde fikirler ortaya atılmıştır. Ancak durum değerlendirmesi yapan Edremit Kuvâ-yı Millîye Merkezi, müfrezenin burada vatan görevi yaptığını ve asayişin sağlanması için gerekli olduğunu, onlarında burada cephe vazifesini yerine getirdiği fikir ile cepheye yollamamıştır (Sağdıç, 1983: 83).

4.3.4.6. İhsan Çavuş Müfrezesi:

Burhaniye'de jandarmalık yapmış, iri vücutlu, esmer benizli ve heybetli bir görünüşe sahip olan İhsan Çavuş etrafına topladığı 7-8 kişilik çetesi ile Körfez bölgesinde eşkıyalık yapmaya başlamıştır. Tahtaköy'de bulunduğu sıralarda Ayvalık cephesi için kuvvet toplamaya çalışan Seyitzâde Seyit Bey'in girişimleri ve gönüllerin toplanması ile komutasından sorumlu Hamdi Bey'in kabul etmesi ile Kuvâ-yı Millîye hizmetine alınmıştır. İhsan Çavuş Çetesi ile birlikte hemen cepheye gönderilmiştir (Sağdıç, 1983: 78).

Cephede kısa bir süre kalan ve bazı çatışmalara katılan İhsan Çavuş, yoğun düşman ateşi karşısında tutunamayıp Edremit'e dönmüştür. Edremit'te bulunduğu süre içerisinde keyfi hareketlerde bulunan İhsan Çavuş tepki

toplamaya başlamış, daha sonra Kızılkeçili köyü başta olmak üzere bazı köylerde Kuvâ-yı Millîye adına haraç toplamaya başlamıştır. Ancak bu durumdan rahatsız olan Edremit Kuvâ-yı Millîye'si şehirde keyfi davranışları engellemek ve asayişin sağlanması için Türkmen müfrezesini oluşturmuştur. Bunun üzerine hareket alanı bulamayan İhsan Çavuş, Ruhi Naci Bey ile görüşmüş ve yeniden cepheye gönderilmiştir (Sağdıç, 1983: 85).

İhsan Çavuş, ileriki günlerde tekrar cepheden ayrılmış ve adamları ile birlikte yeniden şahsi menfaatleri peşinden koşmaya başlamıştır. Köylerde yaptığı soygunculuk hadiselerinin artması üzerine, Kuvâ-yı Millîye Reisi Dramalı Cemali Bey tarafından engellenmek istenmiş, ancak İhsan Çavuş soygunları bırakmak bir tarafa kendini engellemek isteyen Dramalı Cemali Bey'i de şehit etmiştir (Özalp, 1998: 88).

Dramalı Cemali Bey'in bu hain eşkıya tarafından öldürülmesi Edremit Kuvâ-yı Millîye mensuplarını derinden üzmüş, intikamını almak ve bu beladan kurtulmak için Balıkesir, Edremit ve Burhaniye'den oluşturulan kuvvetler ile İhsan Çavuş ve çetesini takibe başlamışlardır. İhsan Çavuş kısa bir süre sonra adamları ile birlikte Ezine civarında, Ezine Jandarma Kumandanı Hüsnü Bey ve Kuvâ-yı Millîye takip müfrezeleri tarafından imha edilmiştir (Özalp, 1998: 89; Özdemir, 2001a: 222).

4.3.4.7. Manyaslı Şevket Müfrezesi:

Ayvalık cephesindeki küçük bir geri çekilme, Edremit Kuvâ-yı Millîye'si tarafından yanlış değerlendirilerek acele bir şekilde Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ne haber verilmiştir. Ruhi Naci Bey, telefonla Balıkesir'i aramış ve telefonun ucundaki Sabri Bey'e, *"Biz baştanbaşa düşman önüne gerildik. Gücümüz yetmez de düşman bizi çiğnerse, sıra size gelecektir. Balıkesir hala uyuyor mu? Cephemize neden katılmıyorsunuz? Bugün büyük ihtiyacını duyduğumuz yardımınızı bizden esirgeyecek misiniz?"* diye sitem dolu sözler

söylemiştir. Telefonun ucunda ağlamaya başlayan Sabri Bey ellerinde silahlandırılmış bir süvari kuvveti olduğunu ve göndereceğini söylemiştir (Sağdıç, 1983: 63).

Bu gelişme üzerine sabaha kadar gözüne uyku girmeyen Sabri Bey, sabah erkenden Balıkesir Heyet- Merkeziyesi'ni toplantıya çağırmıştır. Vehbi (Bolak) Bey, Miralay Kazım (Özalp) Bey ve Hasan Basri (Çantay) Bey ile görüşerek, Manyaslı Çerkez Şevket Müfrezesini körfeze göndermesini sağlamıştır.

Balıkesir'den Edremit'e gelen bu yorgun müfreme derhal hanlara yerleştirilerek yemekleri yedirilip, atlarının yemleri temin edilmiş, bütün ihtiyaçları karşılanarak istirahat etmeleri sağlanmıştır. Ancak gece yarısı cepheye gönderilmek istenseler de şehrin içine dağılmış olduklarından dolayı cepheye intikal ettirilememiştir. Daha sonra atlarının nalları olmadığı ve yanlarında atlar için yeterli yem bulunmadığını bildirmişler, Edremit Kuvâ-yı Millîye'si müfremenin ihtiyaçlarını hemen karşılamış ve cepheye katılmalarını sağlamıştır. Ancak müfreme buradan Burhaniye'ye geçmiş ve bir kaç gün kaldıktan sonra cepheye intikal etmiştir (Sağdıç, 1983: 87).

Cephede çatışmalara katılan Çerkez Şevket, çamaşırları ve atlarının yemi kalmadığını bildirmek için Edremit Kuvâ-yı Millîye karargâhına bir mektup yazmış, bu ihtiyaçlarının büyük özveri ile tamamlandığı sırada cepheyi terk edip Edremit'e gelmiştir. Hamdi Bey ile ince bir çekişme halinde olan Çerkez Şevket, onun bütün faaliyetlerini baltalamaya çalışmıştır. Çete'nin çevre için tehlikeli bir hal alması ve Arnavut-Çerkez sürtüşmelerinin⁴⁰ yaşanması nedeniyle çığırından çıkmaya başlamıştır. Cepheden gelen Mülazım Kamil Bey kumandasındaki müfreme tarafından dağıtılmıştır (Özdemir,2001a: 222).

⁴⁰ Cephede düşmanla savaşılırken, Arnavutlar ve Çerkezler arasında önemli bir kan davası vardı. Manyas bölgesinde eski kaymakamlardan Çerkez Hasan Bey, Sarı köyünden Ali adında ihtiyar bir Arnavut'u öldürtmüş, eşkiya Arnavut Abdurrahman çetesi de Hasan Bey'i tutuklayıp intikam almış. Bu olaydan sonra her iki tarafta karşılıklı kan davasına başlamış. Bu karşılıklı kan davası hissi bütün Balıkesir sancağına yayılmış, nerede bir Arnavut ile Çerkez karşı karşıya gelse dış bilemeye başlamış. Bu durum cephede ve gerisinde milli davanın önüne geçmeye başlamış. Bkz. (Sağdıç, 1983: 94)

Bu müfrezelerden başka cephede görev yapan Kozak, Gömeç, Dereköy ve Boşnak Kazım müfrezelerinden söz edilmektedir. Edremit'te milli müfrezelerin dışında Ayvalık Cephesinde, Pelitköylü Mehmet Cavit Bey ile Burhaniye'den Hacı Tali Bey, Büyükdereli Ali Osman Ağa, Armutovalı Ferit Bey ve Varnalı İsmail Hakkı Bey kendilerine bağlı milli müfrezeler ile birlikte görev yapmıştır⁴¹.

4.3.5. Milli Bölüklerin Kumanda ve Teşkilatı:

Ayvalık cephesine çatışmalara dahil olan mili kuvvetler, nizami birlikler ile bir tutulup, askerlik icapları ve emir-komuta zinciri açısından onlarda 172. Alay Kumandanı Ali Bey'e bağlı hareket etmektedirler (Apak, 1942: 113; Özalp, 1998: 34). Ancak milli müfrezelerin organizasyonunu Hamdi Bey yapmaktaydı (Özalp, 1998: 34). Hamdi Bey'in verdiği kararlarda Pelitköylü Mehmet Cavit Bey, Sansür Ali Bey, Küçükköylü Boşnak Kasım, Elmas Bey, Dalkıran Mehmet Ağa, İnce Efe ve Kozaklı Kır Ağa'nın etkili olduğu belirtilmektedir (Genelkurmay, 1963: 125; Özdemir, 2001b: 146).

Hamdi Bey cepheden ayrılmak zorunda kalınca yerine "Ayvalık Cephesi Milli Alay Kumandanı" unvanı ile Pelitköylü Mehmet Cevat Bey getirilecektir. Üçüncü Balıkesir Kongresi tarafından yapılan bu değişiklikte Mehmet Bey'in 36 oy alması ile mümkün olmuş, yardımcılığına ise, Burhaniyeli Hacı İdris ve Edremitli Sabık Komiser Mustafa Bey seçilmiştir. Üçüncü Balıkesir Kongresi kararınca, Hamdi Bey Sivas Kongresi'ne katılacak Balıkesir delegesi seçilmiştir (İlgürel, 1999: 125).

Cepheye katılan milli bölüklerin kumandanlıklarına genellikle askerlik tecrübesi olanlar, ihtiyat zabitleri ve eşraftan olan kişiler getirilmiştir. Bunun

⁴¹Manyaslı Şevket, Kurtuluş Savaşı'nın ileriki safhalarında gerçekleştirdiği faaliyetlerden ve Aznavur hadisesindeki rolünden dolayı 150'likler listesine dahil edilmiş ve Yunanistan'a kaçmıştır. Kurtuluştan bir müddet sonra gizlice yurda girmiş ve Manyas yakınlarında öldürülmüştür. Bkz.(Özdemir, 2001b: 144)

yanında öğretmenler, memurlar, İdman Yurdu azaları da görev almışlardır (Sağdıç, 1983: 75; Yetkin, 1939: 183). Ayrıca Milli Mücadele öncesinde eşkıyalığı kendilerine meslek edinmiş, Boşnak Hamza, Manyaslı Çerkez Şevket, İhsan Çavuş gibi eşkıyalar da müfrezeleri ile cepheye katılmışlardır (Sağdıç, 1983: 78; Özdemir, 2001b: 146). Düşman işgali tehlikesi ile karşı karşıya kalınca eli silah tutan herkese ihtiyacı olan Türk ordusu, çete reislerini affedip cepheye katılmalarını sağlamıştır.

Kuvâ-yı Millîye birliklerinin her türlü ihtiyacı Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri tarafından karşılanıyordu (Yetkin, 1939: 181). Cephedeki askerlerin ve milli müfrezelerin ihtiyaçlarının karşılanması için, Balıkesir’de düzenlenen kongreler sonunda “Menzil Müfettişlikleri” kurulmuştur. Üçüncü Balıkesir Kongresi’nin 19 Eylül 1919 tarihli oturumunda Ayvalık Cephesi’nin ihtiyaçlarının karşılanması ve denetlenmesi için Burhaniye Menzil Müfettişliğine 29 oy ile Havranlı Mehmet Fevzi Bey getirilmiştir (Özdemir, 2001b: 147).

Yunan işgal ve ilhak hareketlerine silahlı mukabele ve müdafaa için Ali Bey tarafından 24 Mayıs 1919 tarihinde “ Milli Bölüklerin Teşkilatı Hakkında” bir talimatname yayınlamıştır. İşgalin Ayvalık cihetlerinden yayılması nedeniyle, Ayazmend, Dikili ve Çandarlı nahiye müdürleri ile Dikili ve Ayazmend Müfreze kumandanlarına tebliğ edilen talimatnameye göre; her nahiye merkezinde 6–7 kişilik bir “Milli Heyet” meydana getirilecekti. Milli heyetler, milli bölükler meydana getirilmesinden, sahillerin ve hudutların muhafazasından, milli bölükler efradının aile ve mallarının korunmasından, milli bölüklerin istihdam ve iaşesinden sorumlu olacaklardı (Çetinkaya, 1993: 36; Özdemir, 2001b: 146). Her nahiyeden 100–150 kişilik birer milli bölük meydana getirilecek, bölüklerin silah, cephane ve iaşesi, Mıntıka Kumandanlığı tarafından temin edilecekti. Milli bölüklerin, bölük, takım ve manga kumandanlıklarına; nahiye ve köylerin tanınmış bey, ağa ve eşraftan birisi seçilerek tayin edilecekti. Bunlara, Mıntıka Kumandanlığı birer subay tayin edecekti (Çetinkaya, 1993: 35).

Görüldüğü üzere direk olarak Edremit ve havalisini içine almayan bu talimatname ile milli bölükler oluşturulurken ne yapılmasını göstermesi

açısından önemli bir kılavuz olmuştur. Ayvalık'a Yunan askerlerinin çıkması ile Edremit ve havalisinde aynı yöntemlerle Milli bölükler oluşturulmuş, kısa sürede teşkilatlanma tamamlanmıştır. Bu teşkilatlanmanın Ali Bey'in yayınladığı talimatnamenin esaslarına göre hazırlanması, Ali Bey'in körfez bölgesinde de etkili olduğunu göstermektedir.

4.3.6. Cephe Olayları:

4.3.6.1. Askeri Olaylar:

Ayvalık cephesinin açılmasından sonra, 6 Haziran 1919'da, 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa Balıkesir'e gelmiş ve burada karargâh kurmuştur. Yunanlıların mütareke şartlarını hiçe sayarak işgallere başlamış olması ve memleketin içlerine kadar bu işgalleri sürdürme eğilimleri, Yusuf İzzet Paşa'yı bölgeyi özel mıntikalara bölerek düşmanı durdurma politikasına yöneltmiştir. Bu gelişme üzerine, Akçay, Kadıköy, Ayvalık ve Edremit'i içine alan bölge Ayvalık Mıntıkası olarak belirlenmiş, mıntika sorumluluğu ve bölgenin emniyetini sağlama görevi 172. Alay Kumandanı Ali Bey'e verilmiştir. 172. Alay bölgeden gelebilecek Yunan taarruzlarını engellemek ve Balıkesir- Edremit karayolunu Yunanlılardan korumakla görevlendirilmiştir (Genelkurmay, 1963: 125–130).

Ayvalık'ta çatışmalara kısa bir süreliğine ara veren ve Mutasarrıf Hilmi Bey'in girişimleri ile imzalanan Belediye Çeşmesi Protokolü bölgede sükûneti sağlamıştır. Ancak Yunanlılar Ayvalık cephesindeki çatışmaların son bulması ile istikametlerini Bergama bölgesine çevirmiştir.

Binbaşı Sirmakezis'in kumandasındaki piyade, süvari ve topçudan meydana gelen 800 kişilik Yunan birliğinin 12 Haziran'da Bergama'yı işgal etmesi üzerine hem Soma-Balıkesir hattı, hem de Ayvalık Cephesi tehlikeye

düşmüş bulunuyordu (Çetinkaya, 1993: 82). Bergama'nın işgalinin gerçekleştiği gün 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın gönderdiği emirle 172. Alay'ın kuvvetli bir Kuvâ-yı Millîye birliğini Kozak nahiyesi üzerinden Bergama'ya gönderilmesi isteniyordu. Edremit körfezi ve havalisi tarafından oluşturulan Ayvalık cephesindeki milli bölükler Bergama yolunu tutmuştu (Çetinkaya, 1993: 84).

Ali Bey, kolordudan gelen emir üzerine bölgedeki Kuvâ-yı Millîye kumandanlarından Pelitköylü Mehmet Bey ve Çakıcı Ethem Bey ile görüşmelerde bulunmuş ve Binbaşı Cemal Bey kumandasında 1 tabur, 2 mitralyöz ve Burhaniye'ye bağlı Kozak nahiyesi Milli Bölüğü'nü Bergama'ya göndermeye karar vermiştir (Genelkurmay, 1963: 165). Çakıcı Ethem çetesi, Rahmi çetesi, Ayazmendli Ahmet Bey, Hakkı ve Yağcıbedir aşiretleri kuvvetlerinin katılmasıyla yardıma giden kuvvetlerin sayısı 450'ye yükselmiştir (Çetinkaya, 1993: 85; Özdemir, 2001b: 148).

Ayvalık'tan gönderilen yardım kuvveti, 188. Alay Kumandanı Yarbay Akif Bey'in emrindeki kuvvetlere bağlı olmakla birlikte, 61. Tümen'e bağlı diğer Kuvâ-yı Millîye birlikleri ile beraber 15–16 Haziran gecesi Bergama üzerine taarruza geçilmiş ve Yunan kuvvetleri bu baskın karşısında Bergama'dan çekilmek zorunda kalmışlardır (Genelkurmay, 1963: 95–96).

Bu baskında Ayvalık'tan gönderilen kuvvet içinde bulunan Çakıcı Rahmi Efe, Kozak'ın Okçular köyünden İbişin İsmail Efe, Bergamalı Ethem Bey, Ayazmendli Ahmet, Hakkı Efendi, Kadir Efendi, Yüzbaşı Şevket Bey ve Mülazım Nuri Efendi'nin büyük gayretleri ve kahramanlıkları görülmüştür (Çetinkaya, 1993: 93; Sağdıç, 1983: 74). Ayvalık'tan gönderilen milli bölüklerin bir kısmı Bergama'dan kaçan Yunan askerlerinin takibinde görevlendirilmiştir. Ancak baskın son bulduktan ve Bergama geri alındıktan sonra milli müfrezelerin çoğunluğu köylerine geri dönmüştür (Çetinkaya, 1993: 96; Özdemir, 2001b: 148).

Bergama'da Türk kuvvetlerince püskürtülen Yunan kuvvetleri daha sonra intikamını almak için tekrar harekete geçmişti. Biri Menemen, diğeri Dikili üzerinde harekete geçen Yunan kuvvetleri 18 Haziran günü Bergama üzerine tekrar yürümüşlerdir. Binbaşı Cemal Bey, milli müfrezelerin dağılmış

olmasından dolayı yanındaki mevcut 60 kişilik kuvvetleri ile Dikili'den Bergama istikametine giden düşmanı durdurmaya çalışmıştır. Akşama kadar devam eden çatışmalar sonunda Cemal Bey birliklerini Çamköy'e çekmiştir. 19 Haziran günü ise çatışmaların daha çetin bir hal alması ile çekilmesi Yukarıbey istikametine doğru devam etmiştir. Ancak bu dönemde silah ve cephane sıkıntısı baş göstermesi ve asker zayıtının istenen en son durum olması sebebiyle 61. Tümenin emriyle Ahmetbeyli istikametine çekilmiştir (Çetinkaya, 1993: 96).

Yunan kuvvetlerinin Dikili'ye asker çıkarması ve 14. Kolordu'dan aldığı emir nedeniyle Ayvalık Mıntıka Kumandanı Ali Bey 80 kişilik bir müfrezeyi Dikili'ye göndermiştir (Çetinkaya, 1993: 98). Kendisinde bir mitralyöz, bir manga piyade ve 150 kişilik milli kuvvetle Ayeazmend'den Dikili-Bergama hattına harekete hazırlanmış, ancak aynı anda bir düşman keşif kolunun Ayazmend iskelesine çıkması üzerine bu hareketten vazgeçmiş ve sadece hazır olan milli kuvvetleri sevk etmiştir (Çetinkaya, 1993: 91).

Bu sıralarda Yunanlıların Ayvalık üzerindeki faaliyetleri bir süre sürmüştür. Cephelerdeki gelişmeler sonucunda Yunan kuvvetleri ile Ayvalık Rumlarının kısıkaç içine alınmış olması en çok onları ümitsizlik içine düşürmüştü. Cephe gerisindeki teşkilatlanma çabaları hem Yunanlıları hem de Rumları korkutmuştu. Edremit ve Burhaniye'den oluşturulan düzenli birlikler güçlenmeye başlamıştı. Bu birliklerin başında bulunan Köprülü Hamdi Bey ve Burhaniye Kaymakamı Özdemir Salim Bey Rumların Ayvalık dışına adım atmasına izin vermiyordu. Rumların, geçim kaynakları olan zeytinliklere gidememeleri onları çileden çıkarıyordu. 16 Haziran'da Ayvalık müfrezelerinin bir kısmı Bergama cihetlerindeyken, Hamdi Bey elindeki mevcut Edremit ve Boşnak müfrezeleriyle Balıkesir'den aldığı emri uygulamak üzere Ayvalık'a doğru hareket etmiştir. 4,5 saat Yunan kuvvetleri ile mücadele ederek onları geri çekilmeye mecbur etmiştir (İlgürel, 1999: 49). Hamdi Bey aynı gün bütün Redd-i İlhak Heyetlerine gönderdiği telgrafında;

“Bugün Ayvalık'a doğru yapılan bir taarruz keşfi başarı ile sonuçlanmıştır. Düşmanın topçu ve makineli tüfek atışı altında ilerleyen fedakar arkadaşlarımızın hareketi her türlü taktirin üstündedir. Hareketlere

katılan Edremit bölüğü ve Boşnakların canlarını feda edercesine çalışmalarına özel surette kayıt ediyorum. Edremit'in asil çocukları dört buçuk saat devam eden Büyücek savaşı ile namlarını tarihe geçirdiler. Zayıyatımız pek önemsizdir. Allahın inayeti ile düşman yenilecek ve vatan kurtulacaktır.” diye sesleniyordu (Özdemir, 2001b: 149).

Bu muhaberede yaralanan askerler arabalarla Burhaniye'ye getirilmiş ve büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Haziran ayında Yunanlılar işgal faaliyetleri daha çok Akhisar ve Bergama cihetlerinde olduğundan dolayı Ayvalık Cephesi'nde sükunet hakim olmuştur.

Öte yandan Yunanlılara olsun Rumlar olsun Türklerin herhangi bir baskınından çekindikleri için mıntika komutanlığına müracaatla geçici bir mütareke talep ettiler. Sınırların belirlenip hiç olmazsa Ayvalık'ta endişesiz beklemek istiyorlardı veya oyalama taktiğiyle zaman kazanmak istiyorlardı. Mütareke talebi üzerine, ikişer kişilik heyetler oluşturulup görüşmeler başlamış ancak bir sonuca varılamamıştır (İlgürel, 1999: 49). Geçici mütarekenin sağlanamaması üzerine, Yunan işgal kuvvetleri komutanı Albay Rokas 172. Alay Kumandanlığı'na bir telgraf göndererek Rumların üçte ikisinin Midilli'ye çekildiğini, dükkânların kapalı bulunduğunu bildirerek kendileri tarafından ateş açılmayacağını açıklamıştı. Türkleri'nde ateş açmamalarını istiyordu (İlgürel, 1999: 50). Rokas, bu taktikle hayli zaman kazanmıştır. Ancak sonraki çatışmalar bu fikirlerinde samimi olmadıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Ayvalık cephesindeki çatışmalar, İtilaf Devletleri'nden çekinen İstanbul Hükümetini büyük bir endişeye sevk etmiştir. Düşman işgallerine sessiz kalmayı tercih eden hükümet cephe faaliyetlerinin de kesilmesi için elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Cephe faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı Balıkesir bölgesindeki çalışmalardan rahatsız olan Dâhiliye Nezareti, Balıkesir Mutasarrıflığı'ndan, işgallere karşı “siyasi müdafaa” yolunun seçilmesi ve cephe faaliyetlerine son verilmesini, gönderdiği telgrafta bildiriyordu⁴² (BOA. DH. ŞFR, D:100, nr:166). Ayrıca bu telgrafın yine askeri açıdan hareketli cephelere sahip olan Bergama, Soma, Edremit ve Burhaniye

⁴² Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti tarafından Balıkesir Mutasarrıflığı'na gönderilen t22 Haziran 1919 tarihli bir şifre telgraf için Bkz. (BOA. DH. ŞFR, D:100, nr:166)

kaymakamlıklarına iletilmesini istiyordu. Daha sonra 24 Haziran tarihinde yine bir şifre telgrafla daha önce gönderilen telgrafın bir suretinin Edremit ve Burhaniye kaymakamlıklarına tebliğ edilmesi Karesi Mutasarrıflığı'ndan istenmiştir (BOA. DH. ŞFR. D:100, nr:175). Şüphesiz Edremit ve Burhaniye kazalarının Ayvalık cephesindeki rolü bu istekte etkili olmuştur.

Öte yandan Yunanlılar, 8 Temmuz 1919 tarihinde gemilerdeki ve karadaki kuvvetleri ile Muratili ve Araplar köyünü ateş altına aldıktan sonra, üstün kuvvetlerle Ayazmend üzerinden Araplar köyü istikametine taarruz etmişlerdir. Taarruz karşısında Hürrem köyü ve Muratili arasındaki sırtlara çekilmek zorunda kalan Kuvâ-yı Millîye kuvvetleri, Tıfıllar köyü civarında muhabereye devam ederek, zor da olsa vaziyete hakim olmuştur. Ancak düşman kuvvetleri, piyade birlikleri ile takviye edildikten sonra 9 Temmuz günü taarruz şiddetini artırmışlar ve Muratili ve Araplar köyünü işgal etmişlerdir (Özalp, 1998: 41). Bölgede bulunan Türk birlikleri öğlen sonuna kadar çarpışmayı sürdürmüş ve Yayaköy-Dursunlu hattına çekilmek zorunda kalmıştır. Düşman taarruzu 10 Temmuz'da da devam etmiş ve Kuvâ-yı Millîye birlikleri ile nizami birlikleri Karaağaç sırtlarına çekilmeye mecbur etmişlerdir. Bu gelişme üzerine Balıkesir'de bulunan 61. Tümen Kumandanı Miralay Kazım Bey harekete geçerek, bölgeye iki sahra topu ve 25 erlik piyade müfrezesini Ayvalık cephesine göndermiştir (Özdemir, 2001b: 150).

Düşmanın bu son harekâtı, sarılmış durumda bulunan Ayvalık'ın durumunu düzeltmek, Dikili ve Ayvalık arasında bağlantıyı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Gömeç ve Turgutlu'da yangınlar çıkaran düşman kuvvetleri, Kozak'ın Bağburnu köyünü de işgal etmiştir. Burada bulunan jandarma ve nizamiye müfrezesi ile bir mitralyöz Sivikli köyüne çekilmiştir (Özdemir, 2001b: 151). 11 Temmuz 1919 tarihinde, Boşnak Süleyman ve Bergamalı Hüseyin Çavuş kumandasında bulunan 30 kişilik bir müfreze, Balıkesir'den Ayvalık Cephesi'ne gönderilmiştir (Özalp, 1998: 43).

İki bölük Yunan piyadesi, 16 Temmuz 1919 günü bir torpidonun ateş desteği altında Karaağaç'ın güney sırtlarına doğru ilerlemek istemişlerdir. Orada bulunan Kuvâ-yı Millîye birliklerinin karşı taarruzu ile bu iki bölük,

ihtiyatları ile birlikte Keremköy istikametine doğru bozgun şeklinde geri çekilmişlerdir. Akşam saatlerine kadar süren çarpışmalar sonunda, düşman pek çok kayıp vermiş ve Yorgi isminde bir Yunan onbaşı esir alınmıştır. Kuvâ-yı Millîye'nin ise bu çarpışmalar sonucunda bir askerinin şehit olduğu ve birkaç tane askerinin de yaralandığı bildirilmiştir (Özalp, 1998: 44). Yunanlılar 8. Girit Alayı'nı 4. Adalar alayı ile değiştirerek 17 Temmuz günü yeniden saldırıya geçmişlerdir. Topçu ateşi ile desteklenen Yunan kuvvetleri, Karaağaç'ın güneyine kadar ilerlemişlerdir. Bu bölgede durdurulan Yunan kuvvetleri aynı gün akşamı geri çekilmiştir. Kuvâ-yı Millîye birlikleri bu çarpışmada 30 kayıp vermiştir (Genelkurmay, 1963: 189). Temmuz ayının sonlarına doğru Ayvalık cephesinde sükunet hakim olmuştur. Bu süre zarfında Yunan torpidolarının Kuvâ-yı Millîye ve nizami birliklerimizi yıpratmak için yapmış olduğu top atışlarından başka ciddi bir gelişme olmamıştır (Genelkurmay, 1963: 190).

Dâhiliye Nezareti Kuvâ-yı Millîye birliklerinin cephedeki faaliyetlerinden rahatsız olmaya devam etmekteydi. Bu faaliyetlerin derhal durdurulması için Karesi Mutasarrıflığına 30 Temmuz 1919'da bir şifre telgraf göndermiştir. İşgal edilen bölgelerde çete faaliyetleri diye nitelendirdikleri Kuvâ-yı Millîye hareketinin sonlandırılması ve bu hareketi tertip edenlerin derhal tutuklanmaları emredilmekteydi (BOA. DH. ŞFR., D:101, nr:83).

Ağustos ayının başlarında Ayvalık cephesi yeniden hareketlenmeye başlamış ve 8 Ağustos 1919 tarihinde iki Yunan Piyade Alayı, topçu desteği ile birlikte Karaağaç'ta bulunan Kuvâ-yı Millîye ve Nizamiye birlikleri ile bütün gün süren çatışmalara girmiştir. Düşman ateşi karşısında Türk Kuvvetleri Pelitköy sırtlarına çekilmiştir. Bu gelişme üzerine Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi Gönen Kuvâ-yı Millîye bölüğünü 10 Ağustos'ta cepheye göndermiştir (Özdemir, 2001b: 151). Ayvalık'tan Dâhiliye Nezareti'ne 11 Ağustos 1919 tarihinde çekilen şifre telgrafta, Yunan işgalinin Akhisar ve Ayvalık cihetlerinde tekrar başladığı bildiriliyordu (BOA. DH. İUM., D:E/55, nr:59). Ayvalık'ta Yunan işgalinin tekrar başlamasının ardından Kuvâ-yı Millîye birlikleri ile aralarında meydana gelen çatışmaların önlenmesi ve işgal hareketlerinin durdurulması için Ayvalık'ta bulunan İngiliz askeri heyeti ile

temasa geçilmişse de sonuç alınamamıştı (BOA. DH. İUM., D:E/55, nr:109)⁴³.

Ancak 23 Ağustos 1919'günü İngiliz askeri heyetinin Aydın vilayetine Ayvalık cephesindeki durum hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Ayvalık, Burhaniye, Kemer cihetlerinde yapılan taarruz hakkında haber alınmadığı gibi, Yunan taarruzu hakkında General Nider'den herhangi bir bilginin gelmediği anlaşılıyordu (BOA. DH. İUM., D:E/55, nr:102)⁴⁴.

Ağustos ayı ortalarından itibaren Milne Hattı planı gündeme gelmiş ve Türk tarafı ile Yunanlılar arasında çatışmalara son vermek istenmiştir. Bunların etkisiyle 172. Alay Kumandanı Yarbay Ali Bey, 17 Ağustos 1919'da 61. Tümen Kumandanlığı'na gönderdiği yazıda Yunanlılara karşı saldırıların durdurulacağını bildirmişti (Özalp, 1998: 57). Milne Hattı Kuvâ-yı Millîye güçleri tarafından tanınmakla (İlkin-Tekeli, 1989: 285) birlikte, Ağustos ayı sonlarından 1920 yılının ortalarına kadar Ayvalık cephesinde genel bir sessizlik hakim olmuştur.

Ancak cephedeki bu sessizliğin bozulacağına dair ilk emare Mayıs 1920'de görülmeye başlamıştır. Teke köyü civarında, 27 Mayıs günü dokuz kişilik bir Yunan keşif müfrezesi, Kuvâ-yı Millîye birlikleri tarafından pusuya düşürülmüş, dört düşman askeri öldürülmüş ve ikisi de yaralanmıştır (İzmir'e Doğru [İDG], 30 Mayıs 1920).

Düşmanın genel bir taarruza hazırlık yapmak için keşif faaliyetlerine başlamış, Kozak nahiyesi semalarında 5 Haziran 1920 günü bir keşif uçağı görülmüştür. Kırkağaç, Burhaniye, Havran ve Edremit üzerinde dolaşan Yunan uçağının Ayvalık semalarında gözden kaybolduğu bildirilmiştir (İDG, 6 Haziran 1920).

Düşmanın keşif faaliyetleri Haziran ayı içerisinde de devam etmiş ve 9 Haziran günü bir miktar kuvvetle Ayvalık cephesine keşif taarruzu yapmıştır. Ancak bu taarruz milli müfrezelerce durdurulmuş ve düşman kuvvetlerine ağır

⁴³ 13 Ağustos 1919 tarihli şifre telgraf için bkz. BOA. DH. İUM., D:E/55, nr:102

⁴⁴ Aydın vilayetine gelen şifre telgraf için bkz. BOA. DH. İUM., D:E/55, nr:102

kayıplar verdirilmiştir. Yunan kuvvetler bu gelişme üzerine bölgeye dokuz tabur piyade göndermişlerdir (İDG, 13 Haziran 1920). Yunanlılar keşif faaliyetlerinin ve takviye kuvvetler getirmelerinin bir sonucu olarak 22 Haziran 1920'de bütün cephelerimiz üzerine taarruza geçeceklerdir.

4.3.6.2. Köprülülü Hamdi Bey ve Yarbay Ali Bey Arasındaki Anlaşmazlık:

Ayvalık cephesinde milli bölükler var gücüyle düşmanı durdurmaya çalışırken Kuvâ-yı Milliye ruhu da her geçen gün güç kazanmıştır. Cephede herkes cansiperane çatışırken, vatanın kurtarılması hayatlardan daha önemli görülmüştür. Ne var ki, Ayvalık cephesinde Kuvâ-yı Millîye ruhuna gölge düşüren bir takım gelişmeler olmuştur. Ağustos ayı başlarında Kuvâ-yı Millîye Kumandanı Köprülülü Hamdi Bey ile Alay Kumandanı Yarbay Ali Bey arasında anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Öyle ki, 10 Ağustos günü Hacim Muhittin Bey ile telefonda görüşen Hamdi Bey, Ali Bey ile aralarındaki anlaşmazlıklarının çözümünün mümkün olmadığını belirtmiştir. Düşmana karşı tedbir almalarının yanında bir birlerine karşı da tedbirler almaya gerek duyduklarını belirtiyordu (Su, 1984: 81). Anlaşmazlıkların temel noktasında kişisel meseleler ve birazda unvan hırsı olduğunu söyleyebiliriz. Ali Bey kumandan olmasından dolayı haklı olarak emir ve komutanın kendinde olmasını istiyordu. Hamdi Bey ise cephede Kuvâ-yı Millîye kuvvetlerinin çokluğu ve devrin icabı olarak Kuvâ-yı Millîye ön planda olduğu için emir ve kumandanın kendisinde olmasını istemektedir. Hamdi Bey'in otoriter mizacının da bu durumda etkisi çoktur (Su, 1984: 82). Ayrıca Hamdi Bey'in maiyetindeki Fehmi Bey'in, Manisa civarında takip ettiği başına buyruk hareket etmeyi seven Manyaslı Şevket'in Ali Bey himayesinde olması gerilimi artıran başka bir neden olmuştur. Hamdi Bey, Manyaslı Şevket'e mal edilmiş olan Karaağaç başarısının kendi müfrezelerince kazanıldığını, Burhaniye iskelesinde olan bölüklerin hareket ettirilmediğini ve taarruz teklifinin Ali Bey

tarafından kabul edilmediğini Hacim Muhittin Bey ile olan görüşmesinde bildirmiştir (Özdemir, 2001b: 151).

Ali Bey ile Hamdi Bey arasındaki anlaşmalığın bir diğer nedeni de Bergama'nın Yunan işgaline uğradığı günlerde meydana gelmiştir. Ali Bey, Ayazmend-Salihli ile Bergama-Dikili hattına gitmek üzere cepheyi Hamdi Bey'e bırakır. Bu sırada Hamdi Bey'in giriştiği taarruz başarısızlıkla sona erip, karargâh Muratili'nden Karaağaç'a taşınmak zorunda kalmıştır. Bu olay sonunda Hamdi Bey ile Ali Bey arasında büyük bir tartışma yaşanmıştır (Kozanoğlu, 1970: 50).

Hacim Muhittin Bey'in Hamdi Bey ile görüşmesinden bir gün sonra, Manyaslı Şevket, Balıkesir Heyet-i Merkeziye üyesi Vasıf Bey ile görüşmüş, Hamdi Bey'in 24 saat içinde cepheden ayrılmasını istemiştir. Şayet cepheden ayrılmazsa bir baskınla kendisini imha edeceklerini, ancak Hacim Bey'e saygı duyduklarını bu nedenle onların kararını beklediklerini bildirmiştir (Su, 1984: 86). Bu isteğin arkasında Ali Bey'in olduğu tahmin edilerek, Ali Bey, Hamdi Bey'in cepheden ayrılması için Manyaslı Şevket'i kışkırttığı düşünülmektedir (Özdemir, 2001b: 152).

Olayların ve anlaşmazlıkların devam etmesi üzerine 61. Tümen Kumandanı Albay Kazım Bey Ayvalık Cephesi'ne hareket etmiştir. Burada tarafların birbirine silah doğrultacak kadar anlaşmazlık içinde olduklarını görünce, Hamdi Bey'i, Cepheden Komutanlığı görevinden alarak Balıkesir Heyet-i Merkeziye'sine getirmiştir (Su, 1984: 86; Özalp, 1998: 53). Hamdi Bey'in cepheden alınması üzerine, yerine Milli Alay Kumandanı olarak Pelitköylü Mehmet Cavit Bey getirilmiştir⁴⁵. Bu olaydan sonra Edremit'e gelen Hamdi Bey bu bölgede bir süre kalmış, 24 Ağustos'1919'da Ali Bey'in Edremit'e gelmesi üzerine kendisi ile karşılaşmamak için bölgeden uzaklaşmıştır (Su, 1984: 87). Aynı gece Edremit Postahanesi'ni basarak

⁴⁵ Cepheden ayrılırken Hamdi Bey, yerine vekâleten Binbaşı Fehmi Bey'i bırakmış ve bu olay da Fehmi Bey'in öldürülmesine yol açmıştır. Hamdi Bey, arkadaşı Fehmi Bey'in öldürüldüğü haberi üzerine, Ali Bey ile olan ilişkilerinin tamamen kopmasına neden olmuştur. Bkz. (Kozanoğlu, 1970: 53)

Kazım Bey ile makine başında görüşmüş, Kazım Bey'in emri gereğince Balıkesir'e doğru yola çıkmıştır.

Hamdi Bey, fedakârlık yaparak cephe komutanlığından ayrılmasının Ali Bey üzerinde hiçbir etki yapmaması üzerine çok üzülmüş, bir konuşma sırasında; *“Ali Bey'in beni sevmeyenler tarafından sinsice ve pek ustaca tahrik edildiğini artık tamamıyla anladım. Bir daha karşılaşırsak ikimizden birinin mutlaka ölmesi lazım... Onun için bırakın ben Balıkesir'e gideyim.”* dediği belirtilmektedir (Su, 1984: 86).

Ali Bey ise, Karaağaç'ta 1936 yılında Hamdi Bey'in anıtının açılışına katılmış ve Edremit'e geldiğinde Halkevi'nde Gıyas Yetkin'e, *“Hamdi Bey İstiklal Mücadelemizin ilk ve şerefli mücahitlerinden çok ama çok büyük bir insandı. Tabirime dikkat edin delikanlı “Büyük” diyorum. Ne yazık ki, onu biz çok geç, hatta kaybettikten sonra anladık.”* diyerek Hamdi Bey'i övmüştür (Çevik, 2007: 272).

4.3.6.3. Milne Hattı ve Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi:

İtilaf Devletleri himayesinde olan Yunan kuvvetleri, güneyde İzmir-Aydın demiryoluna, güneydoğuda Aydın'dan Nazilli'ye, doğuda ve kuzeydoğuda Manisa ve Turgutlu'ya, kuzeyde de Ayvalık ve Bergama'ya kadar olan bölgenin işgaline izin vermişlerdi. Ancak İtilaf Devletleri bu sınırları boyunca fazla açılmasına taraf değillerdi. Öte yandan Yunan kuvvetleri Kuvâ-yı Millîye ve nizami birliklerin savunması karşısında eldeki sınırların dışına çıkamıyordu. Bunun üzerine müttefik devletlerin müdahalesi gerçekleşti. Müttefikler sözde iki taraf arasında yapılan çatışmalara son vererek kan dökülmesini engelleyecekti. Yunan Başkumandanı General Paraskevapulos işgal edilen yerleri üsler kurarak elde tutmak istiyor, işgal hedeflerini bu üslerden genişletmeyi planlıyordu (İlgürel, 1999: 166).

Bu planların yapıldığı günlerde Paris'te müttefik devletler bir toplantı tertip etmiş ve Batı Anadolu'nun durumunu gözden geçirmiştir. General Milne'nin Paris'e gönderdiği raporda özetle şunlar söylenmekteydi (Genelkurmay, 1965: 121); *“Milli kuvvetler güçlüdür. Yunanlıları vatanlarından atmaya and içmişlerdir. Türk hükümetinin de sözü geçmediğinden, iki taraf arasında bir hat çizmeliyiz. Yunanlılar daha ileri gitmeleri halinde çetin bir direnmeyle karşılaşabilirler.”* General Milne'nin raporu etkili olmuş olmalı ki, işgal kuvvetleri bu toplantıda Yunanistan ile Kuvâ-yı Millîye arasında bir sınır çizilmesine karar vermiştir. Şüphesiz böyle bir kararın, Yunan kuvvetlerine yardımcı olmak ve zaman kazandırmak için verildiği ortadadır. General Milne, bu sınırın oluşturulması için görevlendirilmiş, göreve gelen Milne, Yunan Başkumandanı Paraskevapulos'a bir talimat göndererek yardım etmesini ve kendisine bir harita getirmesini istemiştir. Böylece Milne Hattı meselesi gündeme gelmişti. Milli Kuvvetler böyle bir hatta taraftar değilken, İstanbul Hükümeti ortalığı yatıştırmak adına bu hatta taraftar olduğunu belirtiyordu. Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ve Batı Anadolu'daki Kuvâ-yı Millîye birlikleri ileride çeşitli tehlikeler doğurabilecek bu hatta tamamen karşıydı (Atatürk, 1999, c.III: 1716; Özalp, 1998: 64).

“Milne Hattı” olarak bilinen sınır Ayvalık'ın yedi mil kuzeydoğusundaki deniz kıyısında bir noktadan başlayarak Hacı Osman, Yaylacık Dağı, Madra Dağı, Kestane Dağı, Akmaz Dağı Doruğu, Döşeme Köyü, Ürgüt ve Mentеше deresi sırtları, Bakır çayı ile Cumali deresinin birleşme noktası, Fuğlacık'ın batısı, Sarıtaş dorukları, Örpekkaya, Karasili, Yenice, Tepecik, Tatarköy, Yeniçiftlik, Papazlı, Belen Dağı güneydoğusu, Kestelli, Yarışlı, Sard, Bucak, Çaylı, Bademiye üzerinden İzmir Sancağı güney sınırına kadar. İzmir güney bölgesi ise, İzmir'in güney sınırından Umurlu, Büyük Menderes, Aydın demiryolu, Selçuk yanından İzmir sınırının kesildiği noktadır (Genelkurmay, 1965: 121).

Milne Hattının tamamen Yunan emellerine göre düzenlendiğini ve bu sınırın kabulünün Yunanistan sınırını kabul etmek olduğunu halk ve Kuvâ-yı Millîye birlikleri anlamıştır. Halk arasında heyecan bir kat daha artmıştır.

İngilizler halkın nabzını yoklamak üzere bazı subayları çeşitli yerlere göndermiştir⁴⁶.

Milne Hattı meselesi devamlı gündemde tutulmaya çalışılıyordu. Kuvâ-yı Millîye'yi hizaya getirmesi için İstanbul Hükümeti'nden bir hareket bekleniyordu. General Milne zaman zaman bu hat meselesini ortaya atıyor, Türk tarafını zor duruma düşürmek istiyordu. General Milne bu suretle işgalleri meşrulaştırmak istiyordu. Milne Hattı, İngiliz subayları tarafından Balıkesir kongresine tebliğ edildiği zaman derhal reddedilmiştir. İtilaf Devletleri'ne verilen cevapta *“Teklif edilen hattın kabulünün mümkün olmayacağı ve herhangi bir mıntıkanın verilmesinin dahi düşünülmemeyeceği”* bildirilmiştir. Ayrıca Dördüncü Balıkesir Kongresi'nin sert ve kesin ifadesi, *“Eğer müstevliler kendiliklerinde çekilip gitmezlerse, biz onları Anadolu'dan def'edinceye kadar çarpışacağız.”* şeklindeydi (İlgürel, 1999: 168; Özalp, 1998: 53–55).

4.3.7. Cephe Gerisinde Edremit'teki İdari ve Lojistik Faaliyetler:

4.3.7.1. Balıkesir Kongreleri:

Balıkesir Kongreleri, Kuvâ-yı Millîye hareketi ve kuvvetlerinin daha organize bir şekilde hareket etmesini sağlamanın yanında, cephe gerisindeki hizmetlerinde daha verimli, süratli ve disiplinli yürütülmesini sağlamıştır. Kongreler, siyasi başarıları ile birlikte askeri başarılarıyla da dikkat çekmektedir. Kuvâ-yı Millîye'nin baskınları sonucunda düzenli Yunan

⁴⁶ İngiliz Generali Hanbury ile bir grup subay ve bir Yunan subayı da Soma'ya gelerek Milne Hattı için telkinde bulunmak istemişlerdir. Soma'da Hafız Mehmet Efendi, Bergama'dan Hasan Bey ve Kırkağaç'tan Hadimi Ahmet Efendi olmak üzere Soma'ya gittiler. Ellerinde Heyet-i Merkeziye'nin öncülüğünde Redd-i İlhak heyetleri tarafından hazırlanan Yunan zulmüne dair raporlarla vesikalar bulunuyordu. Bu heyet İngiliz generaline kati cevap yerine ellerindeki raporları ve vesikaları verip, Yunanlıların herhangi bir hatta sadık kalmayacaklarını bildirmiş, İngiliz Generali buna cevap dahi verememiştir. Zaten bu sırada Yunan ordusunun ve Rumların saldırıları devam etmekteydi. Bkz. (İlgürel, 1999: 167; Özalp, 1998: 53–53)

ordusu yıpratılmış, Yunan kuvvetleri Ayvalık Cephesi'nde durdurulmuş ve şehre uzunca bir süre hapsedilmiştir. Balıkesir Kongreleri bu başarıları sonucunda idari yönden Anadolu'daki bu tür çalışmalara örnek olmuştur.

Balıkesir kongrelerinin ilki 28 Haziran 1919'da yapılmıştır. Oturumlar 12 Temmuz'a kadar devam etmiştir. Toplantı sonunda bir "*Heyet-i Merkeziye*" oluşturulmuş ve Yunan ordusu üzerine gönderilen müfrezelerin takviyesi, iaşesi ve silah temini gibi konular karara bağlanmıştır (İlgürel, 1986: 181). Ancak Balıkesir'de bulunan eşraf tarafından düzenlenen toplantıya Edremit'ten katılan olmamıştır.

26 Temmuz 1919'da ikinci Balıkesir Kongresi toplanmıştır. Bu kongre birinciye nazaran daha geniş çerçevede düşünülmüştür. Bu kongrede tamamı 29 maddede toplanan Milli Mücadele açısından büyük öneme sahip kararlar alınmıştır. İstanbul Hükümeti'ne, Padişah'a ve İngiltere, Fransa, Amerika ve İtalya siyasi mümessillerine telgraflar gönderilmiştir. İkinci Balıkesir Kongresi'nde, Ayvalık Cephesi'ni, Burhaniye Kuvâ-yı Millîye Kumandanı Hamdi Bey, Burhaniye'yi eşraftan Katipzâde Osman, eşraftan Müftü Hoca Mehmet Efendi, Edremit'i eşraftan Havranlı Hasan Kamil Bey, eşraftan Vasıf Bey, eşraftan Mustafa Bey temsil etmişlerdir (İlgürel, 1999: 108). Bu kongrede alınan 11. maddeye göre, Heyet-i Merkeziye'de Ayvalık'ı temsil etmek için Edremit eşrafından Vasıf Bey seçilmiştir.

İkinci Balıkesir Kongresi'nden sonra teşkilatı genişletmek adına çareler aranıyordu. Bu nedenle Alaşehir'de bir kongre toplanmasına karar verilmiştir. Alaşehir Kongresi'nin (16–25 Ağustos) toplanmasının ardından bir durum değerlendirmesi yapmak için, 16–22 Eylül 1919 tarihleri arasında Üçüncü Balıkesir Kongresi düzenlenmiştir. Ancak bu kongre ikinci kongreye göre çok daha geniş bir alana hitap etmiştir. Nitekim Bilecik livası, Bursa vilayeti temsilcileri toplantıya katılmıştır. Manisa'dan Marmara Denizi'ne ve Çanakkale'den Eskişehir sınırına kadar olan bölge sakinlerinin temsilcileri Balıkesir'e gelmiştir (İlgürel, 1999: 121). Bu kongrede Kuvâ-yı Millîye'nin genel masraflarının % 17'sini Edremit'in karşılamasına karar verilmiştir (Özalp, 1998: 45).

Üçüncü Balıkesir Kongresi'nde Kuvâ-yı Millîye'nin iaşesi ve askeri konulara dair önemli kararlar alınmasının yanında diğer önemli bir konu da, 13 Eylül 1919 tarihli Mustafa Kemal'den gelen telgraftı⁴⁷. Telgrafta, Sivas'ta yapılan kongre kararınca Anadolu ve Rumeli'deki cemiyetlerin bir araya alınarak, çok başlılığın ortadan kaldırılmasının istendiği bildiriliyordu. Bu nedenle toplanacak Umumi Anadolu Kongresi'ne Balıkesir'i temsilen temsilciler gönderilmesi isteniyordu. Yapılan tartışmalar sonunda Sivas'a temsilciler gönderilmesine karar verilmişti. Buna göre, Hasan Basri, Hacim Muhittin, Manisa Belediye Reisi Bahri, Soma Murahhası Hafız Mehmet Tevfik, Edremit Eski Kaymakamı Hamdi, Kamil Efendizâde Hilmi, Burhaniye eşrafından Hacı İdris Ağazâde Hacı Ali Bey olmak üzere yedi kişi Umumi Anadolu Kongre'sine aza oldular (İlgürel, 1999: 125). Ancak bu kongreye katılımını İkinci Balıkesir Kongresinin aldığı dördüncü maddeye⁴⁸ göre mahzurlu olduğu gerekçesiyle yapılan itirazlar üzerine konu tekrar görüşülmüş ve bu kongreye katılmama kararı alınmıştır.

Üçüncü Balıkesir Kongresi oldukça başarılı geçmiştir. Bu kongrede Umum Anadolu Kongresi yazışmaları nedeniyle Sivas Kongresi ile irtibata geçilmişti. Ayrıca İstanbul Hükümeti ile temaslar devam etmekteydi. Fransız yüzbaşı ve görevlisi kongreyi ziyaret etmiş, 21 Eylül 1919 günü İngiliz temsilcisi Hadkinson kongreye misafir olmuştur. Bu gelişmeler Balıkesir kongrelerinin İtilaf Devletleri tarafından da takip edilmesi açısından önemlidir (İlgürel, 1999: 128).

19–21 Kasım 1919 tarihlerinde yapılan Dördüncü Balıkesir Kongresi, Sivas Kongresi kararı gereği bütün cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında toplanması gerektiğini vurgulamasına rağmen toplanmıştır. Mustafa Kemal, Anadolu'daki cemiyetlerin tek elden yönetilmesini ve çok başlılığın ortadan kalkmasını istiyordu. Bu yüzden

⁴⁷ Mustafa Kemal'den gelen bu telgraf 61. Tümen Komutanı Kazım Bey'e gönderilmiştir. Bkz. (Özalp, 1998: 56-57)

⁴⁸ İkinci Balıkesir Kongresi'nin dördüncü maddesi, "*Kongrenin maksat ve gayesi, istihlâs-ı vatanıdır. Her ne suretle olursa olsun siyasetle iştigali nefretle reddeder*" olarak belirlenmiştir. Sivas'tan gelen Umum Anadolu Kongresi siyasi olarak değerlendirilmiş ve kongreye katılım Üçüncü Balıkesir Kongresi tarafından reddedilmiştir. Bkz.(İlgürel,1999: 103)

Balıkesir Kongresi toplanmadan önce önemli çağrılar yapmış, yer yer sert dille uyarılarda bulunmuştur. Ancak Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi Hacim Muhittin Bey dışında bahsedilen katılıma sıcak bakmamışlardır. Böyle bir ortamda toplanan Dördüncü Balıkesir Kongresi, bölge ve Kuvâ-yı Millîye adına önemli kararlar almıştır. İleride değineceğimiz Akbaş Cephaneliği'ne baskın fikri bu kongrede alınmış ve bu işe Hamdi Bey ile Dramalı Rıza Bey memur edilmiştir. Dördüncü Balıkesir Kongresi'ne Edremit'ten Hacı Ahmet Bey, Sami Bey ve Rifat Efendi, Burhaniye adına ise Hakkı Bey, Hafız Rifat Efendi, Hacı Mehmet Ağa, Havran'dan Muharrem Bey ve Hasan Bey, Agonya'dan Rifat Efendi katılmıştır. Ancak bu kongre'nin en önemli kararlarından birisi de Balıkesir Kongresi'nin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birleşmesidir (İlgürel, 1999: 204).

Dördüncü Balıkesir Kongresi'ne kararlarına göre, İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi'ne bağlı olan Ayvalık Cephesi'nde, üç milli tabur bulunacaktır. Nizamiye kuvveti olarak, bir tabur piyade, bir makineli tüfek bölüğü ve bir top mevcuttur. Ayvalık Cephesi'nin asker ihtiyacı için Edremit, Burhaniye, Havran kazalarıyla Ezine, Bayramiç kazaları tahsis olunmuştur. İzmir Şimal Mıntıkası Hareket-i Milliyesi'nin genel masraflarının % 8,4'ü Edremit, % 4,9'u Burhaniye ve % 3,5'i Havran kazalarından sağlanacaktır (İlgürel, 1999: 284; Özdemir, 2001b: 155).

Bilindiği gibi Dördüncü Balıkesir Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birleşim benimsenmişti. Bu nedenle Sivas Kongresi'nde yayınlanan tüzüğün uygulanması gerekiyordu. Bu tüzüğe göre Mart, Nisan, Mayıs aylarında vilayet kongreleri toplanacak ve raporlar ile bütçeler Heyet-i Temsiliye'ye bildirilecekti. 10–22 Mart tarihlerinde Beşinci Balıkesir Kongresi toplanmıştır. İstanbul'un işgalini protesto etmiş ve Balıkesir'de de bir protesto mitingi tertip etmiştir. Ayrıca Aznavur İsyanı için önemli önlemler ve girişimlerde bulunmuşlardır. Bu kongreye Edremit'ten Hakkı Bey katılmıştır.

4.3.7.2. İaşe Faaliyetleri:

İzmir'in işgali ile Milli Mücadele'nin başlaması üzerine Edremit'in bütün hayır cemiyetleri milli harekete katılmışlar ve memleket eşrafiyla birlikte para toplamışlardır. Edremit Kuvâ-yı Millîyesi kendi ihtiyacı olan parayı temin ettikten sonra, Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne de 30.000 lira para göndermiştir. Toplanan bu parayı Edremit İdman Yurdu gençleri yaklaşık 90 kilometrelik yolu yürüyerek eşkıya tehlikesine rağmen kendileri götürmüştür. Parayı teslim eden gençler Balıkesir'de tertip edilen bir maça çıkmışlar ve Kazım Bey ile Vasıf Bey'in iltifatlarına mazhar olmuşlardır (Özdemir, 1998: 67; Yetkin, 1939: 179).

Edremit Çınarlı Han'da ve Havran'da birer Kuvâ-yı Millîye Hastanesi açılmıştır (Yetkin, 1957: 37). Ayrıca Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı cepheye katılan bir bölüğe ayda 358 lira maaş ödediği gibi, şehit ailelerine ayda 30 lira, cephede yaralananlara ise 15 lira vermekteydi. Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı siyasi otoritenin olmadığı bir dönemde bölge üzerinde adeta "Sosyal Devlet" anlayışı ile hareket ediyordu. Ayrıca Kuvâ-yı Millîye, posta müdürlerine 4, muhabere memurlarına 3, müvezzilere ve hat memurlarına ise 2 lira maaş ödemekteydi (Yetkin, 1957: 38).

Ayrıca Edremit'te belediyeye ait santral cihazı Kuvâ-yı Millîye karargâhına kurularak bir telefon şebekesi kurulmuştur (Sağdıç, 1983: 55). Bu sayede cephe ile haberleşme olanakları daha da hızlanmıştı. Ayrıca Edremit Posta ve Telgraf Müdürü Kazım Bey, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal ile Edremit kaymakamı arasında geçen telgrafları takip etmiş, Kuvâ-yı Millîye aleyhindeki girişimleri önceden öğrenme fırsatını yakalamışlardır.

Edremit'te cephedeki askerin ihtiyaçlarının eksiksiz olarak karşılanması için iaşe kurulu oluşturulmuştur. Edremit Kuvâ-yı Millîye İaşe Kurulu, Tellaloğlu Hacı Mustafa ve Balıkesir Yeniköylü Hüseyin Efendi'den oluşmaktaydı. Ayrıca Burhaniye'de de bir iaşe kolu oluşturulmuştur. Bu kurul, Çakıroğlu Hakkı Bey, Emir Hüseyin Oğlu Hafız Mustafa Efendi, Pelitköylü

Emiroğlu İbrahim Bey, Hacı MÜezzinoğlu Zekeriya Efendi, Kargalı Ahmet Faik Efendi ve Karaağaçlı Cebeci Hasan Efendi'den meydana geliyordu (Sağdıç, 1983: 72). Ayrı bir odası olan Edremit İaşe Kurulu, cephedeki askerin ihtiyaçları için halktan bağış topluyor ve organize ediyordu. Disiplinli bir çalışma örneği gösteren kurul toplanan para ile un, fasulye, patates satın alıyordu (Sağdıç, 1983: 39).

Cephedeki askerin her türlü ihtiyaçı ile ilgilenen Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı mevsimin yaz olması nedeniyle su sıkıntısı çeken askeri ihmal etmemiştir. Cepheye susuzluklarını gidermeleri için yerel imkânlarla matara hazırlanmasına karar vermişlerdir. Ancak asker sayısının fazla olması nedeniyle malzeme sıkıntısı baş göstermiş, Ruhi Naci Bey parlak bir fikirle kaymakamlığa ait depolarda bulunan galvanizli saçları gizlice aldırmiştır. Bu saçlarla ikişer kiloluk mataralar tenekeci esnafına yaptırılmıştır. İtilafçı kaymakamın bütün engellemelerine rağmen Ruhi Naci Bey ve çekirge zabiti Sadettin Bey'in girişimleri ile mataralar hazırlanmış ve cepheye derhal intikal ettirilmiştir (Sağdıç, 1983: 52).

Cepheye görev yapan askerlerin atlarının nal, arpa, yem ve saman ihtiyaçı yine iaşe kurulu tarafından karşılanıyordu. Ancak bir gün Manyaslı şevket ve çetesinin cepheden çamaşır sıkıntılarını bildirerek, bu ihtiyaçlarının giderilmesi istenmiştir. İaşe kolu derhal gerekli kumaşları aldıktan sonra evlere paylaştırarak gerekli çamaşırları diktirmeye başlamıştır (Sağdıç, 1983: 89). Görüldüğu üzere Edremit İaşe Kolu hızlı ve organize bir şekilde cepheye ihtiyaçlarını gidermiştir.

Cephenin ve Kuvâ-yı Millîye'nin ihtiyaçlarını karşılamak için bütün imkânlar seferber edilirken, diğer taraftan da Ayvalık kazası "Emval-i Metruke" zeytinlikleri mültezimlerine ait zeytinyağlarına, Edremit Kuvâ-yı Millîyesi adına Çerkez şevket Bey tarafından el konulmuştur. Küçükkuuyu bucağında olan ve Emval-i Metruke zeytinliklerden elde edilen 400 desti zeytinyağına ise, Burhaniye Milli Kuvvetler Müfrezesi Kumandanı Remzi Bey tarafından el konulmuştur (Özdemir, 2001b: 156).

Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı cephe gerisinde var gücüyle çalışırken, askerin her türlü ihtiyacını karşılamak için yeni kaynaklar bulmaya çalışıyordu. Bu çabaların merkezini tabîî ki de bölge halkı oluşturuyordu. Ancak halkın bir kesimi bu faaliyetleri onaylamıyor ve Kuvâ-yı Millîye aleyhinde çalışmalar yapıyordu. Kuvâ-yı Millîyeciler, ihtiyaçların karşılanması için yer yer sert tavırlar sergiliyordu. Bu tavırlardan rahatsız olan kimseler Edremit Kuvâ-yı Millîye liderlerini İstanbul'a şikâyet etmiştir. Dahiliye Nezareti'nden Karesi Mutasarrıflığına 19 Ocak 1920 tarihinde şikâyet hakkında yazı gönderilmiştir. Edremit'te Kuvâ-yı Millîye namını şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanan, Dramalı Cemali Bey, eski Edremit Kaymakamı Hamdi Bey, Edremitli Hacı Seyit ve Eşref Bey, Mal Müdürlüğünden Emekli Hacı Ahmet ve Maliye Tahsildarlığı'ndan emekli Hacı Mustafa ve Hacı İsmail Bey ve Midillili Tevfik Beylerin tutuklanması emrediliyordu. Gerekçe olarak halkın can, mal ve namus güvenliklerini çete faaliyetleri ile tehdit ettikleri, bu nedenle bazı kimselerin bölgeden göç ettiği gösteriliyordu⁴⁹ (BOA. DH. ŞFR., D:106, nr:83). Yunan işgaline uğrayan bölgelerde iddia edilen cürümlerin hepsi işlenirken, Edremit'te halkı bu tehlikeye karşı korumak için çabalayan vatanperverlerin bu denli suçlanması, İstanbul Hükümeti'nin nasıl bir vahamet içinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Milli Mücadele yıllarında kurtuluş için sadece erkekler çalışmamış, kadınlar da üzerlerine düşen görevleri büyük fedakârlıklarla yerine getirmiştir. Çalışmalarını daha çok kadın azalarla yürüten ve reisleri Hacı Zehra Hanım'ın yönetiminde eşraf ve memur hanımlarını oluşturduğu Hilal-i Ahmer Cemiyeti, önceleri büyük bir gizlilik içinde orduya gömlek, pantolon ve gerekli çamaşırları hazırlamıştır. Cemiyet tarafından hazırlanan rozetler kız çocukları tarafından bayram namazından çıkan erkeklerin yakalarına takılıyordu. Beyaz, kırmızı bahar çiçeklerini andıran rozetlerin takılması karşılığında kumbaralara para atılıyordu. Bu sayede ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için gereken paranın toplanmasına çalışılıyordu (Özdemir, 2001a: 300).

⁴⁹ 19 Ocak 1920 tarihli Dahiliye Nezareti tarafından Karesi Mutasarrıflığı'na gönderilen telgraf için Bkz. (BOA. DH. ŞFR., D:106, nr:83)

4.3.7.3. Silah ve Cephane Temini:

Ayvalık işgalini takip eden devrede, düşman işgalini durdurmak için milli müfrezeler cepheye akın etmeye başlamıştı. Milli müfrezelerin cepheye nakledilmesi ile birlikte silah ve cephane ihtiyacı had safhaya ulaşmıştı. Cephede bulunan birliklerimiz Yunan askerlerinin modern silahlarına karşılık, av tüfekleriyle, sahil muhafazasından sorumlu jandarma alayının, “Martin” ve kara barut atan “Yunan gıra” tüfekleri ve Çanakkale Savaşları’ndan kalan “İngiliz filintaları” ile karşı koymaya çalışıyordu. Yunan gıra tüfekleri kara barut attığı için tehlikeli olması yanında, birkaç mermi attıktan sonra ısındığı için mekanizmaları sıkışıyordu. Cephede üzerine yağmur gibi gelen mermilere karşı askerlerimiz türlü yollar deniyordu. En iyi sonuç sıkışan mekanizmayı yağlamak için soğan sürülmesiydi (Özdemir, 2001b: 157; Sağdıç, 1983). Bu yüzden askerin torbasında soğan bulunuyordu. Eldeki mevcut silahların durumu, sayılarının yeterli olmaması, cephane sıkıntısı gibi konular Kuvâ-yı Millîye teşkilatlarını çözüm üretmeye itiyordu.

Silah ve cephane konusunda ilk girişim Bandırma’da bulunan 14. Kolordu’ya ait cephanelerden faydalanma fikri ile başlamıştır. İlk cephane nakli 23 Haziran 1919 tarihinde Bandırma’dan gerçekleşmiş, ikinci sevkıyat ise 3 Ağustos 1919’da gerçekleşmiştir. Üzeri otlarla örtülü bir şekilde bir araba tüfek ve dört araba cephane getirilmiştir. Bandırma’dan gelen bu silah ve cephane vakit kaybetmeden cepheye gönderilmiştir (Yetkin, 1957). Bandırma’dan ikinci sevkıyatta alınan silah ve cephane Büyükdereli Ali Osman Ağa ve Fırıncı İbrahim Efendi’nin büyük gayretleri ile getirilmiştir (Sağdıç, 1983). Silahların Balıkesir- Bandırma arası nakliye ücreti Balıkesir Kuvâ-yı Millîyesi tarafından karşılanırken, Burhaniye- Balıkesir arası nakliye ücretini Edremit Kuvâ-yı Millîyesi ödemiştir (A. A. Bolak, 1986: 72).

Ayrıca silah ve cephane sıkıntısının devam etmesi üzerine, Edremit Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Ezine’nin Üvecik köyünde bulunan cephaneliğin

sorumlusu Binbaşı Şakir Bey'e müracaat etmişler ancak Şakir Bey silahları sivil teşkilata veremeyeceğini bildirmiştir. Üvecik'ten ellerinin boş dönülmesine içerleyen Edremitliler bölgedeki silahları almak için her türlü sonucu göze almışlardır. Bir ihtiyat zabiti kumandasında İhsan ve Yahya Çavuş'un da bulunduğu 70 kişilik bir müfreze Üvecik'e tekrar gönderilmiştir. Ayrıca cephanenin taşınması için 71 deve tedarik edilmiştir. Edremit'ten gece yola çıkan müfreze kimseye görünmemek için sadece geceleri yürüyerek Üvecik'e varmıştır. Üvecik'e gelen müfreze derhal binbaşının evini ve cephaneliğin etrafını kuşatmıştır. Binbaşının silahları vermemesi halinde silahların zorla alınmasına karar verilmiştir. Binbaşı Şakir Bey Edremit'ten gönderilen sitemli ve bir o kadar acıklı mektuba rağmen silahları vermeyince, müfreze kumandanı köyün ve cephaneliğin etrafının sarılmış olduğunu, direnmenin faydasız olduğunu ve silahların zorla olsa dahi alınacağını bildirmiştir. Bunun üzerine bütün sorumluluğu üzerine alarak silahları teslim etmiştir. Depoda bulunan 500 Rus ve Belçika tüfeğiyle 284 sandık mermi kısa sürede develere yüklenerek Edremit'e getirilmiş oradan da cepheye sevk edilmiştir (Özdemir, 2001b: 158)⁵⁰.

Albay Kazım Bey'in Kuvâ-yı Millîye'yi intizamlı kıtalar haline getirmek için çalıştığını ancak silah ve cephanenin yetersiz olduğunu belirtmektedir. Bu ihtiyacın giderilmesi, Kolordu depolarında bulunan mekanizmasız tüfekler için İstanbul'dan sandıklar ile mekanizma nakledilmiş ve denize atılan tüfek mekanizmaları çıkartılarak, bu tüfeklerden istifade etmeye çalıştıklarından bahsedilmektedir. Dramalı Rıza Bey'in gayretleri ile bir takım silah edinilmiştir. Bir top kaması İstanbul'dan Bandırma'ya getirilirken İtilaf kontrol memurları tarafından vapurda görülerek alınmış ve kamayı getiren kişi tevkif edilmiştir. Ayrıca İstanbul'da bulunan Bolşevik Rusların kendileriyle irtibata geçtiğini, kapitalistlere karşı Ruslar ile aynı fikirde olduklarını ilan etmeleri karşılığında silah ve cephane yardımı vaat etmiştir. Ancak Ruslara karşı bir düşmanlıklarının olmadığını, kendilerini dost bir komşu olarak tanıdıklarını belirten Kazım Bey böyle bir teklifi de kabul edemeyeceğini eklemiştir.

⁵⁰ Ayrıca Ruhi Naci Bey'in hatıratında Telgraf Müdürü Kazım Bey'in gayretleri ile Ezine'den, Bayramiç'ten sandık sandık silah ve mermi geldiğini bildirmektedir. Burada gerekli olan harp malzemelerini gönderenin Topçu Binbaşı Recep Bey adında birinin olduğunu, "Harp araçları açısından fakir olan cephemizi karadan besleyen cephane depoluğunu kesinkes yapmış bir komutandır" diyerek anlatmaktadır. Bkz. (Sağdıç, 1983: 57)

Görüşme sonunda Ruslar gizlice silah ve cephane temin edeceğini bildirmiş ancak İstanbul'a döndüğünde İngilizler tarafından tutuklanmıştır (Özalp, 1998: 74).

4.3.7.4. Akbaş Cephaneliği Baskını

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşması Osmanlı Devleti için adeta bir idam fermanıydı. Türk milletinin hürriyetini yok etmek niyetiyle Anadolu topraklarını işgale hazır hale getirmişlerdi. Mondros Ateşkes antlaşmasının en önemli maddeleri, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının ve istihkâmlarının itilaf güçlerine teslimi, Osmanlı ordusunun terhisi ve orduya ait silah, cephane, donatım ve taşıtların müttefik kuvvetlerine verilmesiydi. İtilaf Devletleri planlarını ince ince işlemeye başlamıştı. Bu maddeler sayesinde Osmanlı Devleti'nin savunması kırılacak ve işgaller herhangi bir engele takılmayacaktı. Bu madde bağlamında Osmanlı Harbiye Nezareti, 26 Kasım 1918 akşamına kadar Gelibolu yarımadasının ve boğazın Anadolu yakasının askeri birliklerden arındırılmasını istedi. Bu emre uyularak, 114. Kolordu ile 55. Tümen Gelibolu'dan Tekirdağ'a, 49. Tümen Malkara'dan Kırklareli'ne, 60. Tümen Eceabat'tan Keşan'a yer değiştirerek Trakya'nın doğusunda yerleşti (İlgürel, 1982: 272). Böylece Çanakkale Boğazı savunmasız kalmıştı. İtilaf Devletleri bu bölgeleri işgale başladığı zaman, bölgenin mevcut silah ve cephaneliklerini ele geçirmiş bulunuyorlardı.

Bu cephaneliklerden en önemlilerinden birisi de Gelibolu ile Eceabat arasında ve sahile yakın bir yer olan Akbaş cephaneliğiydi. Akbaş cephaneliğinde 8000 Rus tüfeği, 40 Rus mitralyöz, 20,000 sandık cephane, ayrıca muhabere ve istihkâm malzemesi bulunuyordu⁵¹. Bu malzeme 1917

⁵¹Depodaki malzeme için, Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'den naklen: "Gelibolu ve Eceabat arasında sahilde bir yer olan Akbaş'ta 8 bin tüfek, 137 bin 711 Alman piyade fişeği, 5,5 milyon mavzer cephanesi, 14 milyon Rus tüfeği cephanesi, 7 bin 331 sahra topu

yılında Rusya'da ihtilal çıkması sebebiyle Doğu Cephesi'nde ele geçen savaş ganimetiydi ve Akbaş cephaneliğine getirilip depolanmıştı (Çevik, 2007: 272). Mütarekeden sonra bu cephaneliğin korunması İtilaf Devletleri'nce Fransızlara devredildi. O sıralarda itilaf Devletleri Rusya'daki komünistleri ezmek için Wrangel (Nikolayevig Wrangel) ordusuna yardım ediyorlardı. Gazetelerin yazdığına göre Akbaş'taki silah ve mermilerin Rusya'ya gönderilmesine karar verilmişti (Kalmaz, 1982: 25). Bu sayede Bolşeviklere karşı savaşan Wrangel ordusu güçlenerek kızıl orduyu etkisiz kılacaktı. Çok geçmeden İtilaf Devletleri Osmanlı hükümetine resmen durumu bildirmiş, hükümet de bu durumu hemen kabul edivermişti⁵².

Bu arada Akbaş'taki cephanenin ve silahın Rusya'ya gönderileceği haberi İstanbul gazetelerinde yayılmaya başlayınca, hem Kuvâ-yı Millîyecilerin hem de Ankara'nın dikkatini çekti. Silah ve cephanenin hat safhada olduğu bu dönemde, haber büyük üzüntü yaratmıştır⁵³.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgale uğraması bütün yurttaki endişe yaratmıştı. Bu haberin Batı Anadolu'da duyulmasının ardından İzmir ve civarındaki illerden temsilciler zaman zaman toplanarak işgallerle karşı savunma ve direniş kararları almışlar, bu kararlar Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Millîye ruhunu pekiştirmişti. Yunanlıların işgal bölgelerinde gerçekleştirdiği zulüme karşı, Balıkesir ve Manisa merkez kazalarından gelen delegeler ile 26 Temmuz 1919'da I. Balıkesir kongresi toplandı (Çevik, 2007: 273). Bu kongrede alınan kararlar Batı Anadolu için hayati önem taşımaktaydı. Çünkü ilerlemekte olan Yunan işgaline karşı tedbirler düşünülüp kararlaştırıldı. Böylece Balıkesir Kongreleri Batı Anadolu ve civarı için önem arz etmeye başladı. Özellikle Balıkesir'de 19 Kasım 1919'da düzenlenen III. Kongre aldığı kararları açısından Anadolu'nun bağımsızlığını ne denli istediğinin ispatı olmuştu. Bu kongrede alınan kararların en önemlisi şüphesiz

mermisi, 104 onbeşlik Skoda mermisi, 398 onbuçukluk sahra obüs mermisi vardı." Bkz. (Kozanoğlu, 1970: 76-77)

⁵² Oysa ki mütareke şartların da bu Rus silahları ve cephaneleri hakkında bir hüküm yoktu. Fakat Vükela Heyeti (Bakanlar Kurulu) bu malzemenin İtilaf devletlerinin malı olması gerektiği, şeklindeki garip bir gerekçeyle bu isteğe boyun eğmiştir. Hatta bu kararın sonucu cephanelikteki silah ve cephaneyi Rusya'ya götürmek üzere, 1920 yılı ocak ayında Gelibolu limanına bir Rus gemisi bile gelmiştir. Bkz. (Çevik, 2007: 273)

⁵³ Bu konuda Çanakkale Mevki-i Müstahkem Kumandanı Şevket tarafından Ankara, 20. Kolordu Kumandanı Vekili Mahmut'a çekilen telgraf için, bkz. (Atatürk, 1999, c.III: 1762)

Anadolu'daki Heyet-i Temsiliye ile görüşülerek Redd-i İlhak isminin, Müdafaa-i Hukuk olarak değiştirilmesinin kabul edilmesidir. Bu suretle, Anadolu halkının ortak bir amaç uğruna tek vücut olmuş bir halde hareket ettiği ve bu kutsal gaye için Türk milletinin aynı heyecanla mücadeleye atıldığını ilan etmiş oluyordu. Balıkesir cephelerinde Yunan işgalcilerine karşı önemli başarılar sağlanmış, Batı Anadolu'daki birçok zaferde Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi etkin bir rol oynamaktaydı. Balıkesirliler sadece cephede faaliyette bulunmayıp halkın mücadeleye desteğini artırmak, işgallere sessiz kalmayacaklarını ilgili makamlara duyurmak için mitingler tertip ettiler (İlgürel, 1999: 168). Ancak düşmana karşı sürdürülen bu faaliyetler, bol miktarda silah ve cephane ihtiyacını da beraberinde getiriyordu. Elimizdeki mevcut silahlar, düşmanın elindeki modern silahlar ile boy ölçüşebilecek durumda değildi. Bu durum yetmezmiş gibi Kuvâ-yı Millîye için getirilen silahlar Ahmet Anzavur ve adamları tarafından Susurluk dolaylarında yağmalanmıştı⁵⁴. Bundan sonra Anzavur, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ni ele geçirmek için şehre yöneldiyse de, 15 Kasım 1919'da Kazım Bey'in kuvvetleri karşısında perişan olup, canını zor kurtardı. Kuvâ-yı Millîye'nin bu başarısı, Yunan kuvvetlerine karşı yer yer kazanılan başarılar, halkın Kuvâ-yı Millîye'ye katılımını hızlandırdı. Bu nedenle silah ve cephane ihtiyacı daha da artmıştı.

İşler bu noktaya gelince, bol miktarda silah ve cephanenin bulunduğu Akbaş deposuna baskın düzenlenmesine karar verildi. Ancak bu iş bu kadar kolay değildi. Ancak bu iş için birçok kara ve deniz aracına ihtiyaç vardı. Çünkü Akbaş'tan Anadolu'ya getirilecek malzemenin sahilde tutulmadan derhal içerilere getirilmesi şarttı. Ayrıca denizden yapılacak baskının da çok iyi planlanıp organize edilmesi gerekiyordu. Aksi halde, boğazda devriye gezen İngiliz donanması tarafından yakalanmak içten bile değildi (İlgürel, 1982: 274).

Akbaş cephaneliğine bir baskın yapılması fikri ortaya atıldıktan sonra, bu baskının yapılması ve hazırlık görevi, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi

⁵⁴ Kuvâ-yı Millîye'ye karşı mücadeleye girişen ve 12 Kasım 1919'da Kuva-yı Muhammediye adını verdiği 300 kişilik ordusu ile Susurluk'a giren Ahmet Anzavur cephane ve mühimmat yüklü 7 arabayı Göbel köyü civarında yağmalamıştı. Bkz. (İlgürel, 1999: 143)

tarafından Köprülü Hamdi Bey⁵⁵'e verildi. Hamdi Bey yanında 10 Kuvâ-yı Millîye askeri ile Balıkesir'den Biga'ya hareket etti. O sıralarda Gönen havalisinde Anzavur taraftarlarını takip etmekte olan Dramalı Rıza Bey 40 kadar adamıyla Balıkesir'e gelmişti. Kazım Bey, Dramalı Rıza ve adalarını Hamdi Bey'e yardım etmesi için Biga'ya gönderdi. Düşünülen baskın kararını uygulamak için cephanelik çevresinde esaslı bir inceleme ve hazırlık yapmak gerekiyordu. Hamdi Bey çok güvendiği arkadaşı Dramalı Rıza Bey'i bu iş ile görevlendirdi (Su, 1984: 1-24). Dramalı Rıza Bey, Biga'da kıyafet değiştirerek, iki arkadaşıyla Rumeli sahiline geçti. Bir hafta kadar Akbaş depolarının etrafında bir çoban kıyafetiyle tetkiklerde bulundu. Bazı köylülerle tanıştı. Muhafızların durumu ve mevkilerini, nöbetçilerin adedini ve nasıl nöbet değiştirdiklerini, telefon hatlarını, deponun içinde bulunan malzemelerin miktarlarını, depodan iskeleye gelen yolları, sahilde kayıkların yanaşabileceği noktaları öğrendi. Sonuç olarak yapılacak iş için gereken bütün bilgiyi toplayarak Biga'ya döndü ve görüşlerini Hamdi Bey'e anlattı. Hamdi Bey bu bilgiyi şifre ile Balıkesir'deki Kazım Bey 'e bildirdi (Özalp, 1998: 91). Baskın için vakit kaybedilmedi. Hamdi Bey etraftaki casuslar varlığını bildiği için Biga'dan ayrılırken Kara Hasan çetesinden kaçanları takip süsü verip gizlemiştir. Hatta yol boyunca herkese sözde bir takipten bahsedilerek 18 Ocak 1920'de Lâpseki'ye gelmişlerdir (Çevik, 2007: 285).

Hamdi Bey Lâpseki'ye geldiği gün Mülkiyeden arkadaşı olan kaymakam Hasan Basri Bey'i ziyaret etti. Ona baskından bahsederek, baskın sırasında kullanacakları kayık ve motorları bulmasını istedi. Dramalı Rıza Bey ise Bergos'a giderek Nahiye Müdürü Reşadettin Bey ve karakol komutanına durumu anlattıktan sonra Hamdi Bey'in Bergos'a geleceğini bildirdi. Gece Bergos'a gelen Hamdi Bey vakit kaybetmeden bir toplantı yaptı ve halkın rahatsız edilmeyeceğini, herkese eşkıya takibine gelindiğinin söylenmesini istedi. Böylece dikkatler eşkıya takibi üzerine yoğunlaşmıştı. Hamdi Bey Lâpseki Şube Başkanı ve Jandarma Komutanıyla da anlaştı. İki

⁵⁵ Hamdi Bey, 1886'da köprülüde doğmuş olup, Kolağası İbrahim Bey'in oğludur. Eğitimini Köprülü ve Üsküp'te tamamlayarak, Balkan savaşlarında görev almış, 1914'de Edirne polis müdürlüğü kısmi idari reisliğinde bulunmuştur. Daha sonra, Demirköy, Malkara, Keşan ve Sındırgı kaymakamlıklarında bulunan Hamdi Bey, 1917 den beri Edremit kaymakamlığında bulunuyordu. Hamdi Bey, sanatkâr ruhlu bir insan olup, şair, ressam ve müzisyen olarak tanınmaktaydı. Geniş bilgi için bkz. (Çevik, 2007: 276–281; Su, 1984)

adamını asker kaçağıymış gibi jandarma muhafazasında Gelibolu Müstahkem Mevki Komutanlığına yolladı. Komutan Halit Bey durumun farkında olduğu için bu iki askeri Akbaş Cephaneliğine sevk etti. İki gün sonra Hamdi Bey'in adamlarından Yüzbaşı Davut Bey Akbaş'ta Türk Muhafız Birliği'nin komutan yardımcılığı görevi ile cephaneliğe gitti (Kozanoğlu, 1970: 83). Bu sırada Rıza Bey civar köylerden ve çetelerden adam ve amele tedariki işlerini tamamlamıştı (Çevik, 2007: 286).

İstanbul'da boğaz komutanı olan Galatalı Şevket Bey'e, Kazım Bey 14. Kolordu Komutanı unvanıyla bir telgraf yolladı. Telgrafta Şevket Bey'in, Karabiga ve Lâpseki dolaylarından kalan Kolorduya ait eşyaların Bandırma'ya nakli için acele bir motor göndermesini istiyordu. Ayrıca motora Lâpseki'den bir memurun bineceğini, kaptanın bu memura göre hareket etmesinin bildirilmesini istedi. Motor baskından ele geçirilecek silah ve cephane yüklü kayık ve mavnaları Anadolu sahiline çekecekti. Lâpseki'den motora binecek olan kolordu memuru ise kendini subay olarak tanıttı Hamdi Bey'den başkası değildi (Özalp, 1998: 90).

Baskının yapılacağı gece İstanbul Boğaz Komutanlığınca gönderilen Bolayır vapuru ve Lâpseki'den gelen kayık, motor ve mavnalar Bergos iskelesinde toplanmışlar verilecek işareti beklemeye başladılar (Su, 1984: 146). Baskın için 26 Ocak 1920 günü akşamı harekete geçildi.

Hamdi Bey ve arkadaşları Bergos iskelesine inmişlerdi. Otuz kadar Kuvâ-yı Milliyeci Gelibolu'ya motorlarla hareket etmişlerdi. Hamdi Bey Bergos iskelesinde kaldı. Bu arada Dramalı Rıza Bey yanına aldığı becerikli ve cesur arkadaşları⁵⁶ ile cephaneliğe gitti. Arkadaşlarından bir kısmını yolları tutmak, telefon hatlarını kesmek üzere Gelibolu ve Ecebat yönlerine gönderdi (Su, 1984: 147). Dramalı Rıza Bey ve bir kısım gözü pek arkadaşı cephaneliğe daldılar. Önce cephaneliği koruyan dış nöbetçileri tutukladılar. Ses çıkarmalarına meydan vermeden silahları ellerinden alındı. Ardından Senegallilerin yattığı koğuşa baskın yapıldı. Askerler her şeyden habersiz

⁵⁶ Dramalı Rıza Bey'in baskına beraber gittiği arkadaşlarının isimleri şöyledir: Teğmen Ali Rıza, Makineli tüfek Üsteğmeni Besim, Manastırlı Mahmut, Menemenli İbrahim, Balıkesirli Kara Mustafa. Bkz. (Çevik, 2007: 287)

uyurken, koğuş nöbetçisinin en ufak bir hareket yapmasına meydan vermeden ağzı tıkanmış ve silahı elinden alınmıştı. Bu sırada bazı askerler sese uyanmış ama üzerlerine çevrilen namluları görünce bir şey yapamadan teslim olmuşlardı.

Baskın planlanan biçimde gerçekleşmişti. Vakit kaybetmeden depoların kapıları açıldı ve silah ve cephaneler taşınmaya başladı. Bir kısım köylüler taşıma işine yardımcı oluyorlardı. Yaklaşık 150 kişi cephaneleri kıyadaki motor, kayık ve mavnalara boşaltılmıştı (Kozanoğlu, 1970: 85). Depolardan sahile indirilen silah ve cephaneler deniz araçlarına yüklenip, Fransız subay ve erleri ile Lâpseki'ye doğru harekete geçti (İlgürel, 1982: 275). Kararlaştırıldığı üzere sahilde bir ateş yakılarak, Bergos'daki iskelede bekleyen Hamdi Bey'e işaret verildi. Yakılan ateşi gören Hamdi Bey Bolayır vapuru kaptanı Mehmet Bey'e karşıya gitmesini bildirdi. Bolayır vapuru boğazın karanlık sularında Gelibolu'ya doğru yola çıkmıştı. Ancak sürekli devriye gezen itilaf devletleri savaş gemilerinin herhangi birine denk gelmesi her şeyin sonu olabilirdi. Neyse ki korkulan olmamış, Bolayır vapuru silah ve cephane dolu mavna ve kayıkları sağ salim Bergos'a getirmişti. Aynı gece sabah olmadan büyük bir süratle karadaki araçlara yüklenen silah ve cephaneler sırtların arkasına taşındı. Oradan Beybaş, Hacikelenler köyleri yoluyla Balcılar köyüne ulaştırılmışlardır. Balcılar'a boşaltılan cephaneler, daha sonra Çan yoluyla Yenice köyüne taşınmıştır (Çevik, 2007: 287). O gün bir Fransız harp gemisi Lâpseki önüne gelmişse de bir şey elde edememiş, Bolayır motorunu batırarak çekip gitmiştir (Apak, 1942: 106).

Hamdi Bey elde edilen bu başarıyı bir telgraf ile Kazım Bey'e bildirmiştir. Silahların güvenle emniyete alınmasından sonra, Bergos'a getirilen Fransız askerleri bir kayıkla Akbaş'a geri yollanmışlardır (Çevik, 2007: 288). Hamdi Bey, askerlere komutanlarına iletmek üzere bir de Türkçe yazılmış bir mektup vermiştir. Bu mektupta şöyle yazmaktadır; *“muhafazanız altında bulunan silahlar aslında bizimdir ve bize lazımdır. Cephaneliği 200 kişi ile bastım içindekileri ben aldım, askerlerinizin hiçbir kabahati yoktur. Kendilerinden aldığım bütün teçhizatı geri vererek onları size gönderiyorum”*(Kozanoğlu, 1970: 90). Baskın haberi Kazım Paşa tarafından

ertesesi gün Ankara'ya bir telgrafla bildirdi.(28 Ocak 1920) Mustafa Kemal Paşa da 29 Ocak 1920 tarihli cevabi telgrafında şunları söylemiştir (Atatürk, 1999, c.III: 1210);

“Köprülü Hamdi Bey'in fedakarane ve cesurane hareketle elde eylediği şayan-ı gıpta muvaffakiyetten mütehasıl teşekküratımızın Mumaileyhe tebliğine delalet buyrulmasını rica eder, böyle azim bir muvaffakiyete saik olan zatı biraderlerini tebrike şitab eyleriz”

*Heyet-i Temsiliye Namına
Mustafa Kemal*

Mustafa Kemal aynı gün Heyet-i Temsiliye adına bir tamim yayınlıyarak, kamuoyuna bilgi vermiştir. Ayrıca Mustafa Kemal'in Heyet-i Temsiliye adına gönderdiği bir telgrafta, *“Türklerin Anadolu sahilinden Rumeli sahiline ilk geçişlerine benzer bir cesaret ve fedakârlık örneği olduğu”nu* ifade etmiştir (Özalp, 1998: 91).

Akbaş baskınına karşı itilaf devletlerinin tepkisi çok şiddetli olmuş, İstanbul hükümetini dahi protesto etmişlerdi. Hatta İngilizler, Miralay Kazım Bey'i Harbiye Nezaretinden talep etmişlerdi. İstanbul'daki Kuvâ-yı Millîye taraftarları da sıkı bir şekilde takip edilmekteydiler. Ayrıca İtilaf devletleri Gelibolu'dan bazı memurları da tevkif etmişlerdi (İlgürel, 1982: 227).

Akbaş baskını en çok İngilizleri rahatsız etmiş görünüyordu. Baskın da ele geçen silah ve cephaneleri geri almak ve bu suretle Kuvâ-yı Millîye'nin daha fazla güçlenmesini engellemek istiyorlardı. Bu nedenle Bandırma'ya 1 Şubat 1920'de 200 kişilik bir kuvvet çıkarmışlardı. Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ne gözdağı vermek ve Yunan işgaline destek olmak için yapılan bu harekete bir takım İtilaf devletleri de katılmış ve işgal güçlerinin gemileri Bandırma limanına demirlemişlerdi. İngilizler Kolorduya verdikleri bir nota ile de, alınan silah ve cephanenin iadesini ve baskına katılanların teslimini istemekteydi (Özalp, 1998: 93). Bu gelişmeler üzerine Dâhiliye Nezareti, Karesi Mutasarrıflığına gönderdiği yazıda, İngilizlerin iddia ettiği gibi Mutasarrıflık dâhilinde silah sevkiyatı olup olmadığını sorarak, konu hakkında acilen tahkikat başlatılmasını istedi (BOA. DH. ŞFR., D:107, nr:28).

İngilizlerin Bandırma çıkartmasını, Balıkesir’de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi de, İngiliz temsilciliğine verdiği bir muhtıra ile protesto etmişti. Dört maddelik bu muhtırada; Akbaş baskının Yunan vahşet ve zulmüne karşı halkın galeyanı olduğu belirtilerek, “... *İnsaniyet için ebedi bir leke olan Yunan işgali ref edilmedikçe milletimiz elinden silahını bırakmayacağı gibi Yunan mezalimine karşı da canını, malını, ırzını kurtarmak için elinden gelen her türlü vesaite tevessül etmek mecburiyetindedir*” deniliyordu. Muhtıranın sonunda da Bandırma’nın işgali protesto ediliyordu (Çevik, 2007: 290). Bunun dışında İstanbul hükümetini de bu muhtıradan haberdar etmek isteyen Heyet-i Merkeziye, mahiyeti değişik ve beş maddelik bir muhtıra suretini İstanbul’a Sadaret makamına göndermişti⁵⁷. 11 Şubat 1920 tarihinde çekilen bu telgraf sureti, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi’nin Akbaş baskını ile alakası olmadığını izlenimini vermek için çekilmiştir. Ancak baskının, Yunanlıların yapmış oldukları zulmün halk üzerindeki etkisi ile gerçekleştiğini belirterek, baskının halkın, haksızlığa karşı bir galeyanı olarak değerlendirmişlerdir. Bundan başka, Yunanlıların Anadolu’yu tahliye etmemeleri halinde halkın bu tarz hareketlerinin artabileceği bildirilmiş ve İngilizlerin derhal Bandırma’yı boşaltmaları istenmiştir. Gerek askerlerin, gerekse sivil makamların girişimleri etkisini göstermiş, Kuvâ-yı Millîye’den silah ve cephanelerin geri alınmasının mümkün olmadığını anlayan İngilizler, Balıkesir’de bulunan İngiliz temsilcisi Mister Arthur’u, İngiliz Genel Karargâhı protestoları dikkate alarak Bandırma’daki kuvvetlerin geri çekilmesi emrini verildiğini bildirmeye göndermiştir (Su, 1984: 177). Nitekim 11 Şubat 1920’de İngilizler Bandırma’dan çekilmişlerdir.

Hamdi Bey, akbaş baskını ile ele geçirilen silah ve cephaneyi emniyete aldıktan sonra, bu bölgede Sarıçalı (Sarıncaali), Yenişehir ve Üveycik (Üvecik)’te Osmanlı Devleti’ne ait cephaneliklerdeki silah ve cephaneyi de oradaki subaylarımızın yardımıyla Yeniceköy’e naklettirmiştir. Yapılan bu nakil sonrası Hamdi Bey, Çan’a geçmiş 10 veya 11 Şubat 1920 günleri Biga’ya dönmüştür.

⁵⁷ Sadaret makamına gönderilen bu muhtıranın tam metni için Bkz. (İlgürel, 1982: 280–281)

İngilizler baskında kullanılan Bolayır vapurunu Karabiga'ya yolladıkları bir kruvazör ile orada buldular. Nahiye müdürünü sıkıştırdılar ancak bir şey elde edemeyince vapuru yanarlina alarak oradan uzaklaştılar. Ayrıca baskın sonrası Akbaşa kalan silah ve cephaneler ile Gelibolu, Maydos, Bolayır ve Bigalıkale'deki depolarda bulunan silah ve cephaneleri oralardan alarak, Çanakkale'de emniyete aldılar (Çevik, 2007: 292).

Hamdi Bey Biga'ya geldikten sonra cepheler için asker toplamaya başlamıştı. Akbaştan ele geçirilen silah ve cephaneye ve toplanacak bu güçler Soma-Akhisar arasında büyük bir taarruzla Yunanlıları İzmir'den çıkarmayı planlanmıştı. Ancak Ankara'dan Şubat Ayının ortalarında Yunanlılar tarafından büyük bir taarruz gerçekleştirmeyi planladıkları haberi gelmiş ve tedbirler alınması gerektiği vurgulanıyordu (Su, 1984: 178). Hamdi Bey toplanması gereken 5000 kişilik kuvvetin çeşitli ihtiyaçları için haklatan yardım adı altında para toplamaya karar verdi. Aslında bu bir çeşit vergiydi (İğdemir, 1989: 87).

Bu durum ilk isyandan sonra bir köşeye sinmiş bekleyen Ahmet Anzavur'u harekete geçirmiştir. Halkı bu vergilere karşı kışkırtarak bu hoşnutsuzluğu Kuvâ-yı Millîye'ye karşı kullanmış ve isyanını başlatmış ve 16 Şubat 1920 günü Biga'yı basmıştır. Hamdi Bey Biga'da Bu isyan karşısında gafil avlanmış. Ahmet Anzavur ve İmam Fevzi (Gâvur İmam) kuvvetlerinin Biga'ya iki koldan girmesiyle, Hamdi Bey ile çatışmaya başlamışlardır. Hamdi Bey durumun ciddiyeti üzerine silah ve cephanenin bulunduğu Yeniceköy'e gitmeye kara vermiş, gitmeden önce Kazım Bey'e haber göndererek Biga'ya yardım istemiştir. Daha önce silahları korumak için Yeniceköy'e gitmiş olan Dramalı Rıza Bey silahları korumaya hazırlanmaktadır (Çevik, 2007: 293). Biga'dan Yeniceköy'e hareket eden Hamdi Bey ise dinlenmek üzere girdiği İnova köyünde tedbirsizliği yüzünden kendilerini takip eden Gâvur İmam'ın bir gurup adamı tarafından yakalanmıştır. Eşküyalar Hamdi Bey'i Biga'ya götürürlerken yolda işkence ile şehit etmişlerdir⁵⁸. Hamdi Bey'in cesedi, başı

⁵⁸ Uluğ İğdemir köprülü Hamdi Bey'in cesedinin Biga'ya getirilişini hatıralarına şöyle kaydetmiş: *"haber aldık Hamdi Bey'in naaşı mübarekini canavarlara kirli ayaklarıyla çiğnemişler, vücudunu paramparça etmişler alçaklar! Bunları işittikçe teessürüme payan olmuyor. Of! Bu derece yeisi ömrümde görmedim. Bu derece fecaat dünyada işitmedim.*

vücudundan ayrılmış, paramparça edilmiş bir halde, beş gün sokak ortasında kalmış. Nihayet Bandırma'dan gelen 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzettin Paşa, Biga'da ki şehitleri hükümet yakınındaki cami avlusunu defnettirmiştir (Su, 1984: 203).

Hamdi Bey'in şehit edilmesinden sonra Yeniceköy'de bulunan Dramalı Rıza Bey ve adamları, Anzavur ve Gâvur İmam kuvvetlerince çepeçevre sarılmıştı. Ancak Balıkesir'den Hamdi Bey'in istediği yardım yola çıkmıştı. Fakat Rıza Bey'in bundan haberi yoktu. Bu nedenle Dramalı Rıza Bey cephanenin ve silahların Anzavur ve adamlarının eline geçmemesi için onları ateşe verdi ve kısa süre sonra mühimmatlar infilak etti⁵⁹.

Silah ve cephanenin Yeniceköy'de infilak etmesi ile her ne kadar emeklerin boşa gitmiş gibi görünse de, bunların Anzavur'un eline geçmesi ihtimali ortadan kalkmıştı. Akbaş baskını ile ele geçirilen silah ve cephaneler, Türk milleti ile hiç alakası olmayan yerlere gönderilecekti. Baskın ile bu duruma mani olunmuştu. Zaten Hamdi Bey Fransızlara işgalden sonra çektiği telgrafta, "*muhafazanız altında bulunan silahlar aslında bizimdir ve bize lazımdır*" diyerek baskının meşruiyetini ispatlamıştır. Ancak Ahmet Anzavur ve adamları bu mücadeleyi gölgelemişler ve bin cefa ile gerçekleşen bu olayı, tarihe acı bir safha olarak kazımışlardır. Akbaş Baskını'nda elde edilen silah ve cephaneye Kuvâ-yı Millîye birliklerinin eline geçmiş olsaydı, Soma ile Akhisar arasında yerleşmiş bulunan Yunan ordusuna büyük bir baskın gerçekleştirilecekti. Aslında bu baskından sonra İzmir üzerine yürünmesi planlanmıştı. Akbaş Baskını, Türkün vatan sevgisini ve onun için her türlü fedakârlığa seve seve katlanabileceğini göstermede bir mutlak bir örnek olmuştur. Ya istiklal ya ölüm! Parolasını ne derece benimsendiğini gösteren vatanperver insanlar bu uğurda gözünü kırpmadan canlarını vermişlerdir. Tek

Herhalde Balkan harbinin Bulgarları bunlardan daha münsif idiler. Zavallı şehidin vücudunu arabadan süngülerle çıkarmışlar." Bkz. (İğdemir, 1989: 12–13)

⁵⁹ Akbaş Baskını'nda çok büyük emeği geçmiş olan sessiz kahramanlarımızdan biride Dramalı Rıza Bey'dir. Bin bir eza ve cefa ile elde edilen bu malzemeyi kendi elleriyle yakmasını bir türlü içine sindiremeyen büyük kahraman, kendini affettirmenin çarelerini aramıştır. Hâlbuki o şartlarda başak bir çare yoktur. Dramalı Rıza Bey bunu, haysiyet ve şeref kırıcı bir olay olarak görür. En sonunda Damat Ferit Paşa'yı öldürmeyi planlar. Bu maksatla İstanbul'a gider. Fakat bir ihbar sonucu yakalanarak Divan- Harp'te alınan kararla idam edilmiştir. Bkz.(Çevik, 2007: 294); Ayrıca Dramalı Rıza Bey için Bkz.(Akandere-Ata, 2003:17- 82)

gayesi ele geçirilen silahları ve cephaneleri, bağımsızlık mücadelemizin verildiği cephelerde savaşılan Mehmetçiklere yetiştirmek olan Köprülü Hamdi Bey parolayı ne denli sahiplendiğini ve benimsediğini göstermişti. Aynı kaderi paylaşan Dramalı Rıza Bey Baskında ele geçirilen silahları Anzavur'un eline geçmemesi için ateşe vermişti. Ancak bu olayı içine sindirememiş ve kendisini suçlu hissetmekteydi. Nitekim vatana hizmet için yanıp tutuşan Dramalı Rıza Bey gaflet ve delalet içinde gördüğü ve Milli Mücadelenin iç düşmanı Damat Ferit'i öldürmeye giderken yakalanarak idam edilmişti. Bu denli gözü kara kahramanlarımıza hizmetleri nedeniyle vatan minnettar kalacaktır. Akbaş Baskını Türk tarihinin ibretlerle dolu bir safhası olarak tarihteki yerini almıştır.

4.3.8. San Remo Konferansı ve Yunan İleri Harekâtı

Mondros Mütarekesi imzalanalı bir buçuk yıllık bir süre geçmesine rağmen Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında henüz bir barış antlaşması imzalanmamıştı. Savaştan yenik ayrılan, Almanya, Bulgaristan, Avusturya ve Macaristan ile barış antlaşmaları imzalanırken⁶⁰ Osmanlı Devleti ile herhangi bir müzakere dahi başlatılmamıştı. İtilaf Devletleri'nin Anadolu'nun paylaşımı ile ilgili anlaşmazlıklarını çözümlenmesi ve Türk tarafının hızla yayılan Milli Mücadele düşüncesi karşısında barış görüşmelerinin başlaması fikri her birinde hâsıl olmuştur. Vakit kaybetmeden İtilaf Devletleri bu konuda hazırlıklara başlamışlardır.

Londra konferansı görüşmeleri 10 Nisan 1920 tarihinde son bulması ile birlikte bir sonraki toplantının İtalya'nın San Remo kentinde yapılmasına karar verildi. 18–26 Nisan 1920 tarihleri arasında İtalya, İngiltere, Fransa Başbakanları ve Yunanistan, Belçika, Japonya, Ermenistan ve Amerika

⁶⁰ Almanya ile 28 Haziran 1919 tarihinde Versay Antlaşması, Avusturya ile 10 Eylül 1919 tarihinde Saint German Antlaşması, Macaristan ile 4 Haziran 1920 tarihinde Trianon Antlaşması, Bulgaristan ile 27 Kasım 1919 tarihinde Neuilly Antlaşması imzalanmıştır. (Safran-Turan, 2000; 71–72)

temsilcilerinin katılımıyla konferans gerçekleşti⁶¹. Osmanlı Devleti toplantıya katılmış olmasına rağmen temsilcilerine hiç söz verilmemişti. Çünkü Osmanlı taraf değil ganimet olarak görünüyor ve herkes bu ganimetten pay almak istiyordu.

San Remo Konferansında, Osmanlı Devletinin Asya ve Kuzey Afrika'da bulunan Arap toprakları üzerindeki bütün haklarından vazgeçmesi, bağımsız bir Ermenistan'la özerk bir Kürdistan'ın kurulması kararlaştırıldı. Ayrıca Osmanlı Devletinin eski Suriye topraklarında iki A tipi manda teşkil edilerek Suriye ve Lübnan'ın Fransa, Filistin'in ise İngiltere'nin idaresine bırakılması Irak topraklarının da İngiltere'nin mandasına girmesi kararlaştırıldı. Teşkil edilen A tipi manda idaresi, söz konusu ülkelerin bağımsız sayılmasını, kendini idare edebilecek siyasi olgunluğa erişinceye kadar manda otoritesi altında kalmasını öngörüyordu. Ayrıca İzmir ve Trakya Yunanistan' a bırakılacak, Adana ile Antalya ve gerisindeki topraklar ise İtalya ve Fransa' nın etkin olacağı bölge olarak tayin edildi. Boğazlar için yönetim işlerini takip edecek ve güvenliği sağlayacak iki komisyon kuruldu. Boğazlar her zaman ticari ve savaş gemilerine açık tutulacaktı. Konferans tamamlandıktan sonra Osmanlı'nın son bulmasını bütün topraklarının paylaşılmasını öngören bu maddelere Osmanlı Heyeti itiraz etti. Osmanlı Heyeti'nden Galip Kemali Bey bir muhtıra vererek İzmir, Adana, Erzurum, Trabzon bölgelerinde Müslüman Türklerin çoğunlukta olduğunu hatırlatıp kararlar alınırken göz önünde bulundurulması gerektiğini bildirdi. Ancak Müttefik Devletler bunu dikkate dahi almadılar (Özkaya, 2005d: 183).

Konferans kararları 11 Mayıs'ta Osmanlı Hükümetine bildirilmiş ve kararların onaylanması istenmiştir. Ancak Hükümet temsilcisi Tevfik Paşa, konferans kararlarının Osmanlı Devleti'nin bağımsız devlet anlayışı ile bağdaşmayacağını ve mevcut kararların ağır hükümler içermesi nedeniyle kabul etmemiştir (Özdemir, 2001b: 260).

⁶¹ 19 Nisan'daki toplantıya İngiltere, Fransa, İtalya katılmış, 21 Nisan'da Japonya, 23 Nisan'da Yunanistan, Ermenistan, 25 Nisan'daki toplantı Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika ve Japonya arasında gerçekleşmiştir. (Özkaya, 2005d; 283)

Ancak konferans kararları İtilaf Devletleri için önemliydi. Bu nedenle isteklerinin bir an evvel yerine getirilmesini istiyorlardı. Eğer istekleri barış yoluyla kabul edilmezse zorla kabul ettirileceğini, konferans sonunda İngiliz Başbakanı Lloyd George belirmişti. Bunun için askeri uzmanların görüşleri alınmış ve Fransız Komutan Mareşal Foch, bölgenin kontrol altına alınması için 27 tümene ihtiyaç olduğunu belirtmiş, bunun üzerine Yunan Başbakanı Venizelos Yunan kuvvetlerinin 14 tümeniyle hazır olduğunu ve Türklere karşı harekete geçebileceğini belirtmiştir (Genelkurmay, 1965: 181).

Fransız Başbakanı'nın Yunan kuvvetlerinin hazır olan 14 tümeni ile Türklere karşı başarılı olamayacaklarını belirtmesi üzerine Venizelos buna şiddetle karşı çıkmış ve şu cevabı vermiştir: "Biz sizden yardım istemek fikrinde değiliz. Anadolu'daki Yunan ordusu, yalnız Yunan isteklerini değil, aynı zamanda barış şartlarının tamamını Türklere kabul ettirecek kudrettedir (Genelkurmay, 1965: 182)."

Osmanlı Devleti'nin konferans kararlarını kabul etmemesi İtilaf Devletlerini tedirgin etmiştir. 15–17 Mayıs 1920 tarihleri arasında İngiltere'nin Hythe kasabasında toplanan İtilaf Devleti temsilcileri Venizelos'un ısrarı üzerine Yunan kuvvetlerinin Milne Hattı'nın kuzeyine yani Bandırma istikametine doğru yürümesini kabul etmişlerdir (Genelkurmay, 1965: 182). Lloyd George'un Türklere anlaşmayı kabul ettirmek için Müttefiklerden yardım beklememesi üzerine Venizelos, Yunanistan'ın gerekli gücü sahip olduğunu belirtmiştir (Özdemir, 2001: 261).

4.3.8.1. Taarruz Öncesi Yunan Kuvvetlerinin Durumu

Türkler üzerine saldırı hazırlıklarında bulunan Yunan kuvvetleri Batı Anadolu'yu kısa sürede ele geçirip Osmanlı Devleti'ni ve Kuvâ-yı Millîye kuvvetlerini saf dışı bırakmak niyetindeydiler. Bu anlamda Batı Anadolu'da; 1 Ordu Karargâhı, 2 kolordu karargâhı, 6 piyade tümen karargâhı, 18 piyade ve

evzon alay karargâhı, 52 piyade ve evzon taburu, 1 süvari tugayı karargâhı, 2 süvari alayı, 1 ağır topçu alayı, (9 Batarya–36 top) ordu topçusu, 2 sahra topçu alayı (18 batarya–72 top), 12 dağ topçu taburu (24 batarya–96 top), 1 istihkâm taburu, 1 jandarma alayı, 1 Demiryolu inşa taburu, 2 ihtivat taburu, 2 ihtiyat istihkâm depo taburu, 1 manadolis müfrezesi (250 atlı) bulunmaktaydı (Genelkurmay, 1965: 184–185). Adı geçen Yunan kuvvetleri, İzmir'in her cihetinde bulunan Milli müfrezelerden sayıca daha fazlaydı. Ayrıca silah ve cephaneleri Türk tarafından daha çoktu.

Konferans kararlarını kabul ettirmek için, İzmir Kuzey Cephesi'nden hareket edecek olan kuvvetin İzmir'de bulunan İzmir Kolordusu olması kararlaştırıldı. Bu kolordunun saldırıdan önceki mevcudu, 1175 subay, 35.300 er, 1004 Süvari ve 92 toptan oluşmaktaydı. Ayrıca İzmir'deki kolordunun gerisinde her zaman hazır bulunan Ayvalık tümeni bulunmaktaydı⁶² (Genelkurmay, 1965: 200). Adalar Tümeni Komutanı Albay Tserulis, İzmir Tümeni Komutanı Albay Mazarakis, İhtiyat Ayvalık Tümeni'nin komutanı ise Albay Otoneos idi (Karaburçak, 2002: 106).

4.3.8.2. Taarruz Öncesi Türk Kuvvetlerinin Durumu

Saldırı planlarını harekete geçirmek isteyen Yunan kuvvetlerinde hummalı bir çalışma başlamış, işgal alanlarını genişletmek için bu fırsatı değerlendirmek istiyorlardı. İzmir'in kuzey kesimine doğru hareket edecek İzmir Kolordusu tam donanımlı hale getirilmişti. Bu kuvvetin karşısında Türk tarafından 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey kumandasındaki İzmir Şimal Cephesi bulunuyordu. Burada bulunan Türk kuvvetlerinin

⁶² Kazım Özalp'ın Milli Mücadele adlı hatıratında; "Muhtelif vasıtalarla elde ettiğimiz bilgiye göre Haziran ayı ortalarında düşmanın kuvvet ve vaziyeti şu şekilde tarafımızdan tespit edilmişti: Kuzey Ayvalık cephesi karşısında 5 tabur ve İvrindi cephesi karşısında 2 tabur. Soma cephesi karşısında 1 fırka (Adalar Fırkası). Akhisar cephesi karşısında İzmir Fırkası ile Plastiras müfrezesi, Salihli cephesi karşısında 2 fırka (13. ve Ayvalık Fırkaları). Ödemiş cephesi karşısında 2. Fırka. Nazilli cephesi karşısında 1. fırka." (Özalp, 1998:136)

çoğunluğunun milis olmakla birlikte 5.000 kişi civarındaydı(Özdemir, 2001b: 262).

Kurmay Binbaşı Derviş Bey kumandasındaki Akhisar bölgesinde Saruhan ve Alibeyli Milli taburlarından oluşturulan Milli Akhisar Nişancı Alayı, bir sahra bataryası, 105 mm.'lik bir obüs takımı ve bir kısmı atlı olmak üzere milli müfrezeler bulunmaktaydı. Yarbey Ali Bey'in emrindeki 182. Alay'ın 2. taburu, 14. Süvari Alayı ve bir istihkâm bölüğü ihtiyat olarak bölgede bulunuyordu. Akhisar kesimine takviye amacıyla gönderilen 159. Piyade Alayı ile Uşak Hücum Taburu, Gölmmarmara'da ihtiyatta bulunmaktaydı (Genelkurmay, 1965: 192; Özalp, 1998: 134).

İzmir Şimal Cephesi'nin Soma kısmında, Bergama bölgesinden toplanan milli müfrezeler ve Soma Milli Alayı yer alırken, 188. Piyade Alayı'nın 3. taburu ile bir istihkâm bölüğü ve bir telgraf müfrezesi tedbir olarak Soma'da tutuluyordu. Biri sahra diğeri obüs olmak üzere iki topçu bataryası Çinge'nin doğu sırtlarıyla Çamlıca dağı bölgesinde mevzilendirilmişti (Özalp, 1998: 134). Soma Cephesi Komutanı Yüzbaşı Kemal Bey ise kuvvetlerin 5 avcı taburu, 4 ihtiyat taburu ve muhaberenin üçüncü günü cepheye katılan Bandırma ihtiyat taburundan ibaret olduğunu belirtmektedir (Özdemir, 2001b: 263).

Balıkesir'in İvrindi bölgesinde ise İvrindi Milli Taburu, Korucu Milli Taburu ve bir piyade taburu bulunuyordu. Halit Bey komutasındaki cephe de aynı zamanda bir yaya topçu bölüğü ile 60 kişilik süvari müfrezesi ihtiyatta bulunmaktadır (Genelkurmay, 1965: 193; Özalp, 1998: 135).

Ayvalık kesiminde ise üç piyade taburundan kurulu bir nizamiye alayı (189. Alay)⁶³, üç taburlu bir milli alay, 40 atlı bir süvari takımı, bir Boşnak müfrezesi ve 7,5 cm'lik seri ateşli sahra topu bulunuyordu. Bu cephenin kumandanlığını Kaymakam Seyfullah Bey yapıyordu (İlgürel, 1999).

⁶³ Ayvalık işgali sırasında bu bölgede mücadele eden 172. Alay Nisan ayı başlarında isyan bastırmakla görevlendirilmiştir. Komutanlığına Yarbey Osman Bey tayin edilmiştir. Ali (Çetinkaya) Bey ise Afyon Karahisar mebusu olması üzerine Alay komutanlığından ayrılmıştır.

Bahsedilen kuvvetlerin hepsi Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ne bağlıydı. Ancak bu bağlılık mutlak bir durum arz etmiyordu. Balıkesir'e bağlı her bir bölgede heyetler kurulmuş, bu heyetler milli kuvvetlerin oluşturulmasında, sevk ve idarelerinde ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi çok önemli görevler yerine getirmiştir. Tabiatıyla her Müdafaa-i Hukuk heyetinin gücünü dayandırdığı ve temsil ettiği halk vardı. Heyetler halktan aldıkları destekle çalıştılar ve vatan müdafaasına hizmet ettiler (İlgürel, 1999).

4.3.8.3. Yunanlıların Taarruz Planları

Yunan Ordusunun, takviyeli iki tûmenden ibaret asıl taarruz grubu, Akhisar çevresindeki Türk birliklerini yok edip Akhisar'ı ele geçirmeyi planlarken; Adalar Tûmeni, Soma kesimindeki Türk kuvvetlerini tespit edecek, daha sonra Soma bölgesini ele geçirerek Akhisar çevresindeki Türk kuvvetlerinin kuzeye çekilmesini önleyecekti. Böylece türk mevzilerini ele geçirip direniş kırmayı planlıyorlardı (Genelkurmay, 1965: 189).

Yunan karargahının saldırı planına göre 1., 2. ve 13. Tûmenlerin oluşturduğu 1. Kolordu, Türk kuvvetlerinin güney ve doğu cephelerine saldıracak, birinci günü Köşk doğusu-Bozdağ doğusu-Salihli hattını ele geçirecekti. İzmir ve Adalar Tûmeninin oluşturduğu İzmir Kolordusu, ilk gün Kumçay yönünden Akhisar'a saldıracak, Akhisar'ı ele geçirecekti. İkinci gün Büyük ve Küçük Menderes nehirleri yöresindeki saldırı doğuya doğru geliştirilecek, Gediz yöresindeki ilerleme Alaşehir'i işgale yöneltecekti. İzmir Kolordusu birlikleri Soma ve Akhisar'ı ele geçirdikten sonra Balıkesir yönündeki saldırı için hazırlık yapacaktı. 13. Tûmen Alaşehir'i ele geçirdikten sonra, kuzeye doğru İzmir kolordusunun yapacağı harekâta katılacaktı. Bu arda Balıkesir ve Bursa yönündeki harekâta katılmak için Batı Trakya'dan bir tûmen getirtilerek Bandırma'ya yerleştirilecekti. Balıkesir'e yapılacak saldırı için yeni emir bekleyeceklerdi (İlkin-Tekeli, 1989: 310).

Kuvâ-yı Millîye birlikleri ise Yunan işgal ordusuna karşı, kanının son damlasına kadar savaşmak kararlılığı ile kendini kaptırmamak, toprak kaybetme pahasına da olsa zaman kazanmak, düşmanı yıpratmak şeklinde bir muharebe tarzını uygulamayı düşünmekteydi (Genelkurmay, 1965: 191). Kuvâ-yı Millîye ile Yunan işgal kuvvetleri arasındaki silah ve teçhizat farkı bu uygulamayı zorunlu kılmaktadır.

4.4.Edremit'in İşgali ve İşgal Yıllarında Edremit

4.4.1. Edremit'in İşgal Edilmesi

Sevr Antlaşması'nın esaslarının belirlendiği San Remo Konferansı kararlarının Türklere zorla kabul ettirilmesi ve İtilaf Devletleri'nin emperyalist emellerinin yerine getirilmesi için Yunan ordusu, yaklaşık kırkbin kişilik bir kuvvetle 22 Haziran 1920'de İzmir Kuzey Cephesi'nden taarruza başladı. Bu bölge yaklaşık beş bin kişilik Kuvâ-yı Millîye güçleri ile savunulmaya çalışılıyordu (Özdemir, 2001a: 254).

Sayınca üstün olan Yunan kuvvetlerine karşı, 22–28 Haziran tarihleri arasında Soma ve Ayvalık cephelerinde milli kuvvetler tarafından önemli mücadeleler ortaya konmuştur. Düşman silah gücü açısından da Türk kuvvetlerinden üstündür.

29 Haziran günü başlayan Yunan taarruzu ile Kınık cephesi dağılmış, silah ve cephanenin yetersizliğinden dolayı Yunan Kuvvetleri Madra dağından Edremit ovasına girmiş, kuvvetlerin direnişine rağmen Burhaniye'yi ele geçirmiştir. Aynı anda Nikki adındaki Yunan muhribi Karatepe istikametinden çıkarak bölgedeki kuvvetlerimizi topa tutmuştur (Yetkin, 1939: 187).

30 Haziran'da halkın Çete Konağı diye adlandırdığı Edremit Kuvâ-yı Millîye karargâhında Kuvâ-yı Millîye'ye ait bütün evraklar ateşe verilmiş, tam

o sırada Ergama'dan bir telefon haberi gelmiştir. Habere göre Balıkesir Yunan Kuvvetlerince işgal edilmiş, buradan hareket eden işgal kuvvetleri Bursa, Bandırma ve Edremit istikametine doğru hareket halinde oldukları bildirilmiştir. Aynı gün saat 16.00 sularında Ayvalık cephesinden Türk kuvvetleri geri çekilmeye başlamış, cephe komutanı Kaymakam Sadullah Bey Edremit Müdafaa-i Hukuk Reisi Muammer Bey'e bir emir göndermiştir. Bu emre göre Sadullah Bey, Muammer bey'in maiyetindeki birlikler ile beraber şehri terk ederek, Temaşlık sırtlarında, çekilmekte olan milli müfrezelerle birleşmesini istemektedir. Düşman Bandırma'yı işgal etmeden Agonya yolu ile birliklerin Anadolu içlerine çekilmesi gerekmektedir (Yetkin, 1939: 188).

Cepheden gelen emir üzerine Muammer Bey, şehrin asayişini jandarma kumandanı Süheyl Bey'e devrettikten sonra Temaşlık İstikametine doğru hareket etmiştir. Temaşlık köyüne vardıkları zaman, buluşmaları gereken askerlerin köyden ayrıldığını öğrenince derhal harekete geçmiştir. Agonya mıntıkasında ilk ulaştıkları yer olan Arabacı köyünde köylüler tarafından karşılanmışlardır. Bu köyde birliklerin yemekleri verilip karınları doyurulmuş, atlarının yemleri ve samanları temin edilmiş, köylüler bunların hiçi birisi için para talep etmemiştir (Özdemir, 2001a: 255).

Arabacı köyünden ayrılan kabile Fındıklı köyü civarında verilen bir molada, Bandırma yönünden gelen yolculardan düşmanın Bandırmaya girmek üzere oldukları haberini almışlardır. Bu haber üzerine Anadolu içlerine çekilme planlarına dair ümitleri azalmış, kabile ikiye ayrılarak bir kısmı devam etme kararı alırken bir kısmı geri dönmüştür. Anadolu'ya çekilme kararı alan kabile kısa bir süre sonra eşkıyalar⁶⁴ tarafından pusuya düşürülmüştür. Silah sesleri üzerine Edremit'e geri dönen kabile olay yerine hareket etmiş, vardıklarından Kuvâ-yı Millîye yöneticilerinden Haznedar-zade Halim Efendi, Helvacı Hacı Hasan oğlu Nuri Bey, Narlılı Hacı Remzi Bey şehit olmuş ve Edremit Kaymakamı Azmi Bey ise yaralanmıştır (Sağdıç, 1983: 123). Sağ kalanlar daha sonra Muammer Bey ve Azmi Bey ile birlikte geri dönmüşler,

⁶⁴ Gıyas Yetkin "Yurdun Güzel Bir Köşesi Edremit" adlı eserinde pusu kuran eşkıyalar için "Anzavur Döküntüleri" ifadesini kullanmaktadır (Yetkin, 1939: 188)

Dereli köyüne gelerek buradan gizlice Edremit'e girmişlerdir⁶⁵ (Sağdıç, 1939: 124). 29 Haziran 1921 tarihli Balya kaymakamlığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen raporda Edremit Kaymakamı Azmi Bey'in yaralı bir şekilde Balya'nın Mancılık köyüne geldiği bildirilmiştir. Edremit Komiser Muavini Mustafa Efendi Balya'ya gelerek Azmi Bey'i şirket hastanesine yatırdığı bildirilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:45, nr:51).

30 Haziran Çarşamba gecesini saat 21.00'da istasyonun bulunduğu taraftan ilerleyen bir manga düşman askeri Edremit şosesini geçerek "Soğuk Tulumba" mevkiinde bulunan köprüyü tutmuşlar ve iletişimi kesmek için burada bulunan telgraf direğini yıkmışlardır. 1 Temmuz 1920 tarihinde sabah saat 10.00 sularında Yunan Yüzbaşı Mavra Matris kumandasında ki bir düşman birliği Bostancı mevkiindeki karargâhlarından ayrılarak Edremit'e girmiş ve şehri işgal etmiştir. Diğer taraftan Edremit'e giren Nazlı adında yerli bir Rum kumandasındaki birlikler Akçay'a hareket ederek bölgeyi işgal etmişlerdir. Aynı zamanda Niki muhribi de Ilıca'yı işgal edip, Akçay'da ki birliklere yardım etmek için Akçay'a asker çıkarmıştır (Yetkin, 1939: 190; 1957: 39).

Edremit'i işgal eden Yunan kuvvetleri, Edremit Şafak caddesi üzerinde bulunan Ziya Bey'in evini karargâh haline getirmiştir. İşgal kuvvetleri ilk iş olarak "halkın işi ve gücüyle meşgul olmasını" tavsiye eden bir beyanname yayınlamıştır (Özdemir, 2001a: 256).

İşgalden kısa bir süre sonra, Kuvâ-yı Millîye düşmanları, Hürriyet ve İtilaf Partisi üyelerinin birlikte yürüttükleri çabalar sonucunda Yunan işgal kuvvetleri önce Edremit İdman Yurdu üyelerini daha sonrada Kuvâ-yı Millîye mensuplarını birer birer yakalayarak işgal dairesinin bodrumuna ve umumi tevkifhaneye hapsedmiştir. 20 Temmuz 1920 tarihinde gerçekleşen bu tutuklama hadisesinde Edremit münevverlerinden 23 kişi tevkif edilmiştir. Tutuklananların bir kısmı daha sonra serbest bırakılmış, ancak Kuvâ-yı

⁶⁵ Ruhi Naci Sağdıç'ın Milli Mücadele'de Edremit Körfezi adlı eserinde, Muammer Bey'in bir tanıdığı tarafından beş on gün saklandığı daha sonra Edremit'e geldiği ancak Hamamcıların Süleyman Efendi ve Çakır Hüseyin oğlu Mehmet Efendi ile birlikte yakalanıp İzmir'e götürüldüğünü bildirmektedir. (Yetkin, 1939: 123–134)

Millîye'nin son reisi Muammer Bey ile katibi Hamza Beyzâde Süleyman Efendi ve veznedarı Çakır Hüseyin'in Mehmet Efendi'yi, yanlarında Havranlı iki Kuvâ-yı Millîyeci olduğu halde İzmir'e götürmüşlerdir. Bu kafile daha sonra İstanbul'a götürülmüş ve Damat Ferit kabinesinin isteği üzerine Nemrut Mustafa Divan-ı Harbi'nde yargılanıp, vatanlarını düşmana karşı savundukları için idama mahkum edilmişlerdir. Ancak Damat Ferit Paşa kabinesinin Ankara Hükümeti'nin baskı ve direnişi karşısında istifa etmesi üzerine Edremit Kuvâ-yı Millîyecileri idamdan kurtularak tahliye edilmişlerdir⁶⁶ (Yetkin, 1939: 190).

İşgalin ilk günlerinde, Yunanlılar Edremit'ten kağıt arabalarını toplayarak angarya için Bursa'ya götürmüştür. Aynı zamanda Edremit'in işgal edildiği günlerde yerli Rumlar küstahça tavırlar sergilerken, yanına iki Yunan askeri alan bir Rum istediği evi basıyor, içerisini arayıp tarıyor, koltuk, kanepeler, ayna, dolap gibi lüks eşyaları kendisinin olduğunu iddia edip götürüyordu (Özdemir, 2001a: 257).

2 Ağustos 1920'de Edremit Posta ve Telgrafhanesi Yunanlılar tarafından işgal edilerek burada bulunan Osmanlı memurları vazifelerinden uzaklaştırılmıştır.⁶⁷ (Yetkin, 1949). 21 Ağustosta 1920 tarihinde Yunan İşgal Kumanlığı bir beyanname yayınlayarak, Edremit şehrindeki dükkanların tabelalarının Yunanca olarak değiştirilmesini istemiştir. Ayrıca 20 Şubat 1921 tarihinde Edremit halkına dördüncü defa silahlarını bırakma çağrısı yapılmıştır (Özdemir, 2001a: 257).

⁶⁶ İlk günlerde tevkif edilen isimler arasında Kadı Fazlı Efendi, Fevzi Bey, Müftü Hakkı Efendi, Kısaoğlu Hasan Bey ve Damat-zade Hakkı Bey'de vardı (Yetkin, 1939: 189–190).

⁶⁷ 12 Ekim 1920 tarihinde Edremit kaymakamlığınca Posta ve Telgrafhanede çalışan memurların maaşlarını Yunan işgal kuvvetlerinin ödeyeceğine dair muamelenin imzalanmasının ardından Yunanlılar Osmanlı Devleti dâhilinde kalan devlet işlerine el koymaya çalıştıkları bildirilmiştir. Bkz. (BOA.DH.İUM., 20/25: 14/25)

4.4.2. İşgal Döneminde Edremit Çevresinde Faaliyet Gösteren Efeler

Yunan işgal güçleri tarafından başlatılan sistemli sindirime hareketlerinin hızlandığı günlerde, cephe gerisinde kalarak direnişe devam etme kararı alan Kuvâ-yı Millîyeciler müfrezeler oluşturarak işgal kuvvetlerini ani baskınlar yaparak yıldırma ve yıpratma politikasını yürütmüştür.

Edremit ve çevresinde faaliyet gösteren efeler içinde en önemli isimler; Edremitli Akça Efe, Dalkıran Mehmet Efe, İbişoğlu İsmail Efe ve Edremitli Yenilmez Efe'dir. Bunlardan başka Sakarya Meydan Muharebesi'nde şehit olan Yörükoğlu Küçük Mustafa, Hazım Ağa-zade İbrahim Bey, Edremitli Ahmet Efe, Burhaniyeli Kara Mehmet, Edremitli İsmail Efe, Burunsuz Halil Efe, Koca Eyüp Efe, Deli Recep, Abdullah ve Zekeriya Efelerinde büyük hizmetleri olmuştur (Sağdıç, 1983: 74; Yetkin, 1957: 40–41).

4.4.2.1. Edremitli Akça Efe

Asıl adı Mehmet olan Akça Efe Tuzcu Murat mahallesinden Hacı Muharrem Ağa'nın oğludur. Kuvâ-yı Millîye'nin faal bir üyesi olarak hem Ayvalık cephesinde hem de Edremit Kuvâ-yı Millîye karargâhında çalışmıştır.

Herkes tarafından sevilen bir genç olan Akça Efe Yunan işgali tehlikesi başladığından beri sıkı bir Kuvâ-yı Millîyeci olup karargâhta cansiperane çalışmış, daha sonra kendi isteği ile Ayvalık cephesinde mücadeleye katılmıştır. Köprülülü Hamdi Bey'in cepheden ayrılması ile Mehmet Efe, Dalkıran ve İbişoğlu ile çalışmaya başlamıştır (Özdemir, 2001a: 261).

Ayvalık cephesinin bozulmasıyla Edremit'e gelen Mehmet Efe, Dalkıran Efe ile yaralı olan İbişoğlu İsmail Efe'yi babasına emanet ederek Çamcı üzerinden Dereli'ye gitmiştir. Yolu üzerinde bir Türk köylüsünün on

kişilik bir Yunan müfrezesi tarafından yolu kesilip eziyet edildiğini görünce çatışmadan kaçınmamış, girdiği mücadelede dört Yunan askerini öldürmüştür. Avunya'ya gelerek kendisine katılmış olan üç arkadaşı ile birlikte, bu baskından dört tüfek, üç tabanca, 900 tüfek ve tabanca mermisi ele geçirmiştir. Ayrıca askerlerin üzerinden 500 drahmi ve 460 lira para çıkmıştır. Olay yerinden ayrılırken bir kâğıda "Suçsuz, silahsız Türk'e saldırıp eziyet edenlerin cezası budur." yazarak düşman askerlerinin ceplerine koymuştur. Buradan Araplar mevkiine giden Akça ve müfrezesi Zeytinli köyüne uğramış, buradan Dereli Kalesi'ne gelerek, fazla silah ve cephaneyi kalenin altındaki arı yatağına saklamıştır (Özdemir, 2001a: 261).

24 Temmuz Cumartesi gecesini gizlice evine giderken Yunan devriyelerince fark edilmiş, yakalanarak Edremit Rum mahallesindeki bir karakolda günlerce işkence görmüştür. Buradan Midilli'ye götürülmüş ve hapsedilmiştir. Midilli'den İzmir'e getirilen Akça Efe, İzmir'de kendisinden önce yakalanmış olan Dalkıran ve İbişoğlu İsmail Efeler ile aynı zindana atılmıştır. Yaklaşık iki hafta en ağır işkencelere maruz kalmışlar daha sonra İzmir Divan-ı Harbi'nde idama mahkûm edilmişlerdir. Ancak mahkemenin son oturumuna getirilirken muhafızların bir anlık dalgınlıklarından yararlanarak kaçmayı başarmışlardır (Özdemir, 2001a: 262).

Kaçmayı başaran efeler, dönüş yolunda Karşıyaka istikametinde silahlı iki Yunan askerini öldürdükten sonra silahlarını alarak dağa çıkmışlardır. Dağ yollarında üç günde Dikili'nin İslamlar köyüne varmışlardır. Bu bölgede kendilerine bir müfreze kurmuşlardır. Kalaycı Mehmet Usta ile Laz Kara Ali'yi ve Kartal köyünden Ahmet Çavuş'u yanlarına almışlardır. Sayısı on kişiyi bulan bu müfrezenin başına en yaşlıları olması nedeniyle Dalkıran Mehmet Efe geçmiştir. Kozak'a geçmek için Kemente köyüne gelen müfreze kendisini takip eden Yunan müfrezesi ile 22 Mart 1921 tarihinde çatışmaya başlamış, bu çatışmada 21 düşman askeri öldürülmüştür. Düşmandan ele geçirilen 38 silah ve cephaneyi köylülere dağıtmış, Yunanlıların halktan aldığı ziynet eşyaları ve çeyiz gibi kıymetli malları sahiplerine dağıtmak üzere köylülere teslim etmiştir. Çatışmadan sonra kaçmakta olan Yunan müfrezesi takibe

başlanmış İslamlar köyü civarında yakalanan düşman müfrezesine 9 kayıp daha verdirmişlerdir (Özdemir, 2001a: 262).

Dokuz arkadaşı ile Kozak'ın Bağyüzü köyüne gelen Akça Efe, müfrezesi ile geceyi burada geçirdikten sonra ertesi gün İbişoğlu İsmail Efe'nin köyü olan Okçular'a girmişlerdir. Burada babası Hacı Muharrem'in Yunanlılarca hapse atıldığı haberini almış, yanına sekiz arkadaşını alarak Karadere, Kızıklı ve Çıkrıkçı yoluyla Akçay şosesine varmıştır. Burada rastladıkları bir arabada bulunan fabrikatör Kara Monol'un oğlu, Tüccar İstavro'nun oğlu ve Sabuncu Nikola'nın oğlu ele geçirilmiştir. Arabacı ile Edremit Yunan işgal kumandanına haber göndererek, babasına karşılık Rum eşrafının çocuklarını esir aldığı, babası serbest bırakılırsa, onları serbest bırakacağını söyler. Yanına aldığı rehinelerle birlikte Poyraz alanından Çamcı istikametine iner. Ertesi gün burada babasının serbest bırakıldığı haberini alır. Bu haber Zeytinli ve Güre'de tellallarla herkese duyurulmuştur. Akça Efe'de Rum çocuklarını Çanlıbaba'ya kadar getirip burada serbest bırakmıştır. Bu olayın Edremit'te duyulmasıyla Akça Efe, herkes tarafından sevilen bir kahraman haline gelmiş, Yunan kuvvetleri için manevi bir çöküntü olmuştur (Özdemir, 2001a: 262).

Daha sonraki günlerde Akça Efe Dereli'den Çanlıbaba'ya gelirken iki Yunan askerinin bir Türk kadınına saldırdığını görmüş, derhal bu iki askeri öldürüp kadını İbrahimce mahallesi yakınına kadar getirip bıraktıktan sonra Kadıköy istikametine çekilmiştir. Burada Yunan askerlerinin bir bahçivana eziyet ettiğini gören Akça Efe ve arkadaşları sayıları 12'yi bulan Yunan askerlerini yakalayıp Kızıklı'ya götürmüşlerdir. Silah ve cephanelerini aldıktan sonra muhtara teslim edilmiş, 12 Yunan askeri bir sonraki gün Akça Efe ve müfrezesi tarafından kurşuna dizilmiştir (Özdemir, 2001a: 263).

6 Haziran 1922 Salı günü Büyükdere köyünü geçen efeler Vakıf köprüsünü kesip, yağmaya çıkan Yunan müfrezesini imha etmek istedikleri sırada 35 düşman askerinin pususuna düşmüşlerdir. Açılan ilk ateşte Edremitli Ahmet, Burhaniyeli Kara Mehmet, Edremitli İsmail Efe şehit olmuştur. Gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam eden çatışmada

Yunanlılar büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Özdemir, 2001a: 263).

29 Haziran'da Balya civarında karşılaştığı düşman müfrezesi ile müsademeye tutuşan Akça Efe ve arkadaşları yoğun çatışma sonunda 18 düşman askerini öldürmeye muvaffak olmuşlar, silah ve cephane dışında yedi at yükü eşya ele geçirmişlerdir. Çevredeki köylerden soygun sureti ile alınmış olan bu eşyalar Balya Kara Aydın muhtarına teslim edilmiştir. Bu çatışmada Akça Efe yaralanmış, yarası iyileştikten sonra düşmanın Kızıldam, Kabalı civarında Kanlılar köyünü yakıp, köylüleri kurşuna dizdiğini öğrenince derhal bölgeye hareket etmiş, düşman askerlerinin birçoğunu öldürmüştür. Akça Efe'nin Yunan müfrezelerine karşı birçok başarısı bulunmaktadır. Edremit'in işgal altında kaldığı sürece bölgedeki Yunan müfrezelerine korku salmıştır. 10 Eylül 1922 tarihinde Edremit'e gelen Akça Efe kurtuluştan sonra ömrünün geri kalanını zeytinlik ve tarlalarında çalışarak, çocuk ve torunları ile birlikte yaşayarak geçirmiştir.

4.4.2.2. İbişoğlu İsmail Efe

İbişoğlu İsmail Efe, efeleri ile meşhur olan Kozak'ın Okçular köyündendir. Ayvalık cephesinin açılmasıyla bölgeye 70 arkadaşı ile birlikte gelerek Dalkıran Mehmet Efe'nin yanına katılmıştır. Kuvâ-yı Millîye karargah çavuşu olarak birçok çarpışmada yer almış ve kahramanlıkları ile dillere destan olmuştur. Ayvalık cephesinin son günlerinde yaralanarak Edremit'e getirilmiş, Edremit'in işgalinden birkaç gün sonra gizlice köyüne götürüldüğü sırada Burhaniye yakınlarında Yunan kuvvetlerince yakalanmıştır. Burhaniye işgal kumandanı Samyetağı tarafından ağır işkencelere maruz kalmıştır. Kendisinden arkadaşlarının isimlerini isteyen Samyetağı'ye bu isimleri vermemiş, konuşurmak ümidiyle İsmail Efe'nin bütün tırnakları sökülmüştür. Henüz yaraları iyileşmemiş olan İsmail Efe'nin daha ağır işkenceler görmesi için Edremit'e gönderilmiştir. Burhaniye'de ki işkencelerden daha şiddetlisine

burada devam edilmiş, günlerce tutulduğu hapisanede sopalarla dövülmüştür. İsmail Efe'nin konuşmaması üzerine Yunan kuvvetleri kendisini Karayer'e götürerek kazığa bağlamışlar ve yüzüne bal sürerek saatlerce güneşin altında bekletmişlerdir. Daha sonra bu işkencelerin ardından İzmir'e gönderilmiş, İzmir Divan-ı Harbi'nce idama mahkûm edilmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere Akça ve Dalkıran Efelerle birlikte mahkemenin son oturumuna götürülürken kaçmayı başarmışlardır. Dalkıran ve Akça Efe ile birlikte Yunanlılara ciddi baskınlar yapmaya başlamışlardır (Sağdıç, 1983: 74).

Akça Efe ve Dalkıran Efe ile İsmail Efe'nin de bulunduğu müfreze, Kara Veliler köyünde sayıca fazla olan düşman müfrezesini bozguna uğratmayı başarmış, 6 milis Rum ve 23 Yunan askeri öldürmüştür. Daha sonra Kozak'ta dinlenen efeler Edremit'e inmeyi düşündükleri sırada Gâvurcu Şükrü'nün önlerini çektiği kalabalık bir Yunan müfrezesinin Bağyüzü köyü istikametine doğru yola çıkmış olduğu haberini aldılar. Kısa sürede hazırlıklarını tamamlayan efeler köyün girişinde Yunan kuvvetlerine pusu kurdular. Yapılan çatışma sonucunda 18 Yunan askerini öldürmüşler, ele geçirdikleri 23 tüfeği köylülere dağıtmışlardır. Çatışmadan sağ kurtulan Gâvurcu Şükrü, efeleri takip ederek Ballica köyüne gittiklerini öğrenmiş, Burhaniye işgal kumandanı Samyetaği'yi yanına alarak efelerin peşine düşmüştür. Ballica köyünde meydana gelen çarpışmada Samyetaği başta olmak üzere 9 asker ve 4 milis Rum öldürülmüştür⁶⁸. Ancak bu çatışmada yaralı bir düşman askerinin kurşunuyla İbişoğlu İsmail Efe şehit olmuştur. Doğduğu yer olan Okçular köyüne götürülerek burada arkadaşlarının da katıldığı cenaze töreninden sonra defnedilmiştir (Sağdıç, 1983: 75; Özdemir, 2001a: 264).

⁶⁸ Burhaniye işgal kumandanı Samyetaği'nin de öldüğü Ballica çatışması Yunanlıları kızdırmış, çatışmadan kısa bir süre sonra Yunanlılar Ballica köyüne gelip köy halkının tamamını Atina'ya sürgüne göndermişlerdir. Atina'ya sürgüne gönderilen köylülerden sağ kalanları ancak mübadeleden sonra köyelerine dönebilmişlerdir (Özdemir, 2001a: 264).

4.4.2.3. Dalkıran Mehmet Efe

Dalkıran Mehmet Efe, Ayvalık'ın Yunan kuvvetlerince işgal edildiği haberinin duyulması üzerine, ellibeş yaşında, saçlarının ağarmış olmasına aldırmadan cepheye en önde koşanlar arasında yer almıştır. Ayvalık cephesinde düşmana karşı yılmadan mücadele etmiş, cephenin dağıldığı son ana kadar silahını bırakmamıştır. Son anda Burhaniye'nin Dursunlu köyü yakınlarında bile "Efe Başı" olarak bünyesindeki efelerle birlikte üzerlerine gelen düşmanla mücadeleyi bırakmamıştır. 29 Haziran 1920 tarihinde Dursunlu köyüne doğru iki koldan ilerleyen düşman birliğinin sağ kanadı İbişoğlu İsmail Efe tarafından bozguna uğratılıp 40 ölü ve bir o kadar yaralı verdirirken, sol kanattan ilerleyen Yunan birlikleri Dalkıran Mehmet Efe'nin pususuna düşerek ağır kayıplar vermişlerdir (Özdemir, 2001a: 264).

Ayvalık Cephe Kumandanı Kaymakam Sadullah Bey'in emri ile Burhaniye boşaltılmış, Burhaniye'de bulunan Dalkıran Mehmet Efe Edremit'e gelmiş ve Akça Efe'nin babası Hacı Muharrem'in evine misafir olmuştur. İşgalin üçüncü günü Sığırönü kahvesine gelirken Yunan müfrezesi tarafından tanınarak yakalanmıştır. Mehmet Efe Karayer'e götürülerek İbişoğlu İsmail Efe ile birlikte ağır işkencelere maruz kalmıştır. Buradan İzmir'e götürülmüş, İzmir Divan-ı Harbi'nce idama mahkûm edilmiş ancak duruşmaya giderken kaçmayı başarmıştır. Yanına katılan kişilerle sayısı 174 kişiyi bulan bir müfrezeye oluşturmuş ve bu müfrezeye "Efe Başı" olmuştur. Dalkıran Efe'nin önderliğinde ki 174 kişilik efe grubu 14 Ağustos 1921 günü Baharlar-Tuzbaşı mevkiinde yaklaşık ikibin kişilik düşman birliği ile çatışmaya girmiştir. Ermeniler ve Anzavur artıklarının da bulunduğu birlikle uzun süreli bir çatışma yaşanmış, çatışma sonunda 129 düşman askeri öldürülmüş ve 141 adet silah ele geçirilmiştir (Özdemir, 2001a: 265).

İşgal yıllarında cesurluğu ve kahramanlıklarıyla sayısız müsademeye girmiş, düşman kuvvetlerine ağır hasarlar vermiştir. Birçok düşman askeri öldüren Dalkıran Mehmet Efe, zaferden sonra kahramanlıkları için kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.

4.4.2.4. Edremitli Yenilmez Efe

Gerçek adı Hüseyin olan Yenilmez Efe, Edremit'te fırıncılık yapan Selanikli Mehmet Pehlivan'ın oğludur. İşgal yıllarında Edremit'te kalmış, ancak kendisine sık sık hakaret eden Edremit Rum Milis Teşkilatı üyesi İstelyo'yu öldürmüş, üzerine "Türk hakareti asla kabul etmez." yazılı bir kağıt bırakarak dağa çıkmıştır. Bir ara Yunan çavuşu Niko, Yenilmez Efe'nin babasına eziyet etmeye kalkışmış, Yenilmez Efe 25 kişilik maiyetiyle Zeytinli'ye gelmiştir. Burada Manol'un fabrikasını basmış ve değil babasına, her hangi bir Edremitliye işkence yapıldığı takdirde, bir Türk'e karşılık beş Rum öldüreceğini bildirmiştir. Yenilmez Efe, Edremit bölgesi Rumlarına korku salmıştır.

Yenilmez Efe arkadaşı Musa ile birlikte 21 Kasım 1921 tarihinde Kazdağı'ndan sahile indiği sırada Avcılar iskelesi civarında düşman kuvvetleri ile karşılaşmıştır. Meydana gelen çarpışmada dört Yunan askeri öldürülmüş, 47 adet silah ve erzak yüklü dokuz at ele geçirilmiştir. 17 Haziran 1922 günü Yenilmez Efe'yi takibe çıkan Yunan müfrezeleri, Kazdağı yakınlarında Yenilmez Efe'yi sıkıştırmışlar ancak çıkan çatışmada altı kayıp vererek geri çekilmişlerdir (Özdemir, 2001a: 265).

Yunan işgal kuvvetlerine karşı giriştiği bütün mücadelelerde üstünlüğünü kabul ettirmiş, düşmanlarına korku salmıştır. Özellikle Türklerin Yunan işkence ve zulmü karşısında ezilmesine sessiz kalamamış, kendi imkânlarıyla mücadeleye devam etmiştir. Bu fedakârlığının farkında olan Edremit ahalisi onu "Yenilmez Efe" olarak tarih sayfalarına kaydetmiştir.

4.4.2.5. Hazım Ağa-zade İbrahim Efendi

Edremit Kuvâ-yı Millîyesi'nin en faal üyelerinden olup, Köprülülü Hamdi Bey'in yakın arkadaşıdır. Ayvalık cephesinde Hamdi Bey ile önemli mücadelelere girişmiş düşmana karşı birlikte direnmişlerdir. Ayvalık cephesinin bozulmasından sonra geri çekilerek mücadelesine devam etmiştir.

İbrahim Efendi, 26 Şubat 1922 günü Bigadiç'e bağlı uzak bir dağ köyü olan Aşağı Devrek'te Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey'in kuvvetlerine katılmıştır⁶⁹ (Akıncı, 1989: 239).

İbrahim Ethem Bey'in hatıratında İbrahim Efendi'nin katılımıyla ilgili şu sözlere yer verilmektedir: "Bugün Edremit'ten firar eden Hazım Ağa-zade İbrahim Efendi gelerek müfrezelere iltihak etti. İbrahim Efendi'yi şahsen tanımıyorum. Yalnız pederini biliyorum. Kendisi cesur ve fedakâr bir genç görünüyordu. Her ihtimale karşı bir müddet taht-ı tarassutta bulundurmak ve tecrübe etmek lazımdı. Bunun için kendisini muvakkaten Emet kaymakamı Besim Bey'in yanına gönderdim. Bilahare kendisini bir müfrezeye misafir vermek ve hatta bir müfrezeyi yed-i idaresine tevdi eylemek istiyordum. Çünkü pek ziyade nazar-ı takdirimi celbetmişti (Akıncı, 1989:182)."

4.4.3. Edremit Rum Müdafaa Komitesi ve Milis Birlikleri

İşgalin ilk günlerinden itibaren Batı Anadolu'ya yakın Ege adalarından özellikle Midilli'den Edremit ve Ayvalık bölgelerine yoğun Rum göçleri yaşanmıştı. Bu göçler sayesinde bölgedeki nüfus çoğunluğunu kendi

⁶⁹ Hazım Ağa-zade İbrahim Efendi, İbrahim Ethem Bey'in maiyetine katıldıktan sonra birçok mücadeleye girişmişlerdir ancak Hazım Ağa-zade İbrahim Efendi'nin müfrezeleri ile İbrahim Ethem Bey'in yanına katılmadan, Edremit'ten başka kişilerin katıldığı görülmektedir. 5 Şubat 1922 tarihli Korucu Muharebesi'nde İbrahim Ethem Bey'in maiyetinde bulunan Edremitli Mehmet Çavuş'un şehit olduğu görülmektedir (Akıncı, 1989: 239).

leherinde gibi gösterip, işgallerini meşru bir zemine taşıma gayretindeydiler. Edremit ve körfez bölgesine yerleştirilen Rumların gelmesiyle bölgedeki Türkleri sindirme politikasına girişmişlerdir. Türkler; zeytin ağaçları kesilerek, yakılarak, işkence yapılarak, sudan bahanelerle tutuklanarak Yunanistan'a götürülerek nüfusları azaltılmaya çalışılmaktaydı. Muhtemel bir "Enosis" için altyapı oluşturulmaya çalışılıyordu (Özdemir, 2001a: 257).

Bölgeye gönderilen Rumlar keyfi davranışlar sergilemeye başlamışlar ve dağınık halde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak bu dağınıklık Yunan yetkililerinin dikkatinden kaçmamış ve daha sonraki günlerde daha planlı bir şekilde ele alınmaya başlamıştır. Midilli merkez olmak üzere Sakız ve Sisam gibi adalarda şubeler açılarak örgütlü ve sistemli soykırım komiteleri oluşturulmuştur. Nüfusu açısından diğer adalardan farklı olan Midilli adasının karşısından bulunan Edremit'te bu anlamda farklı uygulamalara sahne olmuştur. Rumlar Edremit'te, körfezdeki faaliyetleri kontrol etmek için Rum Müdafaa Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin Ayvalık, Havran, Burhaniye, Soma ve Zeytinli'de şubeleri açılmıştır. Müdafaa Komitesi'nde 17 yaş altı çocukların eğitim aldıkları Rum İzci Teşkilatı ile cephe ihtiyacı dışında kalan Rumların oluşturduğu Rum Milis Birlikleri bulunmaktaydı. Milis birliklerin tabur çapındaki bir birliği Edremit'te bulunurken, Havran ve Zeytinli'de de bölük büyüklüğünde birer birlik oluşturulmuştur. Komitenin genel sorumlusu Yunan ordusu subaylarından Edremit İşgal Kumandanı Süvari Yüzbaşı Çekura'dır (Özdemir, 2001a: 258).

4.4.3.1. Edremit Rum Müdafaa Komitesi

Midilli adası ile irtibatı sağlayan Dr. Kalpolip, komitenin başkanlığını yapmaktaydı. Bu komitenin üyeleri Edremit'te yaşayan yerli Rumlardan oluşmaktaydı. Komite üyeleri, Edremit papazı, Komisyoncu Aleko, Avukat Sokrat, Kahveci Periklik, Dondurmacı Ankola, Barbo, Vangel, Tüccar Salate,

Terzi Hacı Panayot, Boyacı Andon Vasil, Niyola, Ksenon, Vasil, Vangel oğlu Anastas ve Salate oğullarıdır (Özdemir, 2001a: 258).

4.4.3.2. Edremit Milis Taburu

Yunan işgal subaylarından Teğmen Makri'ye bağlanmıştır. Rum milis taburunun en etkin mensubu Edremit papazının büyük oğlu Terzi Hacı Panayot'tur. Diğer etkili mensupları ise Barbo'nun oğulları Ksenon, Niyola, Vasil ve Vangel oğlu Anastas'tır.

Tavşan Bayırı arkasındaki Çamlık mevkiinde 200–250 kişilik bir kuvvetle eğitim yapan milisler, Edremit körfezi ve havalisinde masum ve savunmasız Türk halkına her türlü işkenceyi yapmış mallarını, mülklerini ve paralarını gasp etmişlerdir.

4.4.3.3. Zeytinli Rum Müdafaa Komitesi

Yaklaşık 100 kişilik silahlı milis birliği bulunan Zeytinli Rum Komitesi'nin bölgede yaşayan Türklere zulüm ve işkence yapmışlardır. Bu komitenin tanınan en ünlü mensupları Doskali, İngiliz Mihail ve Korucu İstrati'dir (Özdemir, 2001a: 260).

4.4.3.4. Havran Rum Müdafaa Komitesi

Havran ve civarında yaşayan Türklerin bölgeden göç etmelerini sağlamak amacıyla kurulmuş, Türklere her türlü baskı ve zulmü

hissettirmiştir. Aleksi başkanlığında kurulan Havran Rum Müdafaa Komitesi bölgede etkili olmuştur. Eczacı Petridis, Dr. Philipos, Kunduracı Kele, Manifaturacı Sugukli, Havran papazı ve Kösebeyoğlu İstarti'dir. Havran Rum milis kuvvetlerinin en etkili ismi Kösebeyoğlu İstarti olduğu düşünülmektedir (Özdemir, 2001a: 260).

4.4.4. Edremit ve Civarında Yunan Baskı ve Zulmü

İşgalin ilk günlerinden itibaren Yunanlılar merkez ve köylerdeki Türk halkına karşı sistemli bir baskı ve işkence politikası uygulamıştır. İşgal ettikleri bölgelerde kontrolü ele almak için her türlü çareye başvurmuşlar, masum Türk halkına eziyet etmekten çekinmemişlerdir. Balıkesir ve civarı henüz işgal edilmeden önce Yunan işgalinin genişleyeceği haberi nedeniyle bölgede yaşayan müslümanlar korku içinde, daha güvende olabilecekleri bölgelere göç etmeyi tercih etmiştir. Ayvalık bölgesinin işgali ile Türkler canları ve namusları uğruna yaşadıkları bölgeden göç etmeye karar vermiştir. Balıkesir Mutasarrıflığı'ndan İstanbul Hükümeti'ne bu göçler hakkında bilgi verilerek konuyla ilgili yardım istenmekteydi. 14 Ekim 1919 tarihli Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti'nden Aydın vilayetine gönderilen telgraf, Yunan zulmünün hangi boyutta olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Balıkesir civarı ile vilayetin diğer kazalarına iltica eden müslüman halkın, Yunan işgal kuvvetleri tarafından katledildiği ya da bölgeden göç etmek isteyenlerin geri gönderildiği bildirilmektedir (BOA. DH. ŞFR., D:104 nr:31). Özellikle işgal alanlarını genişlettikleri 22 Haziran 1920 taarruzundan sonra Yunanlılar, baskı ve şiddet politikalarına ağırlık vermişlerdir. 30 Haziran 1920 tarihinde Edremit'i işgal eden Yunan kuvvetleri bölgede hâkimiyetlerini güçlendirmek adına çeşitli faaliyetlerde bulunmaktaydılar. İşgalin ardından Edremit'te Yunan işgal komutanlığının uyguladığı sistemli baskı ve şiddet politikası etkisini göstermiştir. İşgal güçleri ilçedeki önemli mevkileri ele geçirmeye çalışıyordu. İşgal komutanlığının ele geçirmeye çalıştığı mevkilerden en önemlilerinden biri de Akçay İskelesi Liman Reisiği'dir. Bu limanın ticari ve

ekonomik önemi Yunan işgal idaresinin iştahını kabartmış ve Yunanlılar Liman Reisi Kolağası Hakkı Bey'in görevine sürekli müdahale etmişlerdir. Bu müdahalelerle başa çıkamayan Hakkı Bey, çareyi görevi bırakmakta bulmuş ancak durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine Dahiliye Nezareti Hakkı Bey'in görevi terk etmemesini istemiştir⁷⁰. Yunan işgal dairesinin limanı ele geçirmek istemesinin nedeni, ekonomik çıkar elde etmek istemeleri olarak değerlendirilebilir. Bu sayede göze batmadan bölge kaynaklarını sömürebileceklerini düşünmüşlerdir.

Yunanlıların Edremit'i işgalinin ardından bölgedeki bazı memurları görevlerinden alıp, kendi istekleri doğrultusunda hareket edecek kimseleri göreve getiriyorlardı. Özellikle Karesi livasına bağlı Edremit kazası polis memurlarından Murtaza Efendi'nin Yunan işgal idaresince görevden alınıp başka bir bölgeye gönderildiği vermiş olduğu beyannameden anlaşılmaktadır⁷¹ (BOA. DH. EUM. MEM., D: 120, nr: 71). Bu dönemde Edremit Polis Teşkilatı'ndan birçok kişinin işgal idaresi tarafından görevlerinden el çektirildiği görülmektedir. Vazifelerinden menedilen polis memurları bu durumu Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bildirseler de, değişen bir şey olmamış ancak işgal sona erdikten sonra görevlerine dönebilmişlerdir.

Osmanlı Devleti, bütün bu gelişmelere kayıtsız kalmamış, 4 Ekim 1920 tarihinde "Balıkesir'e giren Yunan kuvvetlerinin müslüman ahalinin duygularını ve hislerini rencide edecek surette davranışlar sergilediğinin anlaşıldığının, bu durumun önlenmesi için girişimlerde bulunulması gerektiği" hakkında karar almış ve Süleyman Hikmet Bey'i bölgeye müfettiş olarak göndermiştir. Durum hakkında incelemelerde bulunan Süleyman Hikmet Bey, bölgeye gelerek incelemelerde bulunmuştur. Hazırladığı raporları hükümete göndermiştir (Karaburçak, 2002).

⁷⁰ Hakkı Bey'in durumunun İstanbul'a bildirilmesi üzerine Dâhiye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti'nden Hakkı Bey'in vazifesini terk etmemesi hakkında 8 Kasım 1920 tarihli resmi yazı gönderilmiştir. Gönderilen yazı için bkz. BOA. DH. İUM., D:20/25, nr:14/68

⁷¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemi Evrakı isimli belge tasnifinde, Edremit polis memurlarından birçok kişi görevlerinden uzaklaştırılarak Dersaadet'e gönderildikleri ve bu nedenle harcırah talep ettikleri görülmektedir.

Edremit gibi işgal edilen kazalardan, livalarına gönderilen “Yunan mezalimi” hakkındaki raporlar, mutasarrıflıklarca Dâhiliye Nezareti’ne gönderilmiştir. Sevr Muahedesinin tatbiki gerekçesiyle Yunanlıların işgali altında bulunan yerlerde yaptıkları mezalimler hakkındaki rapor İdare-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Hariciye Nazırı Sofa Bey’e gönderilmiştir⁷² (BOA. DH. İUM., D: 20/26, nr:14/52). 5 Şubat 1921 tarihinde gönderilen bu rapor uluslararası arenada yapılan zulme dikkat çekmek istemişse de etkili olamamıştır.

Ancak Yunan İşgal İdaresi hükümet ile kazalar arasındaki bazı yazışmalardan rahatsızlık duymuş olacak ki, işgal altında olan bölgelerde sansür uygulamaya başlamıştır. 20 Kasım 1921 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda Yunanlıların işgal bölgelerinde uyguladığı sansür hakkında bilgi vermektedir. Buna göre; “Mektuplar Türkçe, Rumca ya da Fransızca olarak kaleme alınacak, mektuplar kısaltılmış olacak, resmi evraklarda bu sansür kapsamında olduğu için yazışmalarda da bu hususa dikkat edilecek” deniliyordu (BOA. DH. İUM., D:20/29, nr:14/63).

Yunanlılar işgal etikleri bölgelerde kendilerine karşı direnişte bulunan Kuvâ-yı Millîye aleyhinde de faaliyet içinde olmuşlardır. Ayvacık Kaymakamlığı’ndan gönderilen yazıya göre, bölgede Kuvâ-yı Millîye tarafından silâh altına alınması gereken kişilerden toplanan paranın asker alma şubesi mal sandığına yatırıldığı ancak Yunan işgal kuvvetleri bu parayı buradan alarak Edremit’e yolladığı bildiriliyordu. Fakat işgalin gerçekleşmesi ile Kuvâ-yı Millîye idaresinin dağılmasını fırsat bilen kişiler kendilerinden bu paranın zorla toplandığını bildirerek kaymakamlıktan paraların iadesini istemişlerdir. Bu nedenle gereğinin yapılması için Ayvacık kaymakamlığı, Dâhiye Nezareti’ne 3 Ekim 1920 tarihinde başvurmuştur⁷³ (BOA. DH. İUM., D:20/25, nr:14/8).

⁷² Gönderilen raporda sadece Balıkesir değil, Kütahya, İzmit ve Çanakkale’de de yapılan zulüm hakkında bilgiler bulunmaktadır. (BOA. DH. İUM., D:20/26, nr:14/52)

⁷³ Bu yazıda “Kuvâ-yı Millîye” ismi yerine “Kuvâ-yı Bağiyeye” ismi kullanıldığı görülmektedir. Kuvâ-yı Bağiyeye; Damat Ferit Hükümeti tarafından milli kuvvetlere verilen addır. Hükümet emirlerini dinlemedikleri gerekçesi ile asiler olarak tanımlanmışlardır. Kuvâ-yı Bağiyeye isminin geçtiği 3 Ekim 1920 tarihli yazı için Bkz. (BOA. DH. İUM., D: 20/25, nr:14/8)

Ayrıca Osmanlı ekonomisinin zor durumda olması nedeniyle savaş ve mütareke yıllarında memur maaşlarının ödenmesi konusunda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Ancak Yunanlıların işgal sahalarını genişletmesi nedeniyle işgal ettikleri bölgelerdeki memur maaşlarını ödemeleri hakkında bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Edremit posta merkezi çalışanlarının maaşlarının Yunan işgal İdaresi tarafından ödenmesi öngörülmüyordu. Ancak Yunan işgal dairesi bu durumu kendi lehine çevirmeye çalışarak bölgedeki Osmanlı Devleti dahilinde kalan yerlerde de devlet işlerine el koymaya çalışıyordu⁷⁴. Bu durum Dahiliye Nezareti'ne bildirilmekte ve bir an evvel durdurulması istenmekteydi (BOA. DH. İUM., D:20/25, nr:14/25).

Yunan işgal kuvvetleri, işgal ettikleri yerlerin ekonomisi ile ilgili bilgilere ulaşmaya çalışmış, resmi ve şahsi mal varlıklarının takibine başlamıştır. Edremit, Burhaniye kazalarındaki Ziraat Bankası defterlerinin yerlerinden alınarak, Ayvalık defterleri ile birlikte İzmir Yunan İşgal Komiserliği'ne gönderilmiştir. Ancak üzerinden uzunca bir süre geçmesine rağmen adı geçen defterler alındığı mahallede iade edilmemiş olması merak uyandırmış, resmi makamlarca bu defterlerin ne yapılacağı İzmir Yunan işgal idaresine sorulmuştur. Ancak bu defterlerin Yunan idaresince el konulduğunun bildirilmesi üzerine defterlerin iadesinin sağlanması için Hariciye Nezareti'ne Karesi Mutasarrıflığı'nca başvurulmuştur⁷⁵.(BOA. DH. İUM., D:20/25, nr:14/50). Yunanlıların gasp eylemleri bununla sınırlı kalmamış, Kuvâ-yı Millîye'nin işgaller karşısında geri çekilmesi ile geride bıraktıkları çok sayıda nükud, eşya, hayvan ve erzağı Edremit Yunan İşgal Komutanlığı'nca el konulmuştur Edremit Yunan Merkez Kumandanı Mavra Matris'in Kuvâ-yı Millîye'den kalan paranın bir kısmına zorla el koyduğu Dahiliye Nezareti'ne bildirilmektedir⁷⁶. (BOA. DH. İUM., D:19/14, nr:1/43).

Ayrıca Yunanlıların Edremit'i işgal ettikten sonra Osmanlı Devleti jandarma ve polis teşkilatına ait silah ve cephanelerin her çeşidini el koyarak

⁷⁴ 17 Eylül 1920 tarihli Hariciye Nezaretine gönderilen yazı için bkz. BOA. DH. İUM., D:20/25, nr:14/25

⁷⁵ Edremit, Burhaniye ve Ayvalık Ziraat Bankaları'na ait defterler hakkında Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazı için Bkz.(BOA. DH. İUM., D.20/25, 14/50)

⁷⁶ Edremit Yunan Merkez Kumandanı Mavra Matris'in zorla Kuvâ-yı Millîye'ye ait paranın bir kısmını gasp ettiğini gösteren 5 Kasım 1920 tarihli yazı için Bkz. (BOA. DH. İUM., D:19/14, nr:1/43).

Midilli adasına sevk ettirmiştir. Hatta halkın elinde bulunan ve Kuvâ-yı Millîye'ye ait olan silahları Yunanlılar tehdit olarak algılamış ve tedbir için bu silah ve cephaneye zorla el koyarak Midilli'ye sevk ettirdiler. (BOA. DH. İUM., D:19/15, nr:1/3). Yunan Kuvvetleri işgal ettikleri bölgede kendilerine karşı herhangi bir harekete meydan vermemek için tedbir almayı uygun görüyor, bu nedenle Türklerin elinde bulunan silah ve cephaneleri topluyordu. 21 Ağustos 1921 tarihinde Edremit Yunan İşgal Kumandanlığı bir beyanname yayınlarak halkı silah bırakmaya davet ediyordu (Özdemir, 2000).

İşgal yıllarında Yunan kuvvetleri baskı ve işkencelerine ara vermeden devam etmiştir. Karesi livası ve çevresindeki kazalarda halka eziyet ettikleri, Müslüman halka ait hayvanları ve malları hiçbir bedel ödemedi adeta eşkıya gibi gasp ettikleri görülmektedir. Karesi Mutasarrıflığı Yunan işgal kuvvetlerinin uyguladığı bu mezalimi İstanbul Hükümeti'ne her fırsatta dile getirmekteydi. Yunanlıların uyguladığı zulüm sadece halka karşı yapılmamış, hususi ve resmi dairelerde de birçok hasar meydana getirmişlerdir. Yunanlıların uyguladığı bu mezalim müttefik devletlere şikayet edilmiş ancak müttefik devletler Yunanlılardan meydana gelen bir heyet oluşturarak, Balıkesir'de incelemeler başlatmıştır. Balıkesir'e gelen bu heyet hazırladıkları raporda Yunanlıların şehirde uyguladığı zulüm ve hasardan müttefik devletlere bahsetmemiştir.⁷⁷ (BOA. DH. İUM., D:20/29, nr:14/63).

Edremit ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından biri olan zeytincilik sektörü de işgalden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bölge halkının en önemli geçim kaynağı olan zeytincilik ve zeytinyağı üretimi Yunan işgal idaresinin müdahalesine maruz kalmış, İşgal Kumandanlığı'nın emri ile Edremit ve civarında zeytin ve zeytinyağı ihracı yasaklanmıştır. Zeytin ve zeytinyağının yasaklanması ile zor duruma düşen Edremit halkı bu yasağın kaldırılması için 2 Ocak 1922 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, yasak hakkında bilgi vererek Edremit ve civarında uygulanan bu yasağın kaldırılması için yardım istemekteydi. (BOA. DH. İUM., D:20/30, nr:14/2). Ancak Yunan idaresi Edremit ve civarında zeytinyağı ihracına dair uyguladığı yasağı

⁷⁷ 21 Ağustos 1921 tarihli telgrafta Yunanlıların halka yaptığı zulüm ve bu durumun müttefik devletlere bildirildiği aynı zamanda oluşturulan heyetin Balıkesir'deki çalışmaları için Bkz. (BOA. DH. İUM., D:20/29, nr:14/63).

kaldırmamış, yasağın devam etmesi Edremit Körfezi civarındaki zeytin mültezimlerini zor duruma düşürmüştür. Mültezimlerin Karesi Mutasarrıflığı'na yaptıkları başvuruda, Edremit, Akçay ve Burhaniye limanlarında zeytin ve zeytinyağı ihracına dair yasağın devam ettiği, ödemeleri gereken taksit bedellerini ödemekte zorlandıklarını bildiriyorlardı. Mültezimlerin başvurusu üzerine Karesi Mutasarrıflığı 23 Haziran 1922 tarihinde durumu Dâhiliye Nezareti'ne bildirerek gereğinin yapılmasını istemiş ancak bütün çabalara rağmen bölgede uygulanan ihraç yasağı kaldırılmamıştır. (BOA. DH. İUM., D:20/30, nr:14/70).

Yunan kuvvetleri işgal ettikleri bölgelerde güçlerini arttırmak için ele geçen bütün fırsatları değerlendirmiştir. 11 Şubat 1921 tarihinde Edremit'in Narlı köyünü basan, kimlikleri belirlenememiş yedi kişilik Arnavut, Boşnak ve Çerkezlerden oluşan bir eşkıya çetesi, köyde bulunan Yunan telefon karakolunu basarak burada bulunan Yunan askerini öldürmüşlerdir. Köyde yaşayan Lefteryadi isimli şahsın parasını ve kıymetli eşyalarını gasp etmiştir. Ayrıca çete; müslüman ahaliyide soyduktan sonra firar etmiştir. Bu durumu öğrenen Yunan işgal idaresi eşkıya takibi için Edremit'ten bir müfreze göndermiştir. Ancak eşkıya takibi ile görevlendirilen müfreze olay mahalline geldiğinde eşkıyaları aratmamıştır. Müfreze, eşkıya saldırısına uğrayan Şevket Efendi'yi Kuvâ-yı Millîye'ye yardım ettiği bahanesiyle tutuklamış, hamile eşi ve çocukları olmasına rağmen evini tahliye ettirerek karakola çevirmiştir. Müfrezenin bu tutumu karşısında Şevket Efendi'nin eşi ve çocukları çok zor durumda kalmıştır⁷⁸. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:52, nr:51).

Edremit bölgedeki konumu itibariyle önemli bir yerde olması sebebiyle Çanakkale'ye bağlı ilçelerde meydana gelen Yunan baskı ve zulmüne de tanıklık etmiştir. Edremit, işgal yıllarında körfez ve civarının önemli işgal merkezi haline gelmiştir. Ezine, Ayvacık, Bayramiç kazaları bazı hallerde Edremit işgal kumandanlığının yardımını almıştır.

⁷⁸ 11 Şubat 1921 tarihinde Narlı köyünde meydana gelen olaylar 27 Şubat 1921 tarihli Edremit Jandarma Kumandanlığı'nca hazırlanan bir raporla Karesi Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Bkz. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:52, nr:51)

Edremit ve civarında Yunanlıların faaliyetleri bölgedeki yerel yöneticiler tarafından takip edilmiştir. Yunanlılar Edremit Körfezi ve civarında kendilerine tehdit oluşturacak her hareketi kontrol etmek istemekteydi. Çanakkale'nin Ayvacık kazasına gelen bir Yunan müfrezesi, Ayvacık, Bayramiç ve Ezine'deki Müslüman halk ve askerlerden topladığı silahı ve cephaneyi de beraberinde getirmiştir. Toplanan silah ve cephanenin bir kısmı da Edremit Yunan İşgal Komutanlığı'na nakledilmiştir. Silahların toplanması esnasında bazı Türk askerleri silahları ile birlikte alıkonularak Edremit'e gönderilmiş ve bir daha kendilerinden haber alınamamıştır. Ayvacık bölgesinde yaşanan bu olaylar Kale-i Sultan-i Umum Jandarma Komutanlığı'nın 19 Ağustos 1920 tarihli raporu ile dahiliye nezaretine bildirilmiştir⁷⁹. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:44, nr:94).

Yunan kuvvetleri bölgedeki Kuvâ-yı Millîye ve faaliyetlerini engellemek için çalışmalarını sürdürmüş ve Kuvâ-yı Millîye ile ilişkilendirilen kişileri tutuklamıştır. Edremit ve körfezini bu anlamda tarayan Yunan kuvvetleri 23 Ağustos 1920 tarihinde Ezine dolaylarında yaşayan dört Osmanlı topçu neferini eşkıya olarak nitelendirdikleri Kuvâ-yı Millîye'ye yardım ve yataklık ettiği gerekçesiyle tutuklamıştır. Tutuklanan askerlerden biri daha sonra serbest bırakılmış ancak diğer üç askerinin tutukluluk halleri devam ettirilerek Edremit İşgal Kumandanlığı'na sevk edilmiştir. (BOA. DH. KMS., D:60/1, nr:27). Yine Ezine civarında bir eşkıya hadisesi meydana gelmiştir. Ezine'ye bağlı Belen köyüne gelen kimlikleri belirsiz 12 kişilik eşkıya çetesi köy halkının hanelerine girerek mallarını gasp etmiş ve topladıkları mallar ve eşyalar ile kayıplara karışmışlardır. Bu sırada Çanakkale mıntıkası işgal idaresindeki ordudan kaçan yedi Yunan asker kaçacağını takipte olan işgal müfrezesi, eşkıya takibiyle görevlendirilmiştir. Çete takibine başlayan Yunan müfrezesi yol üzerinde Edremit'e uğrayarak iki yük cephane almıştır⁸⁰. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:61, nr:43).

⁷⁹ Kale-i Sultan-i Umum Jandarma Komutanlığı'nın Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 19 Ağustos 1920 tarihli rapor için Bkz. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:44, nr:94).

⁸⁰ Yunan işgal idaresinin emrindeki müfrezenin eşkıya ve asker kaçakları takibindeki hareketlerine dair Kale-i Sultan-i Mutasarrıflığınca hazırlanan 10 Haziran 1922 tarihli rapor için Bkz. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:61, nr:43).

Yunan Binbaşısı Kafatos maiyetindeki müfrezeler, Edremit'ten Ezine istikametine giderken yol üzerinde uğradığı yerlerde tahribat yaparak bölge halkına birçok zarar vermiştir. bu yerlerde müslüman halka ait malları gasp ederek, Müslüman halka zulmetmekten geri kalmamıştır⁸¹. Ayrıca Tavaklı ve Akçakeçili köylerine uğrayan Yunan müfrezesi Müslüman halka ait malları yağmalamıştır⁸².(BOA. DH. EUM. AYŞ., D:63, nr:6).

4.4.5. Yunanlıların Muhtariyet Denemesi

Edremit işgal edildiği andan itibaren Yunanlılar bölgede hâkimiyetlerini güçlendirmeye çalışmışlardır. İşgalin gerçekleşmesi ile Edremitli İtilafçılar Yunan yanlısı tutumlarını iyiden iyiye göstermeye başlamışlardır. İşgalin ilk günlerinde İtilafçıları destekleyen Yunan İşgal kuvvetleri, yerli Rumları örgütleyerek Konakönü'nde muhtariyet mitingi yapmışlardır (Yetkin, 1949). İşgal gerçekleşmeden kısa bir süre önce Edremit'e kaymakam olarak atanan Fahrettin Bey, işgalin ardından Yunan işgal kuvvetlerince 21 Haziran 1921 tarihinde görevinden tevkif edilmiştir (Yetkin, 1949). Görevden alınan Fahrettin Bey'in yerine İzmir Valisi İstiryadis tarafından eski Gömeç Nahiye Müdürü Çerkez Kara Vehbi Tayin edilmiştir. Çerkez Kara Vehbi görev süresi boyunca Yunan işgal kuvvetlerinin İstekleri doğrultusunda hareket etmiştir. İşgal yıllarında Edremit'te Yunan Kralı'nın isim günü için bir tören tertiplenmiş, törene bütün belediye başkanları ve kaymakamlar davet edilmişti ancak Kara Vehbi dışında kimse davete katılmamıştır⁸³.

⁸¹ Kafatos maiyetindeki müfrezenin Şaki Aziz ve Kara Mustafa çeteleri ile iki saat süren bir çatışma yaşandığı çetelerden yaralanan olmazken, Yunan müfrezesinden bir kişi ölmüş, 3 kişi ise yaralanmıştır. Ancak müsademe sonrası Yunan müfrezesi Ezine'ye bağlı Bergos'a uğramış bölgede tecavüz ve yağmalamaya başlamışlardır. Kale-i Sultaniye mutasarrıflığının aktardığına göre 70 haneli bu köyde 4 kadına tecavüz edilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:63, nr:6).

⁸² Yunan Binbaşısı Kafatos maiyetindeki müfrezelerin yaptığı gasp, tahribat ve zulmü 26 Ağustos 1922 tarihinde Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığı'nca Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. 26 Ağustos 1922 tarihli yazı için Bkz. (BOA. DH. EUM. AYŞ., D:63, nr:6).

⁸³ Gıyas Yetkin "Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit" adlı eserinde Çerkez Kara Vehbi'nin Yunan işgal kuvvetleri şehri terk ettikten sonra tutuklanarak hapsedildiğini belirtmektedir.

Türk düzenli ordusunun kurulmasıyla cephede Yunan kuvvetleri beklemedikleri hezimetler yaşamışlardı. Özellikle Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'da kalamayacaklarını anlayan Yunanlılar, teni bir çareye başvurdular. Yunanlılar, Batı Anadolu'daki işgal bölgelerinde "Garbi Asya-i Suğra" isminde bir devlet kurduklarını, 17 Temmuz 1922 tarihinde de Yunan Fevkalâde Komiseri Aristidi İteryadis imzasıyla yayınlanan bir beyanname ile bu devlete muhtariyet verdiklerini duyurmuşlardır (Akıncı, 1989).

Yunanlılar Batı Anadolu'da kurmak istedikleri bu devlet ile, bölgeyi elde tutmak ve hakimiyetlerini kabule ettirmek istemekteydiler. Kurulan devletin muhtariyetini işgal bölgelerinde benimsetmek için Edremit Yunan İşgal İdaresi, Edremit körfezi ve çevresindeki belediye reislerini toplayarak bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda Yunan kuvvetleri müslüman ahalden ve memurlardan işgal idaresinden memnun olduklarına dair kâğıtlar imzalatmışlardır⁸⁴.

Ruhi Naci Bey hatıratında, kendisi evinde otururken üzeri Türkçe yazılmış bir zarf ve içerisinde yine Türkçe olarak kaleme alınmış bir davetiye aldığından bahsetmektedir. Bu davetiye Yunan İşgal idaresinden gelmektedir. Yunanlıların planladığı muhtariyet ile ilgili görüşülmek üzere Yunan Armotisya (Yunan Temsilciliği) dairesine davet edildiğini bildirmektedir. Ancak kısa bir süre bir Belediye Çavuşu Ruhi Bey'i ziyaret etmiş ve Belediye Reisi Kara Hafız Mehmet Bey'in kendisini belediye binasına davet ettiğini bildirmiştir (Sağdıç, 1983). Yunanlılar İşgal alanlarına muhtariyet verilmesi için çalışmalarına hız vermişler, bu nedenle Edremit Belediyesi'nden bu fikirleri halka benimsetecek, sözü dinlenir, şehrin önde gelenlerinin isimlerini istemişlerdir. Edremit Belediye başkanı Kara Hafız Mehmet Bey istenilen isimleri vermiş, ancak bu konu ile ilgili konuşmak için

Ancak işgal yıllarındaki tutumu nedeniyle 11 Eylül 1922 tarihinde tutulduğu hapisane de halk tarafından linç edilmiştir (Yetkin, 1949).

⁸⁴ 6 Eylül 1919 tarihli Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyetine Yunan kuvvetlerinin ahali-i islamiyeye cebren işgalden memnun olduklarına dair muhtıralar imzalatıldığı bildirilmektedir. Bu konu ile ilgili Amerikan Temsilcisi H. Earle Russel imzalı bir yazı Amerikan konsolosluğu makamına gönderilmiştir. Yunan işgal kuvvetleri işgal ettikleri bölgelerdeki kanunsuz davranışlarını bu kâğıtları imzalatmak suretiyle uyguladıkları mezalimi resmi kanallarla aklamaya çalışmaktadır. (BOA. DH. İUM., D:E/56, nr: 31)

liste de adı geçen kişileri toplantıya katılmadan önce belediye binasına çağırmıştır. Ruhi Bey belediye binasına gelmiş ve kendisi gibi çağrılan Seyit Bey, Kısaoğlu Hasan Bey ve eski belediye reisi Arif Bey ile birlikte Belediye Reisi'nin makamına girmişlerdir.

Kara Hafız Mehmet Efendi, önce durum hakkında kısa bilgi verdikten sonra Yunanlıların planından bahsetmiştir. Öğleden sonra düzenlenecek olan toplantıya hazırlıksız gitmektense, toplanıp neler yapılabileceğini ve nasıl bir tavır alabileceklerinin belirlenmesinin faydalı olacağını bildirmiştir⁸⁵.

Yunan işgal idaresinin toplantısına davet edilen bu kimseler, üzerlerindeki sorumluluğun farkında olarak böyle bir vebalin altında kalmak istemiyorlardı. Ancak Yunan kararlarına açıktana açığa karşı koymakta pek mümkün görünmüyordu. Belediye binasında yapılan hararetli tartışmalardan sonra, ortak bazı kararlarda birleştirildi. Bu kararlar:

1. Önceden toplantı yapılarak ortak kararlar alındığı belli edilmeyecek, bunun fark ettirmemek için herkes farklı şeylerden bahsedecektir.
2. Asıl hedef Yunan isteklerine boyun eğmemek ve kendilerinden bu konuda Yunanlılar herhangi bir yardım talep ederse buna alet olmamaktır.
3. Yunanlıların tekliflerini kabul etmemek için herkes farklı yerlerden karşı koyacak, farklı fikirlerle bu istekler reddedilecektir (Sağdıç, 1983).

Yukarıda alınan kararların toplantı esnasında uygulanması ve kimin nerede, hangi konuya, nasıl gireceği de kararlaştırılmıştır. Seyit Bey, kendi düşüncelerini belirteceğini ve kendisine karışılmamasını istemiştir. Kısaoğlu Hasan Bey ise kendisinin bu konularda yetersiz olduğunu, bu gibi konularda bir fikri olmayacağını söyleyerek geri çekilmiştir (Sağdıç, 1983).

Eski Belediye Reisi Arif Bey ise, konuya dini bir bakış açısıyla yaklaşacaktı. Türklerde hükümet kurma işinin kutsal olduğunu, kendilerinden bu alışkanlıkları çiğneyip, yeni bir hükümet kurulmasına izin vermelerinin

⁸⁵ Ruhi Naci Bey, Kara Hafız Mehmet Bey'in bu fikrinin ne güzel bir düşünce ve sorumluluk olduğunu bildirmekte ve kendisinden övgüyle bahsetmektedir (Sağdıç, 1983).

beklenmesinin dinlerinden vazgeçmeleriyle eş değer olduğunu belirtecekti. Böyle hassas bir konuda dayatmacı olmak devlet siyasetine sığmayacağını söyleyecekti.

Ruhi Naci Bey Yunanlılarla yapılacak toplantıda sosyal bir yaklaşım ortaya koyacak, “Muhtariyet yerel oyların egemenlik kararı vermesi demekse, halkoyu hürriyetle alınmalı. Yoksa böyle süngü altında oy toplamaya kalkışılması bütün dünya ülkelerinde bazı kuşkulara yol açar.” diyecekti (Sağdıç, 1983: 172).

Yunanlılarla yapılacak toplantıda ne konuşulması gerektiği kararlaştırıldıktan sonra belediye binasından ayrılarak, teker teker Yunan temsilcisinin dairesine doğru yola çıkmışlardır. Temsilcinin dairesine geldiğinde büyük bir hazırlık yapıldığını gören Ruhi Bey, Yunanlıların bu toplantıyı ciddiye aldıklarını fark etmiştir. Yerli Rumların kalburüstü kişileri kapıda abartılı bir biçimde karşılama yapıyor, bayramlaşır gibi ayrı ayrı kucaklaşarak, “Yaşasın Türk-Yunan kardeşliği” diyorlardı (Sağdıç, 1983).

Yunanlılar her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmüş davet çok şık bir şekilde hazırlanmıştır. Yıldızlı sigaralar, yıldızlı fincanlarla kahveler, yıldızlı şekerlemeler ikram edilmiştir. Bu sayede Türkleri etkileyerek istedikleri sonuçları almaya çalışmışlardır.

Oturuş sırasına göre konuşmaya Seyit Bey başlamıştı. Belediyede yapılan toplantıda işine karışılmamasını istemiş ve kendi fikirlerini belirteceğini söylemişti. Sade ve saf bir tavırla, hapisten yeni çıktığını ve çıkarken siyasetle uğraşmaması için kendisine mushafa bastırarak yemin ettirildiğini belirterek söze başlamış ve anlattıkları karşısında Rumlar donup kalmıştı. Seyit Bey’in ardından söz alan Kısaoğlu Hasan Bey, belediye binasında söylediği gibi kendisinin bu işlerden anlamadığını belirtmiş ve dikkat çekmemeye çalışmıştır. Ancak eski Belediye Reisi Arif Bey aynı sakinlikte kalamamış, konuşma sırası kendisine gelince Yunanlıların pek duymak istemeyeceği bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında: “Evvela beni neden çağırdınız? Benim hiçbir temsil kişiliğim yoktur. Dün belediye reisiydim, bugün ise değilim. Sonra bir Türk olduğum kadarda müslümanım.

Dini düşünüş ve inanışlarımı çiğneyerek, Hıristiyanlara hizmet aracı olamam. Yunan parlamentosunun kararlarını uygulamak içinde hiçbir zorunluluk altında değilim. Kişisel düşünce ve görüşüm odur ki, böyle işgal süngüsü altında halkoyuna başvurmak bütün insanlığı, bütün medeniyetleri kırar, üzer. Bundan dolayı da Yunan hükümeti politika dünyasında ayıplanır. Bu düşünceyi Yunan hareketi siz kendiliğinizden yapmak istiyorsanız, yanlış yolda gidiyorsunuz demektir. Bir kere de işin siyasi nezaketini, önemini düşünerek, kendi devletinizden yetki almalısınız. (Sağdıç, 1983:173)” demiştir.

Arif Bey'in bu konuşması salondaki herkesi hayrete düşürmüştü, Seyit Bey birden ayağa kalkarak salonu terk etmiştir. Seyit Bey'in ardından Kısaoğlu Hasan Bey'de kısa bir selamlaşmanın ardından çıkmış, Ruhi Naci Bey'de onları takip etmiştir.

Yunanlıların muhtariyet fikrinin Edremit eşrafı tarafından kabul görmemesi ve desteklenmemesi canlarını sıkıdır. 31 Ağustos 1922 tarihinde gerçekleşen bu toplantı, Yunanlıların son çarpınışı olmuştur. Yunanlılar, Başkumandanlık Meydan Muhaberesi ve Büyük Taarruz sonucunda Türk askerinin cephede Yunan kuvvetlerini bozguna uğratması ile Anadolu'da değil muhtariyet vermek, bir saniye bile kalamayacaklarını anlamışlardır.

4.4.6. Edremit'in Düşman İşgalinden Kurtuluşu (9 Eylül 1922)

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kumandasında Türk Ordusu 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz'u başlatmış, 30 Ağustos'ta Başkumandanlık Meydan Muhaberesi'ni kazanmıştır. 2 Eylül günü Yunan orduları geri çekilmeye başlamış, Yunan kuvvetlerini takip eden Türk ordusu, Yunan Başkumandanı General Trikopis'i Uşak civarında esir ederek zaferini taçlandırmıştır.

Yunan ordusu bozgun halinde geri çekildiği sırada aldıkları ordu emri gereği harekete geçen Kuvâ-yı Millîye müfrezeleri, İbrahim Ethem Bey kumandasında ilerleyerek sırasıyla Sındırgı, Bigadiç ve 6 Eylül 1922'de ise

Balıkesir'i kurtarıp harekâtlarına devam ettiler. 7 Eylül 1922 tarihinde Karesi Mutasarrıflığı ile Dâhiliye Nezaretin arasında yapılan bir dizi yazışmada Yunan İşgal kuvvetlerinin Balıkesir'i terk ettiğini ve Edremit istikametine doğru çekilmekte olduğu Mutasarrıflık tarafından bildirilmektedir⁸⁶.

Bu olayların devam ettiği sırada Edremit'te hummalı bir faaliyet başlamış, işgalci Yunan askerleriyle birlikte yerli Rumlar da kaçış için hazırlıklara başlamışlardır. İşgal Kumandanı Kafatos, 8 Eylül 1922 Cuma günü bir emir yayınlayarak herkesin saat 16.00'dan itibaren evlerine çekilmesini ve kimsenin sokağa çıkmamasını istemiştir. Balıkesir'den geri çekilmekte olan bir düşman kolordusu aynı günün akşamı Edremit'ten geçeceği haberi alınmıştır. İşgal Kumandanı Kafatos olası bir taşkınlık meydana gelmemesi için sokağa çıkılmamasını istemiştir. Balıkesir'den çekilmekte olan Yunan ordusunun Edremit'ten geçeceğini öğrenen Edremit gençleri derhal Akıncı müfrezelerini konudan haberdar ederler. Durumu öğrenen müfrezeler, kaçan düşman kolordusunun artçılarıyla müsademeye tutuşurlar. Köylüce yakınlarında bulunan Palamut köprüsünü tahrip ederek, düşmana tekrar saldırırlar. Ordu kumandanının içinde bulunduğu otomobil çayda kalmış, Türk köy ve kasabalarından yağmaladıkları pek çok eşyayı burada bırakmak zorunda kalmışlardır. Bozgun halinde çekilen bu büyük düşman kuvveti gördüğü tazyik yüzünden Edremit'e uğramamış ve Akçay üzerinden Midilli'ye geçmiştir⁸⁷ (Özdemir, 2001a: 293).

Aynı gün, düşmanı takip etmekte olan Balya Müfrezesi Kumandanı Kasım Bey'den İbrahim Ethem Bey'e aşağıdaki rapor gönderilmiştir (Akıncı, 1989; 366):

“Akıncı Müfrezeleri Kumandanlığına

Madde 1- Bugün merkez kazada Müdafaa-i Hukuk heyetleri emri-âliniz veçhile teşkil ettirilerek vazifelerine mübaşeret etmişlerdir.

⁸⁶ Balıkesir ve civarının düşman işgalinden kurtuluşu ve düşman geri çekilmesi ile ilgili bilgilerin verildiği yazışmalar için Bkz. (BOA. DH. İUM., D:20/32, nr:14/16)

⁸⁷ Düşman ordularının geri çekildiği haberini alan İbrahim Ethem Bey, Edremit müfrezelerine gönderdiği bir emirle “düşmanın önüne pusu tertibi” yapmalarını istemiştir. (Akıncı, 1989; 344)

Madde 2- Düşmanın şehir dâhilinde bıraktığı erzak ve mevaşi toplattırılmaktadır.

Madde 3- Bugün memleketin asayiş ve inzibatı tamamıyla taht-ı temine alınmış ve herkes işiyle meşguldür.

Madde 4- Düşmanın Havran'ı yakarak Edremit'e çekilmiş olduğu gönderilen keşif kollarımızın tahkikatından anlaşılmıştır.

Madde 5- Beyanname bu sabah Havran'a gönderilmiştir.

Madde 6- Osmanlar'ı ve Osmanlar Hanını ihrak ve ahali-i Müslimenin ırz ve namusuna tesaddi eden Yunanlıların Osmanlar eşrafından Ahmet Ağa'nın başına toplayabildiği Müsellah köylü ahali ile Musluk dağını kestiği ve Perşembe günü alessabah müsademe başlayarak ve nisfü'l-leyle kadar devam ederek yapılan muharebe neticesinde düşmana külli miktarda ziyat verdiği, Osmanlar ve Avcılar karyesi eşrafından Mustafa ve Cerrah Nuri Efendilerin ifadelerinden anlaşılmıştır.

Madde 7- Mesancılık karyesinde Altıparmak Müfrezesi tarafından Yunan ordusuna mensup Balya'nın yerli Hıristiyanlarından iki nefer cerhedilerek karye-i mezkûrede yatmakta buldukları, Altıparmak Çetesine mensup Doktor Numan Bey'in ifadesinden anlaşılmıştır.

Madde 8- Düşmanın ricat ettiği istikamette yollar üzerinde ikisi ikişer ve birisi on yaşında kız çocuğu Akbaş Heyet-i İhtiyariyesi tarafından bulunmuş, müracaatları üzerine Balya'ya getirmeleri emrolunmuştur.

Madde 9- Buradan Ilıca'ya kadar telefon hattı ile muharebe mümkündür. Ilıca'dan da Balıkesir'e kadar temin-i muharebe için hattın ikmal ettirilmesi rica olunur.

Madde 10- Kaymakam vekâletine tayin buyrulan Hâkim Efendi'nin cinneti muvakkate getirdiği kendi harekâtından ve doktorun ifadesiyle sabit olup vazifeden el çektirilerek hanesinde istirahat etmekte olduğu ve heyet tarafından Malmüdürü Ali Rıza Efendi tensip buyrularak emrinize intizarda olduğumuz maruzdur. Ferman...

8.9.1338

Balya İşgal Müfrezesi K.

Kasım⁸⁸

⁸⁸ Bir gün önce gönderilen başka bir rapordan anlaşıldığına göre çekilen düşman kuvveti "Ergama civarında yakalanmış ve bilmüsademe dağıtılmıştır." (Akıncı, 1989: 348)

8 Eylül 1922 gecesini bütün Edremitliler uykusuz ve heyecan içinde geçirmiş, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte düşmanın kaçtığını görerek sokağa çıkmıştı. İdman Yurdu mensupları derhal harekete geçerek idareyi ele almışlar ve kurdukları silahlı müfreze ile vakit kaybetmeden Akçay'a hareket etmişlerdir. Edremit'ten yola çıkan müfreze ve gençler Akçay'a girdikleri sırada, içinde Edremit İşgal Kumandanı Kafatos'un da bulunduğu Yunan askerleri ile dolu son gemi, 9 Eylül günü Akçay iskelesinden hareket etmiştir (Özdemir, 2001a: 295).

9 Eylül günü Yunan işgal kuvvetlerinin çekilmesinin ardından, Edremit şehrine Kuvâ-yı Millîye müfrezelerinin Sarı İbrahim Çavuş kumandasında girmiş olduğunu ve şehirde derhal bir idare heyeti kurulduğunu belirten raporlar şunlardır (Akıncı, 1989: 371–372);

“İbrahim Ethem Bey'e

Şehr-i Eylülün dokuzuncu günü Havran karyesinde Edremit istikbal heyetiyle beraber Edremit'e alessabah dâhil olduk. Düşmandan temizlenmiş ve başka bir vukuatımız yoktur. Ber-mucib-i talimat heyetler teşekkül etmiştir. Vazifeye mübaşeretlerine dair arıza dahi takdim edilmiştir. Edremit heyetinin tensibiyle ifa-yi vazife etmekteyiz. Arz-ı malûmat olunur.

8 Eylül 338

Müfreze Kumandanı

Sarı İbrahim Çavuş”

“Muzaffer Ordumuz Kumandanlığı Cânib-i Âlisine

Numara: 1

Lehü'l-hamd Hakkın bize vaat ettiği yeni günler geldi. Şu eyyam-ı mesudeyi idrak eden bütün İslam ağuş-ber-ağuş pür-sürur ve tebriktir. Hâk-i vatanı ve biz müslümanları yeniden dünyaya gelmişçesine kurtaran muzaffer ordumuza şükür ve minnettarlığımızı arz ederiz.

Yunanlılar çekildikten sonra Karabulut İbrahim Çavuş kumandasıyla diğer efelerden parlak bir istikbal merasimi ile memlekete pâ-y-endâz-ı şeref ve saadet olmuştur. Yedindeki talimat mucibince derhal iki heyet teşekkül etmiş ve vazifeye mübaşeret eylemiştir. Balıkesir'e giden telgraf hattının tamirine vesair hutut-u muhaberenin bu cihetten teminine başlanmıştır. Balıkesir cihetinden de tamirat ikmal edilip muhabere temin edilinceye kadar süvari ve badehû hutut ile peyderpey arz-ı malûmat edilecek ve talimat-ı lâzime ahz ve telâkki olunacaktır efendim.

9 Eylül 338

Edremit Heyet-i	Saatçizâde	Giritzâde	Seyitzâde	Karagözzâde
İdare Reisi	Hulusi	Ali Ulvi	Ruhi Naci	Ali Rıza
Müderrişzâde		Davavekillizâde		Fifezâde
Hilmi		Recep Hayri		Hüseyin Hasan”

Edremit harekâtının detaylarını anlatan müfreze kumandanı İbrahim Çavuş'un 10 Eylül tarihli raporundan, kaçan düşmanın 300 kişilik bir kuvvete sahip olduğu, imha edilmek üzere olduğu sırada Girit'ten gelen makineli tüfek ve topla desteklenmiş ikibini aşkın bir kuvvet sayesinde kurtulduğu anlaşılmaktadır. Kaçan düşmandan önemli miktarda ganimet alındığını belirten İbrahim Çavuş'un raporu şöyledir (Akıncı, 1989: 378):

“Kaymakam İbrahim Ethem Bey'e

Havran, Edremit, Akçay harekâtının raporudur:

Maiyetimde olan on beş nefer mevcudumla 2 Eylül 338 Çarşamba günü Sarnıç, Eymir, Dere-i Viran karyelerinde bulunmakta iken düşman kuvvayı külliyesini kura-yı mezkûreyi ihrak, tahrip ve yağmaya teşebbüs ettiği istidlâl edilmekte bulunduğu sırada ittihaz edilen tedabir neticesinde ve telakki ettiğim emir üzerine Balıkesir'den gelmekte olan salifü'l-arz düşman kuvvetlerine esir alınmak veya imha edilmek maksadıyla şiddetli bir ateş açılarak 6–7 saat devam eden müsademe neticesinde üç yüz kişiden ibaret olan düşman bidayeten mahsur ve kuvveti teslim olmak üzere iken, Girit'ten takviye olunan takriben iki bin kişiyi mütecaviz kuvveti mitralyöz ve topla mücehhez bulunduğu halde müsademeye iştirak etmiş ve muhasara

olunacağımızın anlaşılması üzerine vaziyetimizin vahameti anlaşılacak bi-teemmül yakınımızdaki emin tepeye çekilerek tekrar şiddetli ateş açılmış ve bir taraftan ateş devam etmek suretiyle düşman galip bir mevkiye iken hızır gibi yetişen on nefer takviye kuvveti üzerine tekrar taarruza geçerek ve düşmana külli telefata verdirerek münhezim bir surette firara mecbur eyledik. Havran, müteakıben Edremit, bedehû Akçay iskelesine kadar takip ve yollardaki bıraktığı eşya ve levazımat-ı askeriyeyi ihrak ve tahrip etmek suretiyle imha eylediği ve alınan ganâim takriben Akçay'da beş yüz çuval zehair, ikiyüzelli varil zeytinyağı ve bir otomobil ve bir makineli tüfenk, iki telefon makinesi, bir santral ve bir miktarı gayr-ı muayyen, esliha ve cephaneye Edremit'ten elli çuval pekmez ve zehair-i mütenevvia, esliha cephaneye vesaire iğtinam olunmuştur. Ve Havran'da kezalik işgâl olunan mahallerde telâkki eylediğim emr-i âli üzerine heyetler teşkil ettirilerek bilâ tefrik-i cins ve mezhep bütün ahalide sükûn mevcut olup asayiş bilâ vukuat taht-ı temine alınmış olduğunu arz eylerim.

10 Eylül 338

Edremit'te 24 numaralı Müfreze Kumandanı
İbrahim Çavuş”

9 Eylül 1922 Cumartesi günü maiyetinde kırk kişilik bir müfreze olduğu halde Soğuk Tulumba'dan şehre giren İbrahim Çavuş'tan⁸⁹ sonra Topal Osman Bey'in müfrezesi gelmiştir (Sağdıç, 1983: 178)⁹⁰. Kuvâ-yı Millîye müfrezeleri ordu birlikleri gelinceye kadar jandarma vazifesini yapmışlardır.

Kurtuluştan sekiz gün sonra Edremit'ten gönderilen bir rapordan anlaşıldığına göre bir kısım yerli Rumlar hala müfrezelerimize ateş etme cüretinde bulunmaktadırlar. Havran'da cereyan eden olaydan sonra müfrezelerimiz derhal olay yerine gelerek müdahalede bulunmuşlardır. Ayrıca vatana ihanet eden üç şahıs, “ibret olmak üzere” çalgı ile Edremit

⁸⁹ Şehre İbrahim Çavuş girerken, aynı gün sabah Ezinelî Rüstem Efe adamlarıyla Akçay'a gelmiş ve pek çok Rum'u yakalayarak Edremit'e getirmiş, o geceyi Kara Hafız'ın hanında geçirdikten sonra Yunan kuvvetlerini takip için Agonya'ya gitmiştir (Özdemir, 2001a: 297).

⁹⁰ Topal Osman Bey'in maiyetinde Edremit'e giren isimlerden birisi de “Milis Müfreze Kumandanı Yalvaçlı Hasan Bey”dir. “Kuvâ-yı Tedibiye Kumandanı Sabıkı, Hey'eti Mahsusa Azasından Miralay Osman Bey” tarafından kendisine 24.2.1340 (1924) tarihinde hizmet takdir belgesi verilmiştir. Bir diğer kaynak da, Topal Osman Bey'in Edremit'e geldikten sonra “bugünkü hükümet konağının karşısında bulunan Ahmet Siyavuş'un evini karargâh yaptığı” belirtilmektedir (Özdemir, 2001a: 297)

sokaklarında dolaştırılmıştır. Edremit Akıncı Müfreze Kumandanı Mehmet Hayri tarafından 17 Eylül günü İbrahim Ethem Bey'e gönderilen rapordan anlaşılan bir diğer husus ise Ayvalık'a gelmiş olan "İkinci Süvari Fırkası"nın Edremit'e gelmek üzere olduğudur (Akıncı, 1989: 393).

Yukarıdaki rapora uygun olarak 18 Eylül günü Ayvalık'tan Nihat Bey kumandasında bir süvari alayı gelir ve muazzam bir tezahüratla şehre girer. 20 Eylül günü ise Zeki Bey kumandasında olmak üzere İkinci Süvari Fırkası gelir ve aynı gün saat 7'den itibaren "idare-i örfiye" ilan edilir⁹¹ (Yetkin,1939: 195).

Kahraman ordumuzun şehre girişini o günlerin şahidi olan Lamia Hanım, şu duygulu satırlarla anlatmaktadır (Özdemir, 2001a: 298):

"Işıksız karanlık ve sükût içinde geçen uykusuz bir gecenin sabahında, evimizin penceresinde ilk defa bir Türk bayrağını seyretmek mutluluğuna ben de kavuştum ve evde o zamana kadar rastlamadığım coşkun bir sevinç dalgası bizi ümitli, aydınlık ufuklara doğru yaklaştırdı.

Kurtuluş ordusunun şehre girişi de tarihi bir hadise olmuştur. Şimdi Türkiye'nin en güzel parklarından birinin kurulduğu yerde ve yolların üzerinde, sabahın çok erken saatlerinden itibaren halk ve mektepliler istikbal merasimine hazırlanmıştık. Mektebimizin aslında siyah önlük ve beyaz yakadan ibaret olan üniforması, kurtuluş günlerinde yepyeni ve günün şevk ve heyecanı ile uygun bir renge ve şekle bürünmüştü. Biz küçük mektepliler o zaman hepimiz, hemşire elbiseleri giyerdik. Tertemiz beyaz önlüklerimizin göğsünde ve beyaz başlıkların altında birer hilâl parlardı.

⁹¹ Edremit, düşman işgalinden kurtulmasından bir gün sonra "Mutasarrıflık" haline getirilmiş ve aynı gün sadaret evrak müdürlerinden Midilli Faik Bey, Edremit mutasarrıflığına tayin edilmiştir. Eski Halkevi binası valilik olarak kullanılmış, harbin etkisiyle merkezle haberleşme imkanı olmadığından Edremit'in vilayet olması, çevre kazalara çok faydalı olmuştur. Edremit mutasarrıflığından 20 Eylül 1922 tarihinde Burhaniye kaymakamlığına bir telgraf çekilmiştir. 120 sayılı bu telgrafta, Edremit vilayetinde sıkıyönetim ilan edildiği bildirilmektedir. Edremit mutasarrıflığı, merkezle haberleşme imkânı bulduktan ve güvenliği tamamen sağladıktan sonra, görevi Edremit'e kaymakam olarak gelen İsmail Hakkı Bey'e devretmiştir. Edremit Kaymakamı İsmail Hakkı Bey, kısa bir süre sonra Balıkesir valiliğine tayin olmuş ve Edremit'in yeniden vilâyet haline getirilmesi için çalışmalarını sürdürmüştür.(Özdemir, 2001a: 303;Yekin, 1947;1957: 42)

O sabah, böylece şehrin girişinde ilk mektebimizin bayrağı altında sevinç ve heyecanlarla kahraman ordumuzu karşılamıştık. Merasim sırasında çelik gibi iki el beni bir anda kucaklayarak pırıl pırıl bir atın üzerine oturtmuştu. Edremitliler kendilerini kurtaran bir ordunun kumandanının kendilerinden bir evlatla şehre muzaffer girişini sevinç gözyaşları ve alkışlarla karşıladılar ve o tarihi günü tarih boyunca unutmayacaklar.”

Düşman kuvvetlerinin Türk ordusu tarafından bozguna uğratılıp, adeta kaçarcasına yurdu terk etmesi bütün yurtda çokluyla karşılanmıştır. Özellikle Yunan İşgali altında kaldığı sürece, her türlü mezalimi gören Batı Anadolu illeri, şehirlerine giren Türk ordusunu büyük bir coşkuyla karşılamıştır. Yunan işgalinin sona ermesinin ardından hemen her yerde kutlamalar yapılmıştır. Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti, düşman işgalinden kurtulan bölgelerle haberleşerek bir dizi yazışma gerçekleştirmiştir. 23 Eylül Ezine'nin düşman işgalinden kurtuluşuna kadar Karesi ve Kale-i Sultaniye mutasarrıflıklarından düşman hareketleri hakkında bilgi toplamıştır. Ayrıca Ezine, Bayramiç, Ayvacık, Biga ve Edremit'in Yunan kuvvetleri tarafından tahliye edilmesi üzerine yapılan kutlamalar ve eğlencelere hakkında bilgi almış, bu esnada türeyen eşkiya çetelerinin uzaklaştırılması için gereken jandarma neferleri göndermiştir (BOA. DH. İUM., D:20/32, nr:14/16).

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılmasından sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından başlayan işgaller, Türk aydınları arasında milli bir direniş hareketinin başlatılması konusunda önemli bir kıvılcım yaratmıştır. Asker ve sivil aydınlardan işgal tehlikesi ile karşı karşıya kalan şehirlerin önemli isimlerine, din adamlarına ve halka doğru giderek yayılan bu kıvılcım, sonunda işgal karşıtı "Redd-i İlhak" cemiyetlerinin kurulmasını hızlandırmıştır.

Özellikle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan kuvvetlerince işgal edilmesi ile başlayan süreçte Batı Anadolu illerinde hareketlenme görülmüştür. Balıkesir bölgesini de harekete geçiren gelişmeler sonunda Balıkesir ve Edremit'te Milli Mücadele'nin oluşumuna hız katmıştır. Balıkesir bölgesi işgaller karşısında ciddi bir organizasyon kurarak, kongreler sürecini başlatmıştır. Özellikle Bergama'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Balıkesir ve çevresinin tehdit altında olduğunu göstermiştir. Bu nedenle olası bir işgal tehlikesine karşı Bergama ve Ayvalık cepheleleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada devreye giren Edremit şehri Ayvalık cephesi için çok büyük önem arz etmiştir. Edremit'ten, gönüllü müfrezeler oluşturularak cepheye intikal ettirilmiş, cephede savaşan askerin her türlü ihtiyacı Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı tarafından sağlanmıştır.

Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı sadece Ayvalık cephesinin eksiklerini tamamlamakla kalmamış, aynı zamanda şehirde meydana gelen otorite boşluğunu doldurarak, huzur ve asayişin tekrar sağlanmasında etkili olmuştur. Edremit'te eli silah tutan erkeklerin cephede olduğu düşünülürse

eşkıyalık faaliyetleri için uygun bir ortam oluşmuş, bu durumu fark eden Edremit Kuvâ-yı Millîyesi eşkıya ile mücadele için Türkmen müfrezesi kurmuştur.

Görüldüğü üzere, yaklaşık bir yıl süren direniş sırasında Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi ile ortak Hareket eden Edremit Kuvâ-yı Millîye teşkilatı temsilcileri ile düzenlenen kongrelere katılmış. Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin düzenlediği kongrelerde alınan kararlar, kongre karar defterinde toplanmış ve bu kararlar her bölgede uygulanmıştır. Kongre kararlarından anlaşıldığı üzere, bölgedeki Kuvâ-yı Millîye teşkilatı bir devlet gibi hareket etmiştir. Vergiler oluşturulmuş, askere alma işleri yürütülmüş, aynı zamanda halkın güvenliği sağlanmıştır.

Kuvâ-yı Millîye teşkilatı, bölgenin işgalini önlemesinin yanında Yunan ordusunun bozguna uğratabilecek ve yurdu işgalden temizleyecek düzenli ordu birliklerinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Ancak Yunanlıların 22 Haziran 1920 tarihinde başlayan taarruzu sonucunda, silah, cephane ve asker sayısı olarak daha zayıf olan Kuvâ-yı Millîye düşman taarruzu karşısında etkili olamamıştır. 30 Haziran 1920'e Edremit işgal edilmiştir. Yaklaşık bir yıl süren işgal yıllarında dağlarda faaliyet gösteren Edremit efeleri düşmanı her gün yıpratmış, Anadolu'nun içlerine kadar girmelerini engellemiştir.

Yaklaşık iki yıl süren bu mücadelenin sonu Yunan ordusu, 26 Ağustos 1922'de başlayan ve 30 Ağustos 1922 tarihinde büyük bir bozgun ile geri çekilmeye başlamışlardır. Türk ordusunun peşinde olduğu Yunan kuvvetleri tutunamayacaklarını anlamaları üzerine Edremit'i 9 Eylül 1922'de boşaltmışlardır.

Türk milletinin yokluklar içinde, bağımsızlığını kazanmak, onurlu bir şekilde hayatına devam etmesi için başlatmış olduğu Milli Mücadele'ye Edremit halkı bütün benliğiyle katılmıştır. Tarihin ibret dolu bu sayfalarında Edremit en güzel ve en anlamlı şekilde yerini almıştır.

5.2. Öneriler

Kuramsal temeller çerçevesinde kaleme alınan bu çalışma, birçok kitap, makale gazete, dergi ve arşiv belgesinin titizlikle değerlendirilmesi sonucu ortaya konmuştur. Kaynak ve arşiv belgelerinin taranması esnasında, Milli Mücadele alanında daha farklı konular üzerinde de çalışılabilecek olduğu fark edilmiştir. Osmanlı arşiv kaynaklarının çeşitliliği, tarih araştırmaları için ne denli zengin bir coğrafyada yaşadığımızı göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Milli Mücadele yılları ile ilgili yerel tarih araştırmaların artması temennimizdir.

Milli Mücadele'ye mal olmuş bütün şehirlerin, bu döneme katkılarının ortaya konulmasının toplum bilincinin ve ortak miras anlayışının pekiştirilmesi açısından önemli olduğu kanısındayım. Bu şehirlerde günlük hayatlarını sürdüren bireylerin, içinde bulunduğu yerin tarihini öğrenmesi ve yaşadığı bölgenin bugünlere gelinmesindeki öneminin kavratılabilmesi tarih ve millet şuurunun gelişmesi açısından önemlidir. Bu anlamda Milli Mücadele yıllarını kapsayan yerel tarih çalışmaları artması, toplumun tarihe bakışını değiştirecektir.

KAYNAKÇA

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH. EUM.

(Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti)

DH. EUM. AYŞ.

(Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti Asayıő)

DH. EUM. KLU.

(Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti Kalem-i Umumi)

DH. EUM. MEM.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti Memurin Kalemi

DH. İUM.

(Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye M¼d¼riyeti)

DH. KMS.

(Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus M¼d¼riyeti)

DH. ŞFR.

(Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayât M¼d¼riyeti)

DH. UMVM.

(Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi M¼d¼riyeti)

B. Eserler

Akşin, Sina. (2004). *İstanbul H¼k¼metleri ve Milli M¼cadele (Mutlakıyete D¼n¼ő 1918–1919).(c.I)*, İstanbul: T¼rkiye İş Bankası K¼lt¼r Yayınları.

Albayrak, Mustafa. (1999). *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*. Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

Apak, Rahmi. (1942). *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*. İstanbul: Güven Basımevi.

Armaoğlu, Fahir. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. (15. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Atatürk, Mustafa Kemal. (1999). *Nutuk. (c. III)*. (2. Baskı). Ankara: T.T.K. Basımevi.

Aybars, Ergün. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*. İzmir: Zeus Kitapevi.

Aydinel, Sıtkı (1990). *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Millîye Harekâtı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ayışığı, Metin. (1997). *Ahmet İzzet Paşa (Askeri ve Siyasi Hayatı)*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

----- (2004). *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Balcıoğlu, Tahir Harimi. (1937). *Tarihte Edremit Şehri*. Balıkesir: Balıkesir Vilayet Matbaası.

Belen, Fahri. (1980). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Cebesoy, Ali Fuat. (2000). *Milli Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.

Çantay, Hasan Basri. (2006). *Kara günler ve İbret Levhaları*. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Çetinkaya, Ali. *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*. (1993). Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

Demirci, İbrahim Ethem. (1989). *Demirci Akıncıları*. Ankara: TTK Basımevi.

Develioğlu, Ferit. (2000). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügât*. Ankara: Aydın Kitapevi, 17 Basım.

Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi. (1962). *Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı. (c. I)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

----- (1963). *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi (c. II, Kısım I)* Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

----- (1965). *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi. (c. II, Kısım II)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

----- (1975). *Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler. (c. VII)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Güler, Ali. (2003). *Yunan- Rum Terörü*. İstanbul: Emre Yayınları.

Hablemitoğlu, Necip. (2006). *Milli Mücadele'de Yeşil Ordu Cemiyeti*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

İğdemir, Uluğ. (1989). *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları (Günlük Anılar)*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

İlgürel, Mücteba. (1999). *Milli Mücadele’de Balıkesir Kongreleri*. Ankara: A.T.A.M. Yayınları

İlkin, Selim. – Tekeli, İlhan. (1989). *Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Kalmaz, Hasan. (1982). *Büyük Şehidimiz Hamdi Bey*. Edremit: Dokuz Eylül Yayınları.

Karaburçak, Hakan. (2002). *Milli Mücadele’de İvrindi*. Balıkesir: İkiz Ofset.

Karal, Enver Ziya. (2001). *Büyük Osmanlı Tarihi. (c. II ve V)*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Karpat, Kemal H., (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830–1814) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kitzikis, Dimitri. (1974). *Yunan Propagandası. (Çev. Hakkı Devrim)* İstanbul: Çağlayan Basımevi

Kozanoğlu, Zeynel. (1970). *Hamdi Bey ve Akbaş Baskını*. Ankara: Güvendi Matbaası.

Lewis, Bernard. (1998). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Mansel, Arif Müfit. (1971). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Mutaf, Abdülmecit. (1997). *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847–1922)*. Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Yayınları.

Ostrogorsky, Georg. (1995). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev: Fikret Işıltan). Ankara: T.T.K. Basımevi.

Özalp, Kazım. *Milli Mücadele I. (1919–1922)*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Özdemir, Z. (1998). *Körfezdeki Zümrüt Havran*. İzmir: Havran Belediyesi Yayını.

----- (2001a). *Adramyttion'dan Efeler toprağı Edremit'e*. İstanbul: Mir Ajans A.Ş.

----- (2001b). *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri*. Ankara: Kanomat Ltd. şti.

Özer, Fuat. (1998). *Milli Mücadele'de Balıkesir*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Özer, Kemal. (1964) *Kurtuluş Savaşında Gönen*. Balıkesir: Türkdili Matbaası.

Safran, M. -. Turan, R. (2000). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Sağdıç, Ruhi Naci. (1983). *Kuvâ-yı Millîye de Edremit Körfezi*. Edremit: Dokuz Eylül Yayınları. (s. 93)

Sarıkoymcu, Ali. (2002). *Atatürk Din ve Din Adamları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Selek, Sabahattin. (1976). *Anadolu İhtilali*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Sofuoğlu, Adnan. (1994). *Kuvâ-yı Millîye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919–1921)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi

Sorgun, Taylan. (2003). *İttihad ve Terakki*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Su, Kamil. (1984). *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*. Ankara: Kurtuluş Yayınevi.

Tansel, Selahattin. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar. (c. I)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Turan, Osman. (2002). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Umar, Bilge. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

----- (2000). *Karesi Vilayeti Tarihçesi*. Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Petek Ofset.

Yetkin, Gıyas. (1939). *Yurdun Güzel Bir Köşesi Edremit*. Balıkesir: Türk Pazarı Basımevi.

----- (1947). *Edremit Tarihinden Yapraklar*. İstanbul: İstanbul Kâğıt ve Basım İşleri A.Ş.

----- (1957). *Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler*. Balıkesir: Türkdili Matbaası.

Yılmaz, Şerafettin. (1990). *İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleeri*. Balıkesir: Kültür Müdürlüğü Yayını.

C. Makaleler

Akandere, Osman. – Ata Feridun. (2003). “(Nemrut) Mustafa Paşa Divanı Harbinde Yargılanarak İdam Edilen Bir Kuvâ-yı Milliyeci: Dramalı Rıza Bey ve Milli Mücadele'deki Hizmetleri”. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (sayı 10).

Akbulut, Dursun Ali. (2000). “Çöken Devlet”. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. (c.1). Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

Akkuş, Tacettin. (2007). “1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı”. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*. (Editörler: Zübeyde Güneş Yağcı- Bülent Özdemir): İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Akyüz, Yahya. (1998). “Şehit Hamdi Bey'in Son Günlerine Ait Orijinal İki Mektup”. *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen ve Çevresi*. Ankara: Gönen Belediyesi Yayınları.

Ayhan, Aydın. (1986). “İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir”. *Milli Mücadele'de Balıkesir*. (3–4 Mayıs 1986 günleri Balıkesir Ticaret Odası salonunda yapılan “Milli Mücadele'de Balıkesir” panelinin tebliğ metinleridir). İstanbul: Yayınevi adı yok.

Ayışığı, Metin. “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi”. Web: <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/soy1.htm> adresinden 17 Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

-----, *“Mütareke Döneminde İstanbul Hükümetleri İle Kuvâ-yı Millîye Arasındaki Münasebetler-1 (14 Ekim 1918-16 Ekim 1920)”*. Web:
<http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/istanbul1.htm> adresinden
17 Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

-----, *“Kuvâ-yı Millîye ve Dursunbey”*. Web:
<http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/dursunbey.htm> adresinden 18
Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

-----, *“Milli Mücadele’de İstanbul’dan Anadolu’ya Yapılan Silah Sevkıyatı ve İstihbarat Meselesi”*. Web:
<http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/silahsevkıyati.htm> adresinden
18 Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

-----, *“Milli Mücadele’de Manisa”*. Web:
<http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/manisa.htm> adresinden 18
Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

Balcıoğlu, Mustafa. (2005). *“Batı Anadolu’nun İşgali ve Kuvâ-yı Millîye”*.
Milli Mücadele Tarihi. (c. I). Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

Bolak, Ahmet Aydın. (1986). *“Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi’nin Karar Defteri”*. Milli Mücadele’de Balıkesir.(3-4 Mayıs 1986 günleri Balıkesir Ticaret Odası salonunda yapılan “Milli Mücadele’de Balıkesir” panelinin tebliğ metinleridir). Yayınevi yok.

Bolak, M Vehbi. (1986). *“Milli Mücadele’de Balıkesir”*. (14-23 Nisan 1950 tarihlerinde Balıkesir Postası Gazetesinde Yayınlanan Hatıratın). Milli Mücadele’de Balıkesir.(3-4 Mayıs 1986 günleri Balıkesir Ticaret Odası salonunda yapılan “Milli Mücadele’de Balıkesir” panelinin tebliğ metinleridir). Yayınevi yok.

Çelik, Recep. (2007). *“Milli Mücadele’de Balıkesir ve Din Adamları”*, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balıkesir.(Editörler: Bülent Özdemir-Zübeyde Güneş Yağcı). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Çevik, Zeki. (2007). *“Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını”*. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Balıkesir. (Editörler: Zübeyde Güneş Yağcı- Bülent Özdemir). İstanbul: Yedi Tepe Yayınevi.

Hatipoğlu, Feyzi. *“Balıkesir’de Kuvâ-yı Millîye Nasıl Teşekkül Etti?”*. Balıkesir Postası Gazetesi (14-21 Mart 1945).

İlgürel, Mücteba. (1986). *“Balıkesir Kongrelerinin Milli Mücadele’deki Hizmetleri”*. Milli Mücadele’de Balıkesir.(3–4 Mayıs 1986 günleri Balıkesir Ticaret Odası salonunda yapılan “Milli Mücadele’de Balıkesir” panelinin tebliğ metinleridir). Yayınevi yok.

----- (1982). *“Akbaş Cephaneliği Baskını”*. İstanbul: İÜEF Tarih Dergisi. (sayı 33, (1980–81)).

Özkaya, Yücel. (2005a). *“1914–1918 Yılları Arasında Birinci Dünya Savaş”*. Milli Mücadele Tarihi. (c.I). Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

----- (2005b). *“İzmir’in İşgali ve Kuvâ-yı Millîye”*. Milli Mücadele Tarihi. (c. I). Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

----- (2005c). *“Yararlı ve Zararlı Denekler”*. Milli Mücadele Tarihi. (c. I). Ankara: A.T.A.M. Yayınları.

----- (2005d). *“Güney, Güney-Doğu’da Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasi Olaylar”*, Milli Mücadele Tarihi. (c. I). Ankara: Atam.

Yılmaz, Mehmet. (2001). *“Balkan Savaşı’ndan Sonra Türkiye’den Yunanistan’a Rum Göçleri”*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (Sayı:10). Web: <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s10/yilmaz.pdf> adresinden 18 Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

D. Gazeteler

Balıkesir Postası Gazetesi (1945,1950)

İzmir'e Doğru Gazetesi (1920)

Ses Gazetesi (1918,1919)